

TRIBUNA

Director fondator:
Ioan Slavici (1884)

PUBLIKAȚIE BILUNARĂ CARE APARE SUB EGIDA
CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

Consiliul consultativ al revistei de cultură Tribuna:

Constantin Barbu
Alexandru Boboc
Nicolae Breban
Victor Gaetan
Nicolae Iliescu
Andrei Marga
Eugen Mihăescu
Vasile Muscă
Mircea Muthu
D.R. Popescu
Irinel Popescu
Marius Porumb
Petru Romoșan
Gh. Vlăduțescu
Grigore Zanc

Redacția:

Mircea Arman
(manager)

Ioan-Pavel Azap
(redactor șef adjunct)

Claudiu Groza
Ștefan Manasia
Oana Pughineanu
Ovidiu Petca

(secretar tehnic de redacție)

Aurica Tothăzan
Maria Georgeta Marc

Tehnoredactare:

Mihai-Vlad Guță

Colaționare și supervizare:

L.G. Ilea

Redacția și administrația:

400091 Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1
Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: redactia@revistatribuna.ro
Pagina web: www.revistatribuna.ro
ISSN 1223-8546

**Responsabilitatea asupra conținutului textelor
revine în întregime autorilor**

Pe copertă:

Tamekane Yoshikatsu (Japonia) *Monumentul verii*,
xilografie

Prima Bială de gravură Iași, 2015

Galeria Cupola

Istorii cu scriitori

Scoase la lumină de Adrian Suci

Din punct de vedere al istoriei literaturii române, una dintre arhivele cele mai valoroase și mai necunoscute este Arhiva Camerei Deputaților. Foarte mulți scriitori au fost parlamentari, angajați ai instituției, sau s-au interesat, în activitatea lor, cu forul deliberativ, în diverse epoci istorice. La inițiativa scriitorului Adrian Suci, con-

silier parlamentar la Camera Deputaților, revista "Tribuna" prezintă cititorilor, în serial, piese inedite și spectaculoase din Arhiva Camerei Deputaților cu și despre scriitori. Ne propunem un demers de prezentare a unor documente cu valoare istorică și nu unul de interpretare a acestor documente. Interpretarea rămâne în sarcina istoricilor și, de ce nu, a cititorilor.

Scriitorul și academicianul Tudor Arghezi la tribuna Marii Adunări Naționale, în data de 28 aprilie 1958.

Sursa foto: Arhiva Camerei Deputaților.

...

MAREA ADUNARE NAȚIONALĂ

FIȘA

DATELE PERSONALE ALE O-LUI DEPUTAT *George Călinescu*

Călinescu, care urmează a fi întrebunțată la

Intocmirea apogului nominal și al anuerului legislativului 104852.

STAREA CIVILĂ: Numele: *Călinescu*

Prezumele: *George*

Născut în anul *1899* luna *ianuarie* ziua *19* st.

localitatea: *București*

Profesiunea: *Profesor universitar (Fac. Litere)*

Căsătorit: *da*

Numele soției: *Alisa-Vera*

Numele și data nașterii copiilor minori:

Alte deputat al circumscripției: *Brătianu*

Partidul din care face parte: *Partidul Național Popular*

LOCALITATEA: Domiciliul în provincie, nr. No. telefon:

Domiciliul în București: str. *Blănișeni* No. *53*, telefon: *2.31.5*

De ce legislatură a mai fost ales: *1946-1948*

Observații și alte indicații (situația militară etc.):

Sigant

București, 2 Aprilie 1948.

SIGNATURA:

Fișa de deputat în Marea Adunare Națională a criticului, istoricului literar și scriitorului George Călinescu, completată și semnată olograf de către acesta la data de 8 aprilie 1948. Intelectual cu idei mai curând de stânga, dar care în timpul dictaturii regelui Carol al doilea publica în "Revista Fundațiilor Regale" ode ditirambice la adresa monarhului, G. Călinescu a aderat, încă de la sfârșitul lui 1944, la ideologia comunistă. Călinescu a fost directorul a trei dintre cele mai incisive publicații pro-comuniste din primii ani postbelici: „Tribuna Poporului”, „Națiunea” și „Lumea”. A făcut mai multe călătorii de documentare în Uniunea Sovietică (la Kiev, Moscova, Leningrad – 1949) și în China comunistă (1953), publicându-și impresiile de călătorie în două volume.

Sursa foto: Arhiva Camerei Deputaților.

Originea dreptului și noțiunea de adevăr (IV)

Mircea Arman

Suștinându-ne teza unui antropomorfism inversat - de la zeu la om - vom arăta că, în general, relația zeu - om, nu se consumă neapărat la nivelul persoanei, ci, mai degrabă, la acela al comunității. Cel mai elocvent răspuns ne vine de la nivelul cultului public și al cetății. Aici viața religioasă apare integrată vieții social-politice. Diferențele dintre funcția sacerdotală și cea publică aproape că nu există, ele sunt mai degrabă reciproce decât contradictorii. Între zei și cetate nu există niciun fel de tensiune sau acțiune divergentă. Acest lucru survine doar în cazul impietății, *ásebeia*. Aceasta nu este doar un păcat față de zei, dar reprezintă și un deserviciu adus comunității, cetății. Acest fapt se pedepsește cu moartea sau surghiunul. Remarcăm, așadar, faptul că credința individuală este de fapt asumată de credința colectivă și nu este decât o rezultată a acesteia, individul nefiind decât reprezentantul colectivității în relația om-divinitate. De aceea, surghiunul este asimilat pierderii divinității, nefiind un fapt necunoscut că la originea religiei grecești stă zeitatea casei, numiții Iari. În trecut fie spus, grecii nu făceau diferența între singular și plural atunci când venea vorba despre divinitate. Astfel, izgonit de lângă zeii casei și cetății, individul își pierde și bruma de eu pe care o are, dacă poate fi vorba de noțiunea de *eu* în cazul grecului trăitor în antichitatea timpurie, cea de pînă la secolele V sau chiar IV î.e.n. Și totuși, pentru a-și redobîndi statutul de om, cel izgonit va căuta să se închine la alte altare decât la cele ale strămoșilor săi, să se alipească unei alte vetre și, așa cum spune E. Rohde, prin participarea sa la cultul nou găsit, să-și reînnoade legăturile cu divinitatea. Însă această formă de religie socio-politică a fost tratată prea în amănunt de un Fustel de Coulanges, ca să mai insistăm asupra ei. De altfel, ea este doar unul dintre aspectele - ce-i drept importante - ale experienței

religioase a vechilor greci. De aceea, vom aborda, în continuare, aspectul opus, dar socialmente necesar, al problemei integrării socio-politico-religioase a individului grec din antichitatea timpurie. Acest aspect contrar, dar în același timp complementar, este arondat cultului dionisiac. Acest cult se adresa, în general, acelor indivizi neîncastrați în funcțiile sociale ale polisului grecesc. Se are în vedere, în primul rînd, cercul femeilor și sclavilor, deoarece femeile și sclavii erau excluși din viața politică. În calitate de *Bacchai*, ei joacă un rol dominant în cultul dionisiac, acest fapt venind să echilibreze, oarecum, lipsa oricărui rol în conducerea statului. Oponîndu-se elementelor nobiliare care conduc statul, ei vor trebui să lupte cu multă tenacitate pentru a fi admiși în fratriile de *orgeoni* sau *thyasi*, care erau, de fapt, grupuri (*thiaze*) de adepți reunite în orgii păstrînd amintirea grupurilor cîmpenești, în raport cu dema primitivă. Nu întîmplător unii cercetători vorbesc despre cultul dionisiac ca despre unul țărănesc, campestru. Așadar, secta religioasă dionisiacă a reprezentat, dintr-un început, un spațiu de manifestare favorabil celor marginalizați social. Diferite epitete ale zeului precum cel de *Eleutherios* sau *Lysios* arată un amestec de social și religios în tentativa individului marginalizat de a tinde spre libertate și emancipare. Ceea ce realizează cultul dionisiac, afit sub aspectul unei defulări sociale dar și psihice și comportamentale, vizează o situație opozitivă față de cultul oficial prin depășirea ordinii și convențiilor existente.

În vreme ce cultul oficial era legat de noțiunea de *sophrosine*, noțiune ce derivă din *Sophos* și care semnifică înțeleptul, înțelepciunea dar și zeul - acesta fiind în ultimă instanță înțeleptul, dar și autocontrolul și stăpînirea de sine, fiecare individ avîndu-și locul în funcție de valorile tradiționale admise, cultul dionisiac apare, dimpotrivă, ca un

cult al nebuniei și delirului prin intrarea subiectului în stare de transă, prin posedarea de către zeu. Prin *mania*, adică prin nebunia divină, individul transcende spațiul sacrului oficial, *hieron*-ul tradițional. Practicantul ajunge astfel, la fel cu poetul, prin contactul nemijlocit cu divinitatea la o stare de beatitudine și puritate totale, adică la *osios*, la consacrarea completă și eliberarea absolută față de sacru. Așa cum arată și Jane Harrison, în *Prolegomena to the study of Greek Religion*, această eliberare de *hieros* se poate face fie în jos, în direcția profanului, fie în sus în sensul contopirii cu divinitatea. De remarcat însă, încă Doods arăta că această comuniune cu zeul nu era, în fapt, o comuniune personală obținută prin *aschesis*, meditație, rugăciune sau dialog interior, ci una de grup, în și prin *thyasă*, datorită unei *techné* ce implica dansurile, salturile, cîntecele și rătăcirile fără țel, apropiindu-l pe om mai mult de latura animalică a constituției sale. Cu toate acestea, spune același Doods, a fi posedat de zeu nu înseamnă și comunicarea cu acesta. Deși odată ajuns la o excitație paroxistică zeul pune stăpînire pe tine și te îndepărtează de tine însuși, rămîne chiar și în această relație inaccesibil și străin. Individul nu mai este stăpînul său, fiind, de fapt, stăpînit de *ate*, o altă formă a nebuniei divine. Louis Gernet, spunea într-un studiu publicat exact acum o jumătate de veac, că Dionysos este un maestru al disimulării și al magiei, niciodată prezent acolo unde se crede că se află, singurul dintre toate divinitățile grecești ce nu poate fi prins într-o formă și circumscris într-o definiție pentru că el reprezintă mereu un alt și alt *Altceva*. Paralel cu cultul dionisiac și înrudit cu el, unii afirmă chiar că este, la origine, unul și același, este cultul lui Orfeu sau orfismul, mișcare larg răspîdită, în Grecia și asupra căreia vom reveni pe parcursul acestui studiu.

Atunci, devine clar că nu în cultul dionisiac vom putea descifra relația particulară a omului cu divinitatea. Gîndul ne duce mai degrabă la cultele misterelor în cadrul cărora viața religioasă s-ar fi putut să capete o conotație individuală și în care, totuși, începînd cu sec. al VI-lea î.e.n. cultul lui Dionysos începe să joace rolul predominant. Vernant spunea că un mister constituie o comunitate dar nu o comunitate socială ci, mai degrabă, una spirituală la care participă fiecare de bună voie prin adeziune liberă și indiferent de statutul social. În acest sens se deosebește o altă latură a vieții religioase în Grecia antică, o altă practică, în care misterul se adresează individului ca atare și îi dă conștiința unei opțiuni sustrăgîndu-l destinului comun și garantîndu-i o soartă mai bună în lumea subpămînteană.

De aceea, și în cazul Misteriilor comuniunea, de această dată particulară, cu zeul joacă un rol central. Însă această comuniune nu este numai-decît una ce ține de caracterul intimității spirituale ci mai degrabă una de gen familial, inițiatul fiind văzut ca un soi de fiu sau fiică a divinității, relevînd un caracter pur orfic al acestor misterii. Aceste tipuri de relații au fost apanajul unor familii nobiliare precum *Eumolpizii* sau *Keryk-ii* de la Eleusis care vor fi și administratorii misteriiilor. Aceste familii vor pune la dispoziția publicului accesul la aceste mistere, democratizînd oarecum acest privilegiu nobiliar.

Așa cum aminteam, Eumolpizii introduc religia populară dionisiacă în cadrul misteriiilor patronate de ei, aproape sigur, la începutul sec. VI î.e.n., îmbogățîndu-și astfel inițierea și cultul cu doctrina și tradiția lui Zagreus. În acel timp, cultul popular și orgiastic al lui Bacchus friganul,

Liviu Acasandrei (România)

Stop Indiferenței!, mezzotinta

revărsa un val de nebunie asupra Greciei, în imense cortegii de bărbați și femei în delir care agitau tirsuri și purtau pe cap ramuri de viță de vie.

Pentru a opri cumva această mișcare tumultuoasă și pentru a-i opune o inițiere mai înaltă, sacerdoții de la Eleusis au adoptat pe Dionysos cel sfișiat și l-au introdus în cultul Marilor Zeițe.

Vom reproduce, în cele ce urmează, o altă viziune asupra Misterelor în general și celor de la Eleusis, în particular, pe care studiul de față nu și-o asumă decât în mică măsură, dar care fascinează prin bogăția spirituală a interpretării și descrierii, și aparține teozofului francez Ed. Schure:

„Religia de la Eleusis nu cuprindea numai ceremoniale, reprezentatii și sărbători periodice. În perioada înfloririi ei, înainte de războaiele medice, esențialul Misterelor consta în predarea înțelepciunii secrete. Aceasta era comunicată miștilor, care veneau să locuiască, pentru o vreme, în incinta templului. Se realiza o pregătire fizică prin posturi, meditații asupra naturii sufletului și a Zeilor, prin concentrarea limpede a gândirii înaintea somnului și la trezire, pentru a păstra impresia clară a visurilor pe care omul obișnuit rareori și le amintește. Scopul acestei inițieri era de a face din *mist* (din cel ce poartă un vâl) un *epopt* (adică un vizionar) și de a-l face să-l vadă pe Dionysos. Dar Dionysos era un Zeu multiplu, un Zeu fracționat în întreaga omenire și care se manifesta diferit pentru fiecare discipol. La Eleusis, erau cunoscute trei moduri de manifestare, care reprezentau trei trepte de inițiere. Prima, accesibilă numai inteligenței abstracte, era cea a lui Orfeu, a lui Dionysos Zagreus, (mitul lui Zagreus se va regăsi explicitat în lucrarea de față atunci când vom discuta despre secta orfică n.n. M.A.) împărțit în toate ființele. Mistului debutant i se spunea: <Să știi că Spiritul suprem, Eul divin s-a sacrificat pentru a se manifesta și s-a fragmentat în nenumărate suflete. Trăiește și suferă, respiră și aspiră în tine, ca și în celelalte. Omul neinstruit nu îl cunoaște, dar inițiatului îi revine misiunea de a-i reconstitui totalitatea în el însuși. Acest lucru nu se poate realiza într-o zi. Privește în tine însuși pînă în adînc, caută-l și îl vei găsi>. Mistul se reculegea, medita, privea în sine și nu găsea nimic. De obicei, nu-l putea înțelege pe acest zeu răspîndit peste tot, în același timp unu și multiplu, sublim și malefic, puternic și neputincios. Era prima încercare, cea mai ușoară, dar deja chinuitoare, cea a îndoii sufletului în fața contradicțiilor insolubile ale rațiunii neiluminate. Hierofantul îi spunea mistului deconcertat: <Învăță să înțelegi necesitatea contradicției care se află în adîncul oricărui lucru. Fără suferință nu ar exista viață, fără luptă nu ar exista progres, fără contradicție nu ar exista conștiință, Dionysos ar rămîne pe veci ascuns în sînul lui Zeus, iar tu nu ai fi decît o picătură de apă dizolvată într-o nebuloasă. A fost o vreme, e drept, vremea îndepărtată a Atlantidei, cînd omul primitiv era încă atît de unit cu natura că putea vedea forțele ascunse din elemente și vorbea cu ele. Egiptenii au numit acest timp cel al Schesou – Horilor, cînd zeii stăpîneau pe pămînt. Atunci Dionysos, deși fragmentat în oameni, era încă unit în conștiința lor. Căci oamenii din acea vreme erau vizionari și Zeii trăiau cu ei în forme eterice, schimbătoare și foarte diverse. A urmat o epocă, mult mai apropiată de a noastră, cînd spiritul divin s-a încarnat în cei pe care îi numim eroi. Se numeau Heracles, Iason, Cecrops, Cadmus, Tezeu și mulți alții. Printre acești oameni divini, care au întemeiat cetățile și templele

Goran Trickovski (Bulgaria)

Agoraphobia, intaglio
Premiul al II-lea

noastre, a fost unul care a plecat din Grecia pentru a cuceri India și a se întoarce apoi prin Arabia și Asia Mică în Tracia, cu cortegiul său straniu, răspîndind peste tot cultul viei și al bucuriei. Noi îl numim *cel de-al doilea Dionisos*. Acesta nu este născut din Demeter cea celestă, din lumina increată, ca primul, ci dintr-o muritoare pe care grecii o numesc Semele. Aceasta, dintr-o dorință temerară, a cerut să-și vadă Zeul în toată splendoarea sa și a murit fulgerată la contactul cu acesta. Dar, din îmbrățișarea zeului necunoscut, a conceput un copil divin. Află acum ce învățăminte putem trage din această întâmplare. Dacă omul de astăzi ar cere să-i vadă dintr-odată, cu ochii săi fizici, pe Zei, adică profunzimea lumii și puterile cosmice printre care atlantul se mișca în mod firesc, pentru că era astfel organizat, omul de astăzi nu ar putea suporta acest spectacol înfricoșător, acest vârtej de lumină și de foc. Ar muri fulgerat, la fel ca iubita Zeului, Semele cea prea arzătoare. Dar fiul curajoasei muritoare, acest Dionysos, care mergea odinioară pe pămînt ca un om în carne și oase, trăiește în continuare în lumea spiritului. El este călăuza inițiatilor, el este cel care le arată drumul către Zei! Perseverază... și îl vei vedea>

Or, se întîmpla că într-o noapte, în timp ce dormea în celula sa din templul de la Eleusis, mistul avea un vis și îl vedea trecînd prin fața sa pe Zeul încoronat cu ramuri de viță, cu suita sa de fauni, satiri și bacante. Lucru ciudat, acest Dionysos nu avea deloc trăsăturile regulate ale unui olimpian, ci mai degrabă chipul unui silen. Totuși, de pe fruntea sa sublimă și din ochii săi țîșneau fulgere de clarviziune și raze de extaz, care îi trădau natura divină. Iar mistul spunea: <Dacă un semizeu are această formă, ce am fost eu și ce sînt eu încă, cu toate patimile mele?> Atunci vedea contorsionîndu-se în fața sa un fel de monstru, amestec de taur, șarpe și dragon furios, care îl umplea de spaimă. Și, în acest timp, o voce interioară îl striga implacabil: <Privește bine, acesta ești tu!>

Cînd îi povestea viziunea sa hierofantului, acesta îi răspundea: <L-ai găsit pe Dionysos și el

te-a făcut să-l vezi pe *Paznicul Pragului*, adică ființa interioară, cel care ai fost în numeroasele tale încarnări precedente și care ești încă în parte. Trebuie să înveți să suporti vederea monstrului, să-l cunoști, să-l îmblînzești și să-l supui. Dacă nu-ți înlănțui Cerberul, nu vei intra pe tărîmul umbrelor, nu vei coborî în Hades!>. Mulți miști se revoltau împotriva acestei idei și o respingeau plini de indignare, chiar rîzînd de ea. Nu consimțeau să se recunoască în monstru și își întorceau cu groază privirea de la el. Își dovedeau astfel inadaptarea la metodele de la Eleusis și trebuiau să renunțe la a-și mai urma inițierea. Cei care, din contră, se familiarizau cu acest tip de fenomene, își dădeau din ce în ce mai mult seama de sensul și scopul acestora. Cel de-al doilea Dionysos le devenea instructor și le descoperea, ridicînd vâl după vâl, secrete din ce în ce mai minunate. În miezul lumii Zeilor, care se deschidea pentru ei din interior, ca o auroră clară, cîțiva rari aleși ajungeau să-l vadă pe cel de-al treilea Dionysos. [Dionysos Iakkos, a cărui statuie era purtată în cea de-a noua zi a sărbătorilor, înainte de noaptea sfințită. Era reprezentat de o statuie de copil, deoarece era considerat un zeu care renaște și crește. n.n., M.A.] În realitate acesta era primul Dionysos (cel sfișiat de Titani, adică fragmentat în ființe și împărțit în oameni), acum reconstituit și înviat într-o armonie superioară și într-un fel de transfigurare. Epoputul avansat percepea astfel arhetipul uman sub forma sa greacă, ajuns la plenitudinea conștiinței și vieții, model divin al unei umanități viitoare. Acest Dionysos era de o frumusețe perfectă și translucidă, care poate fi ghicită în marmura lui Praxiteles. O sudoare ambroziană scilpea pe corpul său modelat din eter. Ai fi spus că o Demeter celestă îi buclase părul de aur, iar flacăra tristă și blîndă din privirea sa părea a-i răspunde melancoliei unei Persefone îndepărtate. [...].

Am pătruns astfel în miezul fenomenului dionysiac. Din acest centru incandescent radiuau celelalte fenomene mistice de viziune și extaz parcurse prin disciplina eleusiană. Din toate aceste experiențe emana doctrina religioasă care, sub formă de imagini sugestive și prin racursiuri puternice, lega destinul omenesc de viața cosmică. Era vorba nu de teorii abstracte, ci, așa cum spune pe bună dreptate Aristotel, de o filozofie experimentală, emoțională, întemeiată pe o serie de evenimente psihice. Sărbătorile periodice de la Eleusis, care se încheiau cu fenomene de un alt gen, pe care Porfiriu le-a descris, nu erau decît punerea în scenă somptuoasă, transpunerea dramatică a ceea ce miștii și epopții traversaseră, individual, în inițierea lor.

Știm că drama, reprezentată în templu, se termina prin căsătoria simbolică a Persefonei cu Dionysos înviat, uniune care purta numele de *hyeros gamos* (căsătoria sacră). Aceasta exterioriza, într-un fel, fenomenul interior trăit deja de epopții. Inițiatul călătorise în cealaltă lume cufundîndu-se în abisurile subconștientului său. În acest Hades, găsisse monștrii tartarului și toți Zeii: Demeter (mama primordială), Persefona (Sufletul nemuritor) și Dionysos (Eul cosmic, Spiritul transcendent) care evoluează spre adevăr prin toate metamorfozele sale. Acum retrăia aceste lucruri, mărite prin artă, într-o adunare de suflete acordate după același diapazon ca al său.

Eminescu și Sătmarul

Ion Buzași

Viorel Câmpeanu, Mircea Petru Drăgan, Gheorghe Glodeanu, Kiss Imola, Ioan Nistor, Mircea Popa, Gheorghe Vulturescu, Alexandru Zotta
Mihai Eminescu și scriitorii sătmăreni
(Documente de istorie literară – Studii critice)
Volum coordonat de George Vulturescu.
Cluj-Napoca, Editura „Școala Ardeleană”, 2015

„Întâmplarea m-a făcut – spune Eminescu într-o însemnare autobiografică – ca din copilărie încă, să cunosc poporul român, din apele Nistrului începând, în cruciș și-n curmeziș, până-n Tisa și-n Dunăre.” Și într-adevăr, poate numai Nicolae Iorga, o jumătate de secol mai târziu, a străbătut atâtea ținuturi și așezări românești.

Au și apărut o serie de cărți și contribuții biografice despre legăturile cu ținuturile românești și, în mod firesc a venit pentru istoricii literari întrebarea dacă Eminescu a fost și la Sătmar, în ținuturile sătmărene, mai ales că acest toponimic este frecvent în scrisul său („Din Sătmar până-n Săcele...”), în poezia *Doina*, dar și în publicistică, - unde vorbește despre o frumoasă limbă vorbită de locuitorii acestui frumos ținut românesc. Rămâne o ipoteză plauzibilă că Eminescu ar fi fost și pe plaiurile sătmărene, întemeiată pe aceste considerente și pe faptul că unii dintre prietenii săi, sălăjeanul Ioniță Scipione Bădescu, de la societatea literară „Orientul” desemnat să culeagă folclor din această zonă a fost arestat de poliția maghiară și întemnițat la Satu-Mare, iar Eminescu l-ar fi vizitat.

Poetul George Vulturescu, un cercetător statornic al tradițiilor culturale sătmărene, care ne-a dat un bogat și bine informat *Dicționar al scriitorilor sătmăreni*, a coordonat un volum, de curând apărut – *Mihai Eminescu și scriitorii sătmăreni* –, convocând pe autorii unor studii de istorie literară pe această temă (Viorel Câmpeanu, Mircea Petru Drăgan, Gheorghe Glodeanu, Kiss Imola, Ioan Nistor, Mircea Popa, Alexandru Zotta) să-și expună opiniile și rodul cercetărilor. George Vulturescu în paginile introductive schițează planul unei asemenea exegeze istorico-literare.

Dacă „popasul sătmărean” al lui Eminescu rămâne de domeniul ipotezei, alte câteva chestiuni de istorie literară argumentează legăturile poetului cu Sătmarul.

În primul rând a cunoscut poezia unor sătmăreni, astăzi scriitori uitați: din poetul Dimitrie Sfura (1931-1858), recita cu patos la petrecerile studențești, poezia *Mai turnați-mi în pahare*. În memoriile sale Teodor V. Ștefanelli spune că poetul „il intona cu capul ridicat, cu ochii scânteietori, în atitudine dramatică... Era un fel de extaz când îl zicea: vedeai ce adânc îl impresiona acel cântec, și din toată atitudinea sa, te încredințai despre nemărginita iubire ce avea el pentru poporul său. Odată l-am întrebat care e autorul acestui cântec și mi-a răspuns: «ia un biet tânăr transilvănean, care avea durere de inimă pentru nenorocitul său popor, am auzit că l-a compus, l-a cântat și a murit după ce-l cântase»”. Poetul George Marchiș (1836-1884) este autorul unor poezii cu titluri și sonori preeminesciene: *Din străinătate*, *Rămâi străinătate*, *Plângerea proscrisului*, *O epistolă* ș.a. care semnată doar M.G. au fost atribuite de istoricii literari lui Eminescu, lucru ce constituie o onoare pentru modestul versificator sătmărean. Fiica acestuia, Otilia Marchiș, are o biografie interesantă: a ajuns secretară lui Anatole France, prietenă cu Rodin, Brâncuși și Henri Barbusse, care i-a și prefațat o carte de memorii și, căsătorită cu un scriitor maghiar, călătorește în Extremul Orient, este autoarea unor reportaje despre ținuturi exotice, precum Japonia, anticipând notele de călătorie ale unor scriitori ca Mihai Tican-Rumano sau Ioan Grigorescu.

Un comentariu mai aplicat merită „antieminescianismul” unor preoți greco-catolici și publiciști sătmăreni, în prelungirea atât de des invocatului pamflet *Mihail Eminescu* de Al. Grama, apărut la Blaj în 1891. Numele cel mai sonor este al lui Vasile Lucaciu, „leul din Șișești”, cunoscutul luptător memorandist pentru cauza națională a românilor. În *Revista Catolică*, publicație aproape intruvabilă, pe care totuși George Vulturescu, după stăruitoare căutări, a aflat-o identificând articolul în care în termeni asemănători cu cei din articolul lui Grama se condamnă poezia lui Eminescu pentru că „iese din tiparele moralei creștine” și are o influență nefastă asupra tineretului, „...căci împregiurul numelui său (al lui Eminescu n.n) s-a escitat după moarte mai cu seamă prin tinerimea noastră un fel de entusiasm ce s-a părut a fi un cult cu adevărat păgânesc. Zicând aceste noi constatăm

numai un fapt, iar nu detragem nimic din meritul poetului, măcar că din punct de vedere creștinesc, meritele i se pierd cu totul în Nirvana pe care a cântat-o.” La Vasile Patcașiu referința la studiul lui Grama și aprobarea acestuia sunt mai evidente: „... În acest an a apărut la Blaj foaia bisericească, politică *Unirea*, care în partea literară, în un șir lung de numere a criticat pe poetul Eminescu și poeziile lui încât, prin un studiu critic scris cu mare îngrijire și erudițiune a arătat până la evidență că Eminescu a fost un om corupt și la corupțiune învățau poeziile lui. Junimea trebuie ferită de a-i da în mână spre cetire produsele pornografice ale acestui poet – geniu de clică.” Sunt „ecouri sătmărene” ale pamfletului blăjean gramist. Dar nici la Blaj și nici în Sătmar nu se poate vorbi de un curent antieminescian, căci după aceste răbufniri apar studii și articole de prețuire a poeziei lui Eminescu. La Blaj, în 1903, profesorul și preotul greco-catolic Al. Ciura publică o paralelă literară *Eminescu și Coșbuc*, iar în 1910, alt preot greco-catolic și publicist, Ilie Dăianu, adună mărturiile contemporanilor care l-au cunoscut pe poet în timpul popasului blăjean din vara anului 1866, în broșura *Eminescu în Blaj*, o carte de referință pentru toți biografii eminescieni. Cât privește pe sătmăreni, chiar Vasile Lucaciu și Vasile Patcașiu, în 1914, la 25 de ani de la moartea poetului, vor prelua aserțiunea maioresciană și vor susține că versurile lui Eminescu au marcat înnoirea poeziei românești. Dar paginile ce înfățișează aceste ecouri sătmărene ale pamfletului din *Unirea blăjeană* (1891) sunt cele mai importante ca document de istorie literară prin caracterul lor inedit, așa cum cvasiinedit este studiul biografic elogios, semnat de Antoniu Băliban, tatăl nașilor de cununie al părinților mei, publicat în revista gherleană *Amicul Familiei*, nr. 12 (15 iunie) 1890. Șirul exegeților sătmăreni ai lui Eminescu se continuă cu Vasile Vartolomei, Gheorghe Bulgăr (cu studiul mereu citat *Momentul Eminescu în dezvoltarea limbii române literare*), cu eminescologul bucovinean Grațian Jucan, stabilit în ultimii ani ai vieții la Satu Mare și se încheie cu universitarul Gheorghe Glodeanu, autorul eseului *Avatarurile prozei lui Eminescu*. Regret că dintre acești cercetători lipsește numele unui mare cărturar sătmărean, Nae Antonescu (1921-2008), din Terebești, care în 1980 a publicat – chiar în *Cronica sătmăreană* – articolul *Eminescu și părțile sătmărene*.

O problemă importantă este și traducerea poeziilor lui Mihai Eminescu în maghiară de către sătmăreni: Dsida Jenő, unul din cei mai buni traducători în limba maghiară al poeziilor eminesciene; Fenyi (Fischer) Istvan (1919-1994), care a tălmăcit în ungurește poemul *Miron și frumoasa fără corp*, iar Soltesz Iozsef Johann (1945-2006) a tradus în engleză *Luceafărul*.

Dovezile sătmărene de prețuire a lui Eminescu se încheie apoteotic prin prezentarea unui monument unic în țară: *Pădurea Eminescu*. În 1939, așa dar la semicentenarul morții lui Eminescu, generalul Georgescu Pion se afla pe aceste locuri, în plină vară fierbinte pe Granița de Vest pentru a înfrunta zăngănitul de arme ce amenința Transilvania. Generalul a ordonat să se scrie pe dealul Comja cu molizi numele lui Eminescu, la această graniță de vest numită de Iosif Vulcan, cel care l-a debutat în revista *Familia* – „ultima și mult periclitata sentinelă a românismului.” Se confirma astfel geniala cugetare călinesciană conform căreia marii noștri scriitori și Eminescu în primul rând „sunt eternii noștri păzitori ai solului veșnic.”

Vlado Gorevski (Macedonia)

Din jurnalul lui Ulise VII, litografie

Ierbar de cuvinte

Meniu Maximilian

Gavril Moldovan
După ce trec, zilele devin abstracte
Iași, Editura Tipo Moldova, 2015

După ce trec, zilele devin abstracte este titlul jurnalului apărut în Colecția „Opera Omnia – Publicistică și eseu contemporan” la Editura Tipo Moldova sub semnătura scriitorului Gavril Moldovan. Pentru a nu rămâne doar simple enumerări, zilele sunt consemnate într-un jurnal prin care, astfel, sunt scoase din anonim, salvându-se prin scris. Cu siguranță, jurnalele contribuie la imunitatea timpului, clasând zilele precum florile într-un ierbar, transformându-le în istorie. Plimbările, dialogurile, lecturile ne fac zilele mai frumoase, iar împărțirea bucuriilor mărunte cu cititorii nu face decât să pună un strat la baza identității noastre ca scriitori.

Jurnalul debutează cu anul 1966, an în care, pe data de 5 decembrie, Gavril Moldovan avea și debutul în *Tribuna* cu poezia *Tăcere*, debutând în același timp cu Dinu Flămând și Ion Mircea. Clipele petrecute ca student la revelioanele din Complexul Hașdeu sunt, poate, printre cele mai frumoase din perioada clujeană a scriitorului, când tinerețea era la ea acasă, iar tânărul Petru Poantă propunea să „bem un pahar în cinstea lui Kant”. Cunoscutul poem *Mâna stângă* este citit în 1969 în Cenaclul de la Filologie și publicat în revista care purta numele celebrei mișcări *Echinoc*. Acest poem va da și numele primului volum de versuri, *Mâna stângă*, predat Editurii pentru Literatură de pe str. Horea din Cluj, volum care însă, datorită politicii editoriale, nu va mai apărea decât după Revoluție, la Editura Charmides din Bistrița. Anul 1971 aduce un moment important în viața personală a scriitorului – căsătoria, iar mai apoi repartizarea ca profesor în Mărișelul clujean, cel cu case abandonate, mori pustii și locuri oculte care îi va fi benefic creației literare. În același an ajunge la ziarul bistrițean „Ecou”, de unde va ieși și la pensie, într-un colectiv din care făceau parte, printre alții, și scriitorii Ion Moise și Olimpiu Nușfelean.

Anul 1972 este anul venirii pe lume a primului copil – Horia și a primelor griji legate de statutul de tată.

Întâlnirile cu marii scriitori veniți la Bistrița devin amintiri plăcute, cum este și cea din 16 decembrie 1984 de la Colegiul Național „Liviu Rebreanu”, unde bistrițenii îl aplaudau pe Ioan Alexandru. Remarcăm o scrisoare din anul 1985, de la Nicolae Băciuț, în care îi mulțumea pentru o cronică în „Ecou” (Gavril Moldovan începuse să fie un apreciat cronicar al ziarului bistrițean) și îi recomanda să se ocupe mai mult și de tinerii scriitori în afirmare – Domnița Petri, Cleopatra Lorințiu, Virgil Rațiu, Ioan Pinte, nume cunoscute azi în literatură.

Impresionează secvența în care, împreună cu fiul Horia, duc pendula la reparat, de aici scriitorul având o adevărată filozofie asupra timpului și a universului care nu este altceva decât un imens orologiu.

Nu lipsesc din jurnal nici secvențe legate de dezbaterile din perioada comunistă, amintind aici doar secvența cu mica revoluție a călătorilor din Autogara Bistrița, care au fost ținute ore în șir pe

peron datorită lipsei motorinei. Câțiva rebeli dintre cei 2000 de călători au incendiat chioșcul cu ziare, astfel portretul conducătorului de pe revista „Era socialistă” ajunge în flăcări.

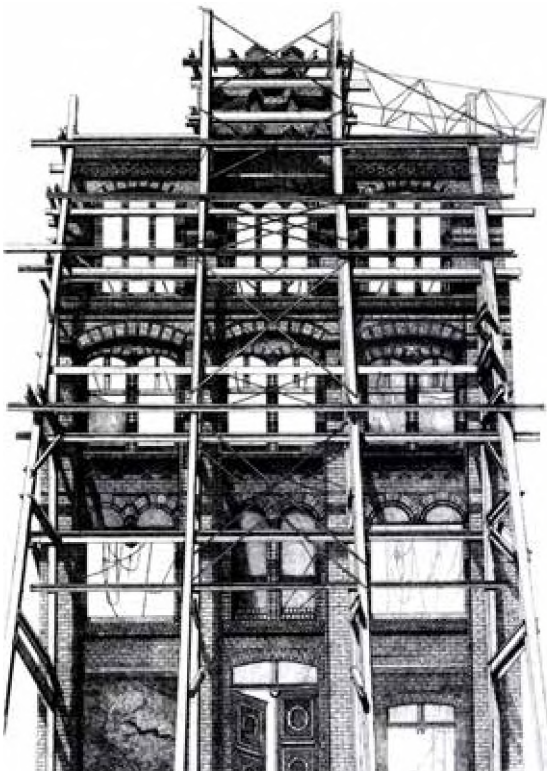
Impresionează portretele celor aflați în pragul trecerii spre veșnicie, cum este cel al unchiului Blaga, dar mai ales al mamei, care în anul 1989 se afla în vechiul pat cuprinsă de boală. Poate că aici Gavril Moldovan conturează unul dintre cele mai frumoase chipuri, cel al mamei, care „face cât o împărăție. Ea adună rouă în priviri legând trecutul de prezent, copilăria de adolescență, maturitatea de bătrânețe. Ea are busuioc la grindă”.

Primul volum de poezii – *Recolta de vise* îi apare lui Gavril Moldovan doar cu câteva luni înainte de Revoluție, la Editura Dacia: „Dacă debutam atunci, prin 1969, când am predat primul volum lui Ion Lungu, era mult mai bine. Eram cooptat în generația echinoxistă. Dar așa, am pierdut vâlm. Sunt un necunoscut, necitat, neamintit, trecut cu vederea”. Lucrurile nu vor sta chiar așa pentru că volumele publicate îi vor aduce lui Gavril Moldovan recunoașterea. Jurnalul inserează și note de călătorie, amintind aici doar anul 1995, când scriitorul vede pentru prima dată Grecia, pe care o conturează într-un portret ce ar putea sta oricând pe panourile de expunere al agențiilor care doresc să ne atragă spre tărâmurile elene.

Impresionează schimbul de epistole cu Ștefan Borbely care, vizitând redacția, a văzut o floare de la care a dorit răsad, fiind astfel schițată sensibilitatea unui critic cunoscut al zilelor noastre.

Itinerariile pe vechiul drum – Cimitirul Evreiesc – Pădurea Ghinzii – Fosta cabană Ifet este prezent adeseori în jurnalul lui Moldovan, care aduce adevărate omagii pădurii în diversele ei etape. Apoi, povestea izvorului pe care îl personifică, transformându-l într-o mică ființă „ce se joacă cu mărgelele de sticlă între smocuri de iarbă și buruieni răzlețe”.

Venirea primăverii cu câmpul înflorit de narcise, lupta pe întuneric cu cucuveaua, povestea ariciului cu introducerea mai departe în sfera literaturii (*Noaptea de Sânziene* de Mircea Eliade,

Weronika Siupka (Polonia)

Fațada, acvaforte

Idiotul de F.M. Dostoievski) și, dincolo de toate, bucuria de a trăi fiecare zi conștient fiind că „timpul hărăzit mie se scurge ca nisipul prin clepsidră și oricât spun cei ce cred în Dumnezeu că nu trebuie să te sperie și să te îngrijoreze moartea, eu nu cred acest lucru. Eu cred că prin moarte pierdem ceva ireparabil și că dincolo de ea nu ne așteaptă nimic”. De altfel, relația cu divinitatea a scriitorului este una aparte, acesta declarând: „Dumnezeu e viclean. Te omoară, apoi îți dă soare”, „L-am lăsat pe Dumnezeu cu buza umflată. Mereu îl lăsăm în asemenea postură, comițând lucruri în afara sferei lui didactice”, iar apoi „Dumnezeu nu mă lasă pierdut de tot. Îmi dă o șansă. Cu toate că-l contest uneori, căci nu mi se dezvăluie pe de-a întregul”. Cei doi creatori sunt, până la urmă, pe aceeași lungime de undă, poetul dându-și seama de sacralitatea cuvântului, care este de la Dumnezeu, și de binecuvântările pe care acesta i le dă: „Cred că e bine să te temi de Dumnezeu în fiecare zi și această teamă să te oprească în a face rău, în a-ți da drumul fiarei din tine”. Poate că unele dintre cele mai mari bucurii ale scriitorului sunt cele în care își pune stiloul în călimară și se bucură de jocul copilăriei împreună cu nepoții Tudor și Andrei, deveniți și ei personaje ale jurnalului.

Nu lipsesc nici părerile despre lecturile pe care Moldovan le face aplicat, zi de zi, cu creionul în mână, remarcând aici doar părerile despre mica gelozie dintre Nicolae Manolescu și Alex Ștefănescu, rezolvată între timp prin reprimirea în paginile „României Literare” a celui din urmă. De altfel, Alex Ștefănescu spunea despre volumul „În oada e joi” că cuprinde unele dintre cele mai originale versuri apărute în ultimii ani în limba română.

Drumul prin pădure este leac pentru toate gândurile, fiind izvor de inspirație și câmp de energie pentru sufletul scriitorului care iubește natura, contopindu-se cu aceasta și căruia nu-i plac duminicile, considerate zile pustii, mai sărace în evenimente.

Jurnalul lui Gavril Moldovan este prilej de redescoperire a spiritului dinamic al scriitorului, de conturare a propriilor valori culturale și umane și, dincolo de toate, o etapă importantă din viața unui om care s-a dedicat scrisului. ■

Zeul unic este cartea

Ioan Negru

Alexandru Jurcan

Scorpionul și fecioara (Povestiri)

Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2015

Nu știu ce este, înainte de toate, Alexandru Jurcan: profesor, prozator, poet, cronicar? Sigur că, numai om. Și prieten. Entuziast și plin de bucurie. Nu-i cum să nu-l simți aproapele tău, semenul tău. Nu Altul, ci Celălalt. Al tău.

Cred că termenul de scriitor, de creator l-ar defini cel mai bine. Creatorul ține de uman, de omesc, dar, în același timp, ține și de non-uman. Nu de anti-uman. Materia primă a creatorului (scriitorului) este limba, limbajul. Prin ea, ceea ce n-a fost, el face să fie. Dă existență. Sigur, nu există decât existența. Dar creatorul o face să fie și altfel. Nu în întregul ei, ci doar în acel plan al ei care îl preocupă. Apoi, ceea ce stă scris este cuprins între copertile unei cărți. De data aceasta Alexandru Jurcan ne propune un volum de proză scurtă: *Scorpionul și fecioara – Povestiri*. Ilustrațiile aparțin lui Alexandru Bodea, iar pe coperta 1 este reproducă o lucrare (*Medievală*) a Irinei Petraș.

Proză scurtă („povestire”) înseamnă aici o pagină, una jumătate, maxim două. De mare concentrare epică, microcosmică, umană. Fără mari „perversiuni” stilistice. Uneori, în unele fraze, se poate vedea și poetul, care se lasă mai apoi în voia prozatorului. Care „se grăbește” să pună punct textului.

Citind această carte devii fascinat și de text, dar și de omenescul cuprins de el. Adică de cel care a scris-o. Pare că povestea e doar atât, o secvență din viața omului. Pare, dar nici viața nu-i altfel. Scurtă și, în cele mai multe secvențe de timp, fără profunzime. Dar sunt în viața omului și mici povești care pot deveni, sunt semnificative. Acestea sunt domeniul de preocupare, în această carte, al lui Alexandru Jurcan.

Prin convingere și cutumă cognitivă credem că trăim într-un spațiu tridimensional. Știm acum că nu este așa, de la Einstein încoace. Nu insist asupra acestui fapt. Știm însă că, în ceea ce privește „povestea”, trăim în mai multe lumi: una ontică,

cosmică, ontologică, a textului, a fanteziei. În ceea ce privește cartea, trăim în lumea textului. A lumii „făcute” de autor. În lumea lui Alex. Jurcan.

Textele sale, ca să intrăm un pic în registru teologic, sunt „mici (dumne)zei”. Aparent fără mare putere, căci, dacă am fi monoteiști (și suntem), ar trebui să fie un Dumnezeu unic. Este și acest Unic (Unu), el se numește *Scorpionul și fecioara*. În fapt, cartea de față.

Nu-i vorba de niciun fel de panteism sau de avut în vedere religiosul, ci doar de imanenta prezență a divinului în cele omenești. Și non-umane, adică scriitoricești. Divinului putem să-i mai spunem și non-uman.

„Mici zei” sunt peste tot în viața omului: scrișul, moartea, fantezia, scriitorul, nevasta, luna, dragostea, infidelitatea, adulterul, câinele, pisica, țevile din baie, divorțul etc. „Mici zei” sunt și prozele din această carte. Nu poți scăpa de ei. Crezi că poți citi cartea de oriunde. Când colo, vezi că textele sunt ordonate alfabetic, ca la dicționar. A doua oară o citești începând de la „facere” până la ultima „judecată”.

„Zeul unic”, am mai spus, este cartea. Bineînțeles, nu suma textelor. Deși, prin ele doar, cartea este.

„Copile, fii atent și bagă-ți în cap sfaturile mele, n-are rost să descrii realitatea dezlănată. Trebuie să evadezi în ficțiune, să cosmetizezi realul, să-i dai un sens, să îl scoți din haosul primordial, plictisitor. Crede-mă, am trecut și eu prin chinurile creației. Vreau să te ajut să nu devii un grafoman notoriu. Foarte bine că vrei să devii scriitor, nu te lăsa, nu crede că este ușor”. (*Spre ficțiune, înainte marș*, p. 150)

De scris, este ușor să scrii, greu este să devii, să fii scriitor. Asemeni lui Alex. Jurcan. Desigur, cartea lui aparține lumii reale, adică literaturii, adică bibliotecii. Și biblioteca este o lume reală. Chiar dacă este, și este, o altă lume. Autorii, printre ei îl număr și pe Sandu Jurcan, pot avea, de la o vreme, glorie. În viață fiind ei. La ce bună pentru un autor gloria postumă? Apoi, cărțile lor intră tăcute în biblioteci. Acolo, și acolo, este cititorul. Ceea ce

este scris, este scris pentru om. Omul este gloria lui Dumnezeu. Ca să rămânem, europeni fiind, în creștinism. Chip și asemănare. Așa fiind, putem spune că divinul scrie pentru divin. Înțelegând, scrii pentru înțeles. Înțelesul nu este neapărat înțelegerea unui anume demers. Literar, filosofic, științific. El nu ține de gloria autorului, ține de carte. Este, într-un fel, cartea însăși. Cartea este pentru fiecare individ, ins, persoană. Paradoxal, deși cartea este înțelesul, ea nu are un singur înțeles. Așa și cu omul. Și cu istoria sa. Și, ca s-o duc până la capăt, și cu teoria („povestea”) asupra universului.

Dacă „povestirile” vorbesc despre „mici zei”, atunci și cartea este o „mică mitologie”. „Miturile” ei nu sunt unele de „întemeiere”, ci, dacă am putea spune așa, de nuanțare spre un înțeles. În cea mai mare parte, „locurile comune” sunt aici cele care întemeiază. Partea „comună” devine întreg. Ca întreg, devine absolut. Fiecare om, prin faptele, dar și prin existența sa, își are propria sa eternitate.

Eternitatea acestei cărți s-a născut odată cu ea. „Pe față avea un scorpion bine înfipt, acoperindu-i fața și gura.”

Ferenc Siklódy (România)

The Boss, linogravură

După ratarea sinuciderii

Alexandru Petria

Liviu Ioan Stoiciu

Nous

Cluj-Napoca, Editura Limes, 2015

Liviu Ioan Stoiciu este un aricit al propriilor adevăruri, o personalitate care ar trebui să fie un reper oficial în cultura română, din categoria Paul Goma și Mircea Daneliuc, dau doar două nume cu care am o relație specială. Opera sa poetică îl definește ca pe unul dintre poeții de primă mărime ai țării.

Ca și omul, poezia pe care o scrie este una contorsionată, nu ușor de digerat de către cititorii obișnuiți. Nu recurge la niciun truc pentru atragerea simpatiei, își este suficientă sieși, incomodă. Este ca rostogolirea unui bolovan colțuros pe un drum asfaltat. Un spectacol insolit, memorabil prin ciudățenie și prin forța emanată.

Ultimul său volum de versuri, *Nous*, este, în linia celor anterioare, un popas asupra marilor teme ale existenței.

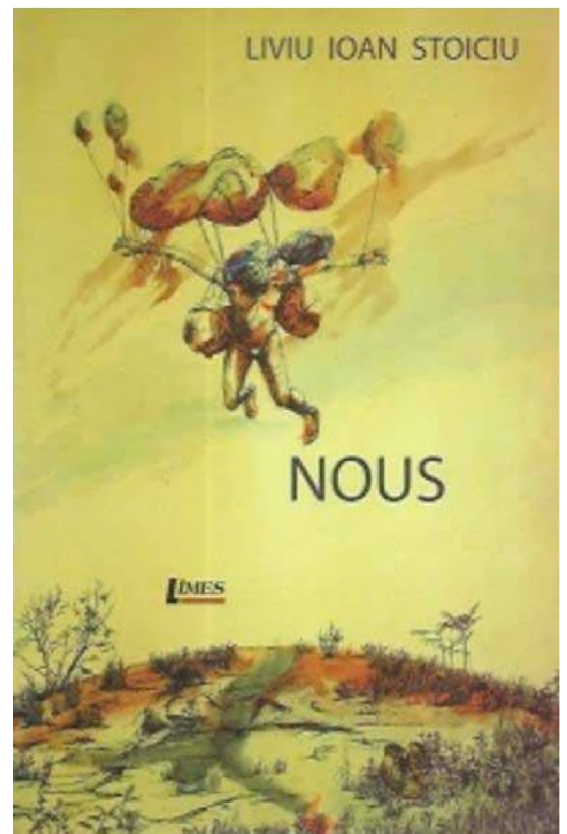
Cum a precizat nu o dată, Stoiciu și-a ratat sinuciderea și prin *Nous* încearcă să-și dea seama dacă și de ce merită să mai trăiască, când „mormânt îi e memoria și e mai bine să treci pe lângă morminte fără a spune o vorbă”. „Am rămas atât de singur, că mi-e continuu greață”, se confesează, conștient că „E ceva/ aici care ne ține departe de noi înșine. Acesta e secretul/ frumuseții”.

Ca orice creator autentic, este nemulțumit de scrisul său și de ceea ce-l înconjoară: „Restrâns, dând și primind din ce în ce mai puțin,/ rămas fără nicio țintă și fără nicio dorință – e posibil? Oricum,/ nu i se mai înfăptuiește niciun vis. Nu mai are pretenții,/ lasă lucrurile să curgă de la sine, deși știe că/ n-a atins maximum... (sâmbătă, 14 februarie)”, „S-au adunat, fiecare cu mizeriile lui, inițial, la/ mașina de spălat a satului, pe/ gărlă — la vârtelnița de piatră, cu găuri, unde au

frecat,/ au stors, au pus covoarele scrise mărunț/ la uscat, în vârful unor pari. Apoi s-au mai împrăștiat:/ unii vor termina de pus șindrila pe toți pereții exteriori ai caselor, în timp, alții pun la uscat/ fânul în grajduri. Așa-i la noi, până la moarte,/ un delir/ obștesc: n-are cine pe cine să-și verse fierea. Se/ mai scoală câte unul la masă cu/ gura plină și trage o injură „la general”: tu-i/ paștele mă-sii de viață, după care/ se așază la loc și mestecă mai departe, dacă are ce.../ Atunci, pentru trei minute ni/ se face lehamite, ni se pârjolește, mistuie, nimiceste,/ sufletul își ia adio de la fiecare/ și dispare în spatele unor geamuri murdare... (Tu-i paștele mă-sii)”.

Structurarea cărții pe trei capitole e, de fapt, fragmentarea unui demers unitar, unde variază doar ambianța, unghiurile de abordare și persoana la care sunt scrise poeziile. Persistă același aer aproape irespirabil, de sfârșit de lume, „o răsuflătoare a infernului. Această răsuflătoare unde/ se petrec mari reacții chimice...”.

Poetul este într-o relație specială cu divinitatea: „S-au împreunat toate drumurile aici, abia acum ai/ înțeles – intri în biserică, te/ închini, cauți o flacăra de candelă, fiindcă lumânările/ au beculețe aprinse și n-au legătură cu/ tine, te rogi: Doamne, sunt nebun, m-am hotărât să/ o iau de la capăt. Am adus/ sticla asta de vin la altar, mă las pe mâinile tale – „când/ mi-a fost sete, mi-ai dat să beau”.../ Eu n-am uitat. Sunt/ o formă desfigurată acum, răscolit de viermi pe dinlăuntru, îngrămădit în mine însumi, ascuns,/ dacă aş putea să ies la un liman! Sunt o amintire? Am/ ajuns să pricep unele lucruri, dar nu/ sunt crezut. Lasă, nu ești primul. Ia din mâncărurile/ date de sufletul morților, ce/ s-au pomenit azi, nu te mai uita în urmă, du-ți noapțile/ și zilele la abator – vaci grase,/ mulțumește-te cu puțin, fii tu însuși. Îți răzi de mine? Te/ urăsc, Doamne, așa cum mă urăști

și tu/ pe mine... Se bate cu palma peste gură. Mai bine ar bate coasa./ După judecata omenească. El, care plutește/ deasupra solului. Are diferite căderi sufletești. Iese din/ biserică: drumul deschis în față,/ nevăzut, te duce din nou spre răsărit, în sensul/ invers al acelor de ceasornic. Tot/ mai privești cum se rotește planeta Venus? Nu mai suferi/ atât! De ce nu lași altuia locul? (Mă urăști)”.

La capătul poeziilor lui L.I.S., din *Nous*, nu se întrevede speranța. Autorul și versurile sale sunt una, într-o singularitate dureroasă.

Prima Bială internațională de gravură contemporană, Iași 2015

Lucrările premiate

Cealaltă Indie

Ani Bradea

În seara zilei de 11 septembrie 2015 încercam să găsec sala Tonitza a Muzeului de Artă din Cluj-Napoca, după ce trecusem de unicul personaj ce mi-ar fi putut da vreo informație, fără să-l întreb nimic totuși, portarul. Curtea interioară era pustie. Eu, o străină a locului, priveam debusolată în jur. Voiam să ajung la un eveniment organizat de Cluj Center for Indian Studies: invitată fiind de scriitoarea Hanna Bota, al cărei roman inspirat dintr-o călătorie în India îl citisem, și chiar publicasem atunci un text cu impresii de lectură. De undeva, dinspre intrările pe care le ghiceam la parterul clădirii, desprins parcă din semiintinericul bolților de piatră, a apărut un bărbat. Grăbit, sărind sprinten treptele, ce mi se așterneau largi și somptuoase la picioare, abia am apucat să-i strig în urmă, uitând de o formulă politicoasă de salut, n-a fost timp de asta: știți cumva unde e sala Tonitza? Mai mult am ghicit decât am auzit răspunsul, bărbatul era deja în capătul scării: pe aici, se pare că nu e posibil pe dincolo. Habar nu aveam unde e „dincolo”, dar am înțeles că avem același drum. Ajuns pe palier s-a oprit o clipă, eram la distanță în urma lui, și mi-a indicat scurt: înainte, pe ușa din față, și apoi la dreapta. Am mulțumit dar nu cred să mă fi auzit, pierise deja pe ușa în cadrul căreia o doamnă zâmbitoare întâmpina musafirii. Aveam să aflu, doar câteva minute mai târziu, că bărbatul grăbit se numește Ovidiu Ivancu, unul dintre lectorii evenimentului, iar cartea sa, în care-și povestește experiența indiană, cumpărată atunci cu autograful autorului, m-a cucerit definitiv în zilele imediat următoare.

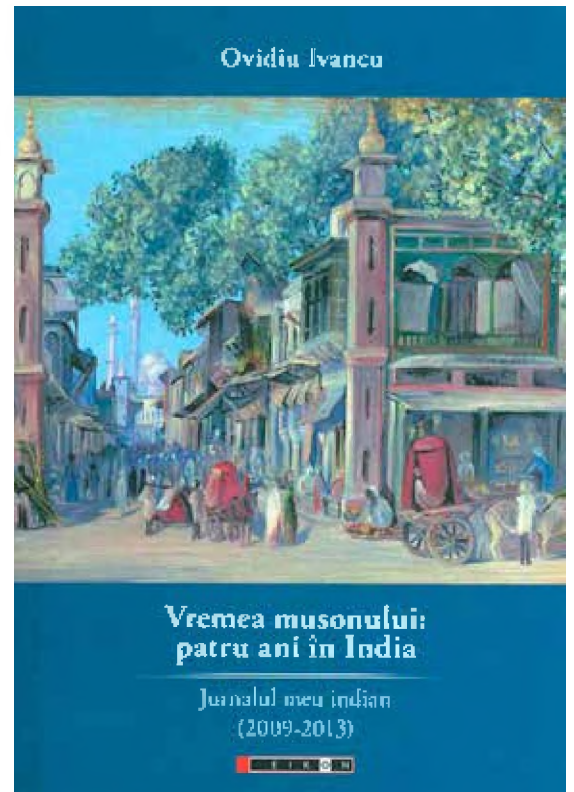
Vremea musonului: patru ani în India, Jurnalul meu indian (2009-2013), apărută la editura Eikon, Cluj-Napoca, 2014, este cartea percepută de către unii cititori ca fiind o alternativă la *India* lui Eliade, dar care, la fel ca în cazul altor autori ce și-au transpus pe hârtie călătoriile în țara contrastelor absolute, sfârșește prin a fi doar o privire din alt unghi, din altă perspectivă. De altfel Ovidiu Ivancu întărește această idee încă din primele pagini ale volumului, chiar dacă prin afirmația sa el încearcă să se „delimiteze” de imaginile cunoscutelor scrieri: „Dacă doriți India lui Eliade, a lui Forster sau a lui Rushdie, citiți-i”. În paranteză însă continuă: „veți găsi și realități asemănătoare cu cele descrise de mine!” Citindu-i și citindu-l, constatăm cu ușurință că asemănările sunt multe, paradoxale chiar, dacă ne gândim la un salt în timp de vreo optzeci de ani.

Dar, înainte de a pătrunde în hățișul argumentărilor, se cuvin câteva precizări. *Vremea musonului: patru ani în India* este, așa cum spune subtitlul volumului, jurnalul celor patru ani petrecuți de către Ovidiu Ivancu în India, mai exact ca lector de limba română la Delhi University. Așadar o călătorie programată în scop profesional, o slujbă bine plătită în comparație cu salariul unui profesor din țară, fără interese și căutări mistice, dincolo de presiunile unei cercetări științifice. „Nu îmi fac iluzii, nu am niciun fel de așteptări...”, spune autorul în chiar debutul jurnalului său, deși, doar o pagină și jumătate mai departe, se contrazice, după primele întâlniri din afara aeroportului: „Un mit începe să se destrame. Va continua să se destrame pe zi ce trece.” Și nici nu cred că e posibil altfel. Citindu-i pe indianiști, este cu neputință

să te duci acolo, indiferent de scopul vizitei, fără așteptări, și fără a încerca măcar să le verifici, la nivel de observație, teoriile.

Și dacă tot vorbim despre mituri, sau despre reacțiile europeanului ajuns în această parte a lumii, ciocnirea civilizațiilor e descrisă aproape de toți la fel, de la Eliade încoace. La evenimentul de la Muzeul de Artă din Cluj au fost cinci persoane care au prezentat versiuni proprii, și de asemenea diferite, ale aceleiași Indii. Într-o privință au fost toți de acord: primul impact, șocul, în special olfactiv, pe care ești silit să-l experimentezi imediat ce ai pus piciorul pe pământ indian. Hanna Bota spunea: ceea ce te izbește, imediat ce ai ieșit din aeroport, este mirosul. Afirmația am regăsit-o și la ceilalți vorbitori, iar O. Ivancu scrie: „Pe aeroportul Indira Gandhi, o căldură sufocantă! Un miros indescrivibil de praf, urină și balegă în proporții indistincte.” Iar șocul nu se oprește aici dacă îți propui, sau ești nevoit, să vezi India altfel decât se vede ea din perspectivă turistică. „Am avut ghinionul de a o cunoaște nu din postura unui turist pentru care agenția de turism organizează totul, nu din scaunul unui autocar cu aer condiționat și geamuri fumurii, nu de pe geamul unei camere dintr-un hotel de patru sau cinci stele... Am cunoscut-o în profunzimea ei mizerie și vulgaritate, o țară care nu trăiește decât în foarte mică măsură în ceea ce mi se părea a fi secolul XXI...” Spune Ovidiu Ivancu, iar înapoi în timp, în aprilie 1929, exprimând mai mult decât ironia din citatul anterior, cu un dispreț afișat chiar pentru cei care au descris India din postura călătorului de lux, Mircea Eliade nota: „Răzvrătirea împotriva celor care cunosc India din hotele și automobil – e zădarnică, e stupidă. Citesc spusele lor și mă înspăimânt; pentru că, înapoia rândurilor ca o reverie pastorală, eu întrezăresc acele icoane de primăvară bengaleză pe care statisticile nu le menționează, iar fotografiile le evită.” Și seria asemănarilor, puncte peste timp, poate continua. De la șerpii sau insectele cu care, uneori, ești silit să locuiești în casă și până la oamenii care mor în sărăcie cumplită și boală pe străzi, sub ochii indiferenți ai trecătorilor, nimic nu pare să se fi schimbat în aproape un veac de evoluție a umanității. Totuși jurnalul lui Ovidiu Ivancu ne arată și altceva. Nu e vorba de ceva mai frumos, mai idilic, din contră. Din postura de locuitor al zonei de nord, cea mai săracă a orașului New Delhi, din interacțiunea cu oamenii de acolo, cu mizeria străzilor și a caselor, cu piedicile de tot felul impuse de administrație, ori cu ciudățeniile sistemului de învățământ, autorul constată că versiunea sa este mult diferită de a celor care au scris și vorbit despre această țară. De fapt India nu poate fi decât suma tuturor versiunilor existente. „O vreme mi-a fost teamă să vorbesc deschis despre ce cred în legătură cu India. Imaginea livrată în afară e atât de substanțial diferită de ceea ce constat eu, zi de zi, în New Delhi, încât mult timp am crezut că, undeva, mai există o altă Indie la care eu nu am acces. Poate că există, probabil că există tot atâtea Indii câți ochi privesc către țara aceasta. (...) Am acum convingerea că nici măcar marii specialiști în sanscrită, mitologie hindusă sau indianistică nu sunt mai puțin farseuri când încearcă să vorbească despre INDIA.”

Dar versiunea lui O. Ivancu e diferită doar în măsura în care scopul său nu a fost (neapar)

crearea unei viziuni proprii asupra Indiei și „livrarea” ei, în format scris, Europei. Văzând doar o parte din această țară, mai exact orașul New Delhi (cu excepția unor „evadări” izolate, o dată pe an, la Festivalul de literatură din Jaipur și o excursie, la finalul șederii, în Himalaya), interacționând cu o categorie socială puțin reprezentată la scară întregii societăți (doar sporadic contactele cu administrația, sau cele uzuale pentru satisfacerea nevoilor zilnice), observând mai mult și participând mai puțin, autorul nu poate, și nici nu-și propune, să ofere o imagine completă a Indiei. Însă, dincolo de slujba de profesor, el este scriitor, și e firesc ca această experiență să fie folosită ca atare. Iar jurnalul e modalitatea cea mai la îndemână, chiar dacă volumul *Vremea musonului: patru ani în India* nu respectă acuratețea acestui gen literar, înțelegând că el este construit după o serie de însemnări zilnice, grupate și concentrate pe perioade mai lungi de timp. Această „autocenzură” face scrierea însă și mai cursivă, cartea se citește cu „foame”, ca un roman palpitant, cu acțiune antrenantă care ține cititorul captiv.

Despre temperamentul indienilor, despre manifestările lor publice, despre o altă concepție asupra trecerii timpului, despre sărăcie versus bogăție, mizerie și violență, lipsa oricărui simț civic, despre paradoxul construirii unui viitor într-o țară în care nu există nicio certitudine a zilei de mâine, despre toate acestea și multe altele este cartea lui Ovidiu Ivancu. De bună seamă călătorului care ar dori să adauge India pe lista vitoare sale destinații, cartea aceasta îi poate fi ghid. Și nu un ghid turistic ci unul de supraviețuire! Pentru că jurnalul celor patru ani indieni te învață cum să-ți schimbi butelia pe căi neoficiale, în caz contrar trebuind să aștepți zile, săptămâni chiar, cum să-ți prelungești viza recurgând la tot felul de tertipuri, cum să-ți păzești telefonul mobil în metrou, cum să achiziționezi o cartelă pentru telefon, cum să negociezi orice, în orice situație, cu alte cuvinte cum să supraviețuiești. Iar unele personaje, chiar dacă autorul folosește pentru a le numi, în general, inițialele, sunt de notorietate. Cum e acel indian îndrăgostit de Eminescu, absolvent al unui curs de limba română, în urmă cu treizeci de ani la Delhi University, care organizează anual de 15 ianuarie simpozioane dedicate poeziei, dar care nu știe aproape nimic despre personalitatea și opera eminesciană. De data aceasta

cunoaștem și numele lui complet, Ashok Kumar îl cheamă. Probabil comicul de situație în care e prezentat în jurnal, precum și insistența agasantă de a vorbi despre ceva la care nu se pricepe, l-au determinat pe autor să-i dezvăluie identitatea. Noi, citind, nu putem decât să ne amuzăm: „15 ianuarie dimineța... Începe simpozionul. Ashok Kumar vorbește infinit mai mult decât ceilalți. Face paralele fanteziste între Eminescu și cultura indiană, stabilește câtorva cuvinte latinești o fantezistă etimologie sanscrită, încearcă, fără prea mult succes, să vorbească în limba română, îi întrerupe frecvent pe ceilalți vorbitori, confiscând, mai apoi, microfonul, e repetitiv și incoerent.”

Surprinzător însă (sau, poate, dimpotrivă), în ciuda tuturor greutăților de adaptare, a nerăbdării cu care-și așteaptă vacanțele și odată cu ele evadarea în Europa, a bucuriei cu care conștientizează că nu este parte a acestui popor și la un moment dat experiența se va încheia, până la final India reușește să-l acapareze pe autor. Și asta după ce a trăit permanent cu o detașare impusă, cu o voită lipsă de implicare, perfect conștient de pericolul pe care-l exercită, odată cu trecerea timpului, această țară asupra voinței sale. „În timp, India te abrutizează. (...) Apoi, toată țara aceasta, blocată undeva în istorie, exercită asupra mea o anume fascinație. Nu e vorba de exotism, ci de cu totul altceva. E ca și cum aș privi un colosal mamifer, mai mare și mai greu decât orice mi-aș fi putut imagina, ținându-și echilibrul pe o sfoară atârnată undeva între două vârfuri de munte.” Frumoasă metaforă! Și colosul rezistă absorbind energia tuturor indivizilor din care se compune, pentru că India există doar la nivel de masă, de colectivitate, individul în sine nu are nicio însemnătate. Încă din primele zile petrecute în Delhi, Ovidiu Ivancu este șocat de lipsa oricărui interes pentru individ, de încălcarea dreptului la intimitate, de încercarea de absorbție a unei societăți care funcționează doar la nivel global.

Cu toate acestea sfârșitul brusc al șederii aduce și regrete. Regretul că nu a reușit să cunoască mai mult, să vadă mai mult, că nu există o poveste neașteptată, surprinzătoare, care să constituie un final relevant, în loc de orice concluzie. „Am nevoie de o sinteză aiuritoare, paradoxală în care să poată fi cuprinsă, simbolic, transformarea mea la contactul cu India. Am nevoie de o metaforă, de o alegorie.” Și chiar dacă nu este găsită o astfel de formulă, încheierea lasă o ușă deschisă. „Tot ceea ce a rămas acum e dorința ca totul să se termine cât mai repede. Îmi doresc cu disperare intrarea într-o rutină, în rutina românească. Nu mă pot amăgi cu gândul că va fi ușor. Cheia apartamentului e pe masă, lângă laptopul pe care scriu. De afară, se aude taxiul. Sting țigara și plec...” Transpare de aici regretul, dar și dorința de a reveni cândva. Nu lipsește însă nici misterul în care se învâluie India, în toate scrierile celor care au dorit să o cunoască. Și care au plecat recunoscând unanim același lucru: India este mult mai mult decât atât! Da, cu certitudine, Ovidiu Ivancu are dreptate: „probabil că există tot atâtea Indii câți ochi privesc către țara aceasta”.

Note

1 „Povestea Indiei noastre”, eveniment organizat de către Cluj Center for Indian Studies, din cadrul Universității Babeș-Bolyai, 11.09.2015, Cluj Napoca. Lectori: Hanna Bota, Ovidiu Ivancu, Constantina Raveca Buleu, Iudita Pelea și Mihaela Gligor.

2 Mircea Eliade, *India ...*, Humanitas, București, 2008, p. 31

O speculație pornind de la Ion A. Rădulescu Pogoneanu

Remus Foltoș

Faptul că un specialist al filosofiei românești, așa cum este domnul Florian Roatiș, ne propune, prin prefața sa, o lectură inedită pentru vremurile pe care le trăim (*Viața și filosofia lui Vasile Conta*, Ed. AIUS, Craiova, 2014), o lectură a unui discipol al lui Titu Maiorescu, Ion A. Rădulescu-Pogoneanu, devine automat un gest ce ne obligă măcar să înregistrăm în memorie o filă din bogata moștenire interbelică, dar și anterioară acesteia. Urmând pas cu pas activitatea și viața lui Rădulescu-Pogoneanu, domnul Florian Roatiș se oprește exact la lucrurile ce merită atenția și, cu un meritoriu efort, ne introduce într-o epocă inaugurală și fastă în care încă Eminescu mai trăia, iar Titu Maiorescu depunea eforturi colosale pentru școala românească, atât instituțional-funcționăresc, cât și prin bursele în străinătate ce erau repartizate de către acesta spre beneficiul nemijlocit al culturii și educației naționale.

În acele timpuri imemorabile când se edificau, rând pe rând, toate domeniile și disciplinele unei culturi naționale în plină ascensiune, se pare că oricare dintre numele care se afirmă atunci erau sortite să rămână în istorie. Și așa a și fost. Iar fără aportul acelei generații de aur, am mai spus asta de multe ori, nu avea cum să se configureze în niciun fel cultura și civilizația românească. Căci în acea perioadă au început să funcționeze cu adevărat instituțiile, au început să fie așezate în matca lor primele încercări în domeniul tuturor speciilor literare, au apărut primele seturi de specializări în toate științele, au fost înfăptuite concret legăturile pe toate palierele cu Occidentul, atenția generală era centrată pe progres, pe efort și pe conceptul de merit, valorile stabileau regulile, regulile stabileau practicile, rivalitățile respectau consensul binelui general, spiritul aristocratic stabilea ierarhiile fără să devină tiranic: fiecare avea locul lui în ordinea contextului, noblețea era un bun care se câștiga iar nu se moștenește: caracterul prima și conta.

Într-o astfel de lume, care alimenta necontenit cu personalități strălucitoare panoplia idealistă a națiunii române, se poate bănuși că oricine avea acces la propria sa libertate. Se miza tocmai pe această situație aurală în care se aflau toate registrele, fie ele politice, sociale, culturale sau administrative. Faptul că ne desparte de această perioadă un timp atât de scurt (aproape un secol) devine pentru societatea românească de astăzi prilejul de a rememora, dar și de a explora, cu mijloace pur istorice, fapte care se repercutează încă asupra mentalității noastre colective. Astfel vom putea găsi nesperate origini ale multor idei sau conjuncturi, contexte sau statusuri care, deciptate și originare, pot deveni resurse concrete pentru întemeieri pe care nici nu le-am fi putut bănuși. Și iarăși mă pot gândi, bunăoară, la cei 2000 de ani de creștinism care, pe alocuri, au rămas să bată pasul pe loc, augmentând una și aceeași Clipă pe eșcherul unei perioade atât de lungi. Lucruri care au rămas intacte atâtea secole și au fost ferite de ideile progresiste de orice fel, care le-ar fi putut

distruge. Iar apoi mă gândesc iarăși la acea sută de ani care ne desparte de perioada noastră de interbelic înfloritor, iar inferențele care îmi vin în minte răspund toate aceluiași imperativ - să recuperăm ce se mai poate: și vom fi surprinși că nimic nu s-a pierdut cu adevărat. În mijlocul, în focarul *formei mentis* a acelor vremuri a fost clădit un om care trăiește și azi. Și tot mai mult am impresia că, în mijlocul evenimentelor atât de schimbătoare, în vârtejul unui carusel amețitor, nimic nu se schimbă în sufletul uman. Omul răspunde aceluiași chemări, cu toate că aparențele care îl târăsc în dreapta și în stânga, îl fac să uite acest lucru. Practic, nimic nu se schimbă în psihologia lui, în caracterul sau afectivitatea sa. El iubește, urăște, e bucuros și trist, e bun sau mai puțin bun, răspunzând unor trăsături interioare care nu se pot schimba. Vom aduce un singur argument pentru această teză: iarăși, se pot lua la cercetat scrierile filocalice ale primilor Părinți. Cât de actuale sunt! Cât de aproape de adevărurile noastre! Parcă au fost scrise zilele trecute! Până și arta stilistică pare scoasă din cutie ieri! Și au trecut 2000 de ani! Iar ideile - la fel de valabile și aplicabile!

În ceea ce privește activitatea de recunoaștere și identificare a caracterelor anistorice și deci neschimbabile: acest lucru rămâne o premisă pentru o muncă de cercetare posibilă. Iar atunci când noi ne „pierdem” pe coordonatele epocii interbelice, nu trebuie decât să le marcăm caracteristicile din punct de vedere istoric, căci asemănările cu prezentul se vor face singure, și de la sine, vizibile.

Mai există însă o problemă. Nu întotdeauna scrierile sau mărturiile care implică direct caracterul istoric al unei perioade sunt îndeajuns de explicite sau limpezi pentru ca acea epocă să ne fie pe deplin deslușită. Cu asta toți suntem de acord. Cu toate acestea, germenii ființiali ai unei epoci - cuprinși în „fragmentul” supus cercetării - sunt îndeajuns de revelatori pentru ca din parte să fie dedus întregul. O operă ce descrie fie evenimente, fie idei, fie personaje, fie intră în mintea acestor personaje - este o operă care poate vorbi nemijlocit despre spiritul particular al evului respectiv, din care este dedus tot restul de „informații” care aparent lipsesc. Cred că oricine, citind, să spunem, un jurnal, un roman-fluviu sau o carte de istorie scrisă frumos, până chiar și o carte de idei, poate gusta din spiritul ce plutește și se intersectează cu fapte, cu oameni, cu vise și gânduri, cu certitudini și posibilități, cu adevăruri și aparențe - care recompun acel *ceva* subtil ce pătrunde și care se lasă pătruns, ca și cum succesiunea cronologică deține un secret care poate explica totul printr-o continuitate de durată unui concept - pe care îl simți dar nu-l poți reda cu totul, îl știi dar nu-l poți pune în literă, ai vrea să-l gonești dar îți rămâne în minte, ești pe punctul de a-l uita și îți-l reamintești repetitiv chiar atunci.

Tocmai de aceea, fiecare lucrare (filosofică, în cazul nostru) pe care am putea-o analiza, fie de doctrină, fie de exegeză, într-un anumit moment,

poate fi catalogată ca un sumum de idei ce, negreșit, au un caracter de evenimente: ele (ideile) depind logic unele de altele (se înșiruie), unele sunt concluziile celorlalte ca și cum ar reprezenta „morală” ce se extrage din ele (ca într-o povestire), altele sunt supuse unor interogații violente ce ar putea juca rol de „intrigă” (ibidem): în general orice text filosofic poate juca rolul unei expuneri din care se poate degaja „spiritul tutelar” al vremii. Iar atunci de ce nu am concede că – generalizând – orice product al activității umane, fie că iese din mâinile sau din mintea sa, n-ar fi „trecut prin fierul roșu” al spiritului, fiind susceptibil mereu de a ne livra o ipostază întregitoare (adică „să citim” în parte întregul).

Și oprindu-ne la volumul quasi-monografic despre Vasile Conta al lui Rădulescu-Pogoneanu, ar trebui, în acest sens, să privim totul ca pe o poveste în care datele biografice și ideile filosofice sunt îmbrăcate într-o „atmosfera” captivantă, care reconstituie un fragment de existență ce tânjește spre alcătuirea unei viziuni întregitoare. Dacă am aduna multe cărți de analiză, comentariu sau hermeneutică ale perioadei respective am avea o imagine compactă, ca a unui mozaic sau ca a unui joc de puzzle, iar piesa singulară din acest joc va fi, de fiecare dată, recognoscibilă pentru locul specific ce i se potrivește.

În acest sens am exprimat cele de mai sus. Iar digresiunea despre posibila filosofie a istoriei, pe care am schițat-o (ce presupune un *principiu de continuitate etern*), rămâne o problemă deschisă. Ea mi-a fost sugerată exact de *cursul și morfologia narativă* a cărții lui Rădulescu-Pogoneanu, în modalitatea – să spunem – *specifică* în care a fost configurată de către autor (țin să subliniez: *cursul și morfologia...*). Și, de cele mai multe ori, se întâmplă ca o monografie sau un comentariu să spună mai mult decât în mod obișnuit, să poată fi citită „printre rânduri”. Căci orice poveste are

tâlcurile ei ascunse care îți vorbesc fără ca tu să le înțelegi, deși auzul le pipăie adâncimile.

Revenind, în altă ordine de idei, la lucruri mult mai concrete, trebuie spus că a scrie un articol care vizează o carte asupra lui Vasile Conta mai înainte de a scrie un articol despre opera însăși a lui Vasile Conta, este un lucru nu neapărat nepotrivit, însă quasi-inoportun. Cu toate acestea, și cu cele spuse mai înainte, ne vom opri la câteva considerații.

Vasile Conta este primul filosof sistematic pe care l-a avut România și singurul filosof al *Junimii*. Importanța lui e colosală, mai ales că acesta a fost cunoscut și recunoscut mai ales în Occident. Vasile Conta încearcă o soluție de sinteză într-o variantă originală care apropie registrul teoriei cunoașterii de registrul metafizicii. Cunoașterea e modelată după metafizică, iar metafizica e modelată după cunoaștere. El fundează un sistem filosofic materialist, determinist și evoluționist. Materia este aceea care stă la baza tuturor preferențelor care nu au repaos. Iar legea care determină aceste prefaceri este una „fatală”, deci afirmând un determinism total, una a „ondulațiunii universale” care prevede că orice lucru (plante, animale, societate, idei) suferă o creștere, un apogeu și o descreștere – evolutive. În ce privește metafizica, ea este localizată cronologic precum la Comte, la mijloc, după religie și înainte de epoca pozitivă. Numai că la Conta, metafizica nu poate dispărea, înghițită de cursul istoriei, căci ea va fi întotdeauna aceea care va unifica cunoștințele din științe, va efectua examinarea valabilității cunoștințelor și va stabili ipoteze. Cunoștințele exacte fac din metafizică o știință, iar quasi-cunoștințele sau cunoștințele ipotetice fac din aceasta o artă.

Toate aceste amănunte, trebuie precizat, apar la Rădulescu-Pogoneanu în forma unei relatări pretențioase dar care păstrează „firul conducător” printre dificilele detalii. Și cu toate că este o lucra-

Géza Székely (România) Falanster, acvaforte, acvatinta

re academică (de notat că a fost recomandată tiparului de către Universitatea din Leipzig) ea n-ar fi mulțumitoare în contextul comentariilor din ziua de azi. Ea are avantajul unei lucrări savante dar și dezavantajul unui compozit prea luxuriant. Pentru perioada în care apare, însă, ea reprezintă o reușită, mai ales că n-a fost înlocuită tematic de nicio altă, vreme de decenii.

Pentru a pune punct în mod abrupt, vom spune că lucrarea lui Rădulescu-Pogoneanu despre Vasile Conta are o valoare dublă: ne-a deschis ochii asupra unui fenomen ce ține de filosofia istoriei, și – secundar – ne-a oferit câteva noduri exegetice ce se deschid filosofiei de totdeauna. Nu am scris aceste rânduri sub imperiul vreunei constrângeri interpretative, ci sub spectrul speculației gratuite. Dacă am spus ceva interesant numai cititorul o va decide...

(Mulțumesc domnului profesor Florian Roatiș că mi-a pus la dispoziție volumul, dându-mi-l).

■

Fernando Santiago (Porto Rico)

Pește plutitor, intaglio, ac rece

Marian Hotca

zahăr ars

îmbrăcat în zahăr ars din cap până-n picioare
mă lipesc de pământ
ca o flegmă scuipată din neant
pe firul ierbii meditând
printre oarbe anotimpuri

nisipul se leagă de lumină
îngerii moi se serbezesc în somnul tăcerii,
iar timpul ecvestru nechezând
își leapădă copitele în rugină
lăsând în urma deșteptării
secunde clocite
sub brațul de ciură

tendințe

în această primăvară
încolăcită în sângele luminii
se poartă în suflet melancolia ca o povară,
sub pleoape valsul lasciv al polenului,
iar în urechile tănuite cântul verde al ploii
ce se prefăce în pasăre de foc
curgând

clopot

clopotul crud de dimineață
frânge lumina din soare
înainte de strigarea
sufletului
către moarte

Stewardesă

în acest moment sunt stewardesă
pe avionul de hârtie făcut din ziarul New York
Times
nu știu engleză că nu mi-a plăcut de regina

Angliei,
nu mi-au plăcut verbele neregulate și nici past
perfect continuous,
dar totuși mă descurc cu limba poeziei:
toate cuvintele sunt rugate
să-și pună centurile de siguranță!
Urmează un zbor lung și cu denivelări aeriene
țineți-vă bine de punctul semnelui de exclamare,
așezați-vă teama sub peruca lui Barack Obama
ce am desenat-o prostește în timp ce mă uitam
la filmul
Gone With the Wind
și strigați: nebulie, nebulie, nebulie!
Ne spargem ca nucile în gheața de la Polul Nord
și grațioasa cădere
ne zidește în iarbă
poemul epitaf

Urlet existențial

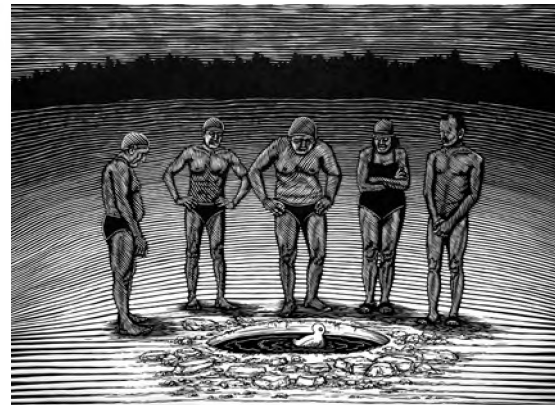
privește zâmbetul luminii
cum sărută borcanele goale
puse pe gard să se scurgă de apă
rătăcitor prin valul amiezii
fumul valsează lovind depărtarea
cu copitele de cenușă

încearcă să prețuiești tot ce a fost
până acum neînsemnat
iubește urzicile și lasă-te mângâiat
de frunza lor atât de aspră

urlă și urlă de durere
și spune că ești doar pentru a mai vedea
o singură dată dincolo de cele neînsemnate
minunile lumii latente

copilul

odată mi-am făcut un copil: era mic, dulce și
nevinovat,

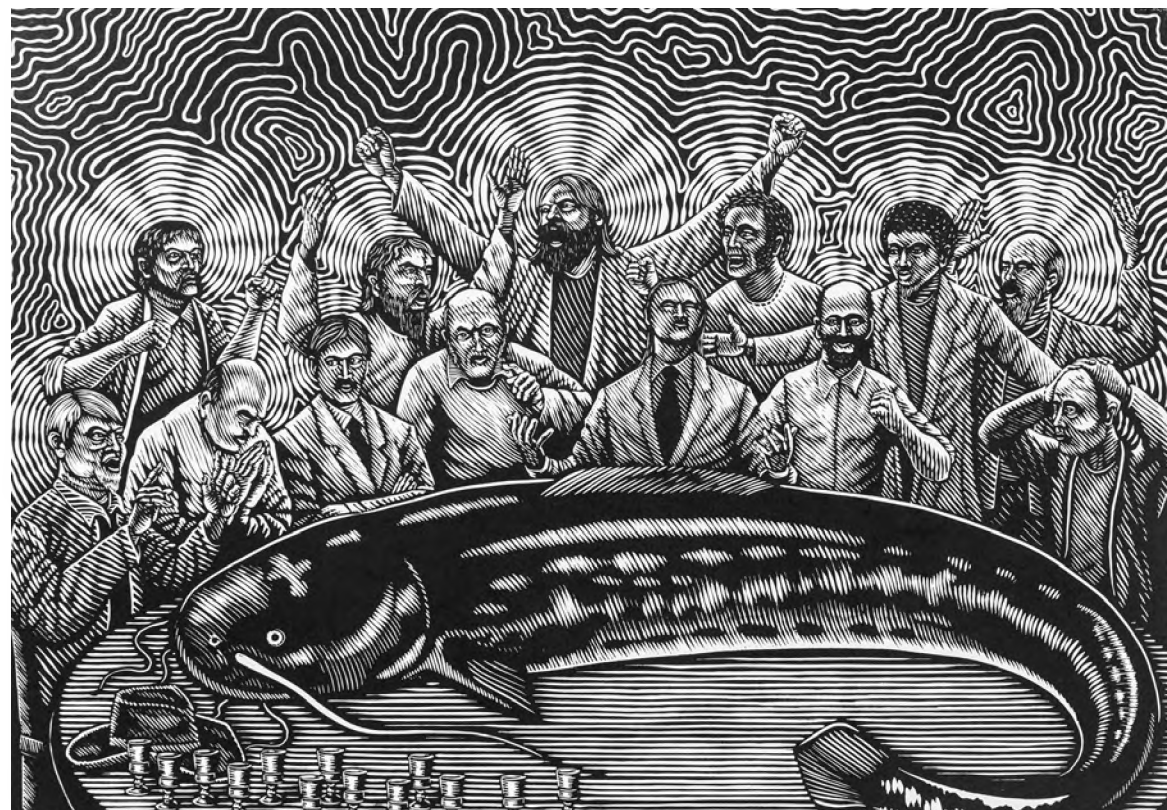
Tomas Kuusing (Estonia) *Înotătorii de iarnă*, linogravură

l-am așezat în pat ca pe o bucată de carne macră
& l-am alăptat în fiecare seară cu cuvinte
învățate la poartă

primul cuvânt n-a fost „mama”, ci a fost altul,
mai duios, care nu se poate spune
într-o poezie ca aceasta

dar să fiu mai explicit (după ce m-a binecuvântat
cum trebuie)
am luat copilul & l-am înfășurat într-un ziar
cultural,
apoi l-am aruncat la gunoi, fiindcă nu voiam să-l
ucid,
căci era atât de drăguț, chiar dacă m-a înjurat ca
la carte

și l-am dus la pubelă & de atunci nu mai știu
nimic de el -
poate acum e un geniu în informatică în SUA ori
Canada,
sau poate l-au mâncat câinii
(asta nu mă mai privește fiindcă mi-am
pierdut discernământul cuvintelor)

Tomas Kuusing (Estonia)

Am ucis un pește mare, linogravură

parodia la tribună

**Marian Hotca
Urlet existențial**

privesc orașul mohorât
în lumina rece-a dimineții,
mi s-a chiar urât
să descifrez sensul vieții,
rătăcind cu Euterpe
prin lumina lui Gutenberg

am prețuit doar existențe sterpe,
neînsemnate, ca un vârf de aisberg
și-acuma văd, când masteratul fac,
că etnoturismul nu-i singurul leac

mai e și poezia, bunăoară,
să-nveți cuvântul să îți facă sluj,
urlând la el, cum eu, din astă seară,
urla-voi să s-audă pân' la Cluj!

Lucian Perța

Premiul revistei „**Tribuna**” la ediția a XLVII-a a Concursului Național de Poezie „Nicolae Labiș” Suceava – Mălini, septembrie 2015

Raluca Ioana Rîmbu (născută în 19 august 1997 la Suceava) este elevă la Colegiul Național “Petru Rareș” din Suceava. Este membră a „Clubului de poezie Alecart”. Poeziile sale au apărut în “Bucovina literară”, „Timpul” și în revista de atitudine culturală ALECART. Premii și participări: Finalistă a Festivalului Național „LicArt”, Premiul I la Concursul Național de Poezie „Ioanid Romanescu”, Premiul I la etapa județeană a Concursului Național „Tinere Condeie”, Premiul I la Festivalul de poezie „Nichita în luna lui Marte”, Premiul revistei „Timpul” la Festivalul național „Rezonanțe udeștene”, Premiul revistei „Climate Literare” la Festivalul de poezie „Moștenirea Văcăreștilor”, Mențiune la Concursul Național de Poezie „Iulia Hasdeu”.

dragă louki,

la tine dimineața cel mai greu e să rămâi în viață. trebuie doar să îți freci capul de toți pereții și să ignori lucrurile care te-ar putea face să crezi că-ți poți aduna zilele între două fire de păr și să le dai foc. sunt după-amiezi când în tine se trezesc trupuri mici împinse înainte ca niște animale duse la abator. aștepți să îți se sfărâme tot corpul în drum spre casă dorința tot mai mare de a te tunde și mâinile reci. fericirea e fiecare noapte în care mama ta se așează lângă tine și dispăre orice sentiment de vinovăție.

dragă hildegard,

la tine dimineața e o rugăciune învățată pe dos trebuie doar să o repeți până capul nu se mai simte ca o cutie muzicală stricată așa putea să-ți scriu despre după-amiezile în care toate lucrurile care-mi fac greață seamănă cu două puncte negre pe care le poți acoperi cu degetul asta mă liniștește. când nu poți evita coșmarul zilele se simt ca niște țeste mici aliniat pe marginea căzii se sfărâmă la picioarele tale și-ți fac pielea de găină. fericirea e când patru persoane fumează o țigară furată în ultima noapte din viața lor.

dragă natasha,

la tine dimineața se simt ca niște spații calde în care reușim să ne ascundem corpurile ca pe niște realități artificiale la marginea patului toate încercările de a da un nume nevoii de a atinge fiecare persoană din lume mâinile devin niște motorăse care sapă în piele

și nevoia lor de carne devine nevoia mea de carne. după-amiaza te face să aștepți cuminte și din amintirea ta pot crește copaci artificiali care să acopere toate ferestrele din casă în noaptea asta fericirea nu există și Dumnezeu e ca un câine în mijlocul străzii așteptând să fie observat

teoria eșecului

să găsești toate cuvintele care merg cu notoriu să pui mâinile la ochi să te învârti până te simți acasă până la senzația de oameni care nu spun niciodată adevărul. ultima amintire de când erai mică nevoia unor mâini mai mari care să te ghideze să-ți strângă fiecare sân până te calmezi până scapi de senzația unui ghemotoc de păr îndesat pe gât. să găsești legătura între tot ce se poate epuiza și o gură de canal fără să schimbi cadrul fără să mai atingi vreodată pe cineva să te folosești de baie ca de un spațiu în care te simți în siguranță să te uiți în oglindă să te întrebi care e cel mai bun moment de a fi fericit.

***

necesitatea unui declanșator punerea în funcțiune a sistemelor nefolosite înlocuirea zonelor sensibile cu mâini mici care să te ghideze ca un bec incandescent la instalarea dependenței orice încercare de a te adapta acționează asupra mecanismelor de apărare necesitatea apropierii dintre două animale lăsate singure cineva care să-ți strângă pielea de pe coapse cu atenția unei mame

„nu contează că ești în doliu”

frica să nu ne pierdem mințile ne face să închidem toate geamurile fiecare din noi speră că din liniștea asta o să iasă copaci artificiali și-o să ne ajute să dispărem noaptea asta nu e diferită corpuri calde se aruncă din noi pun mâinile la ochi și nimic nu e mai puternic decât dorința de a ne întinde pe jos la fiecare colț de stradă. ne frecăm burta ca niște animale disperate cu zâmbete largi orașul ne disprețuiește carnea huiduie și scuipă trist în spatele fiecărui trecător dintr-un corp tot mai scund tot mai gol senzația că ceilalți sunt infernal nu mai poate ieși

(fericirea strigă de sub pat)

mă așez pe jos și-mi târâsc tot corpul prin sângele tău. a devenit singura formă de afecțiune noaptea când doar bătrâni înțepeniți se mai holbează în vitrinele magazinelor pentru mine viața se sfârșește în pragul ușii dincolo e locul celor care nu știu cu adevărat cum să-și ascundă corpurile //mai bine nu le zici să tacă// răbdarea se împinge în mine ca o păpușă de porțelan cu burta plină de gunoaie. îmi imaginez arca lui noe și cum nu aș fi putut niciodată urca în ea. frica m-ar fi sărutat pe frunte s-ar fi învârtit în jurul meu ca ultimul animal rămas îmi repet oricum o să murim într-o zi asta mă calmează. toți au zile în care spaima că le atârnă capul de un fir de păr găsit în mâncare îi face să caute fericirea sub pat

când oamenilor începe să le fie milă de tine

când oamenilor începe să le fie milă de tine nevoia de afecțiune scade te întinzi pe jos și eviți orice posibilitate de a-ți dezlipi capul de podea rămâi la marginea patului ca un animal amorțit de frig orice refuz de a accepta că nimic nu are sens se prinde de tine ca o pojghiță groasă până când din ea se poate tricota un pulover o să-l porți o să-l strici și-o să fii fericit din nou aici totul se face din obișnuință

avem curaj să fim urâți și să ne placă

de fiecare dată când stai în patul meu mă întreb dacă e vreo șansă să fii la fel de instabil ca mine și la început e cumva penibil până îmi dau seama că eu nici măcar nu mai trăiesc și tu strigi pentru că nu mai e nimeni acasă să ne spună că nu mai suntem singuri când locuiești cu părinții zilele încep să ia forma unui ghemotoc negru de păr pe care nu reușești să-l înghiți și nimic nu mai e la locul lui când mâinile sunt prea reci ca să le dezlipești de corp toate imaginile din exterior te amorțesc îți amintești că suntem destul de mari ca să ne dăm seama când ne doare ceva și dacă vreau să te plac o să-ți iau mâinile și o să le frec una de alta până sunt destul de calde ca să simt tandrețea aici pe patul acesta unde avem curaj să fim urâți și să ne placă

Patru povestiri de viață și de moarte

Sorin Grecu

Trista, desueta poveste a lui Zoli – „Mulinetă”

Zoli Balint este mic de statură. Dacă s-ar fi născut, de pildă, în Anglia, precis ar fi ajuns jocheu. Dar așa, născut în România, n-a avut altă soluție decât să devină meseriaș. Deține, oricum, mai multe calificări – și cea mai îndelungată profesie a sa de până acum e cea de șofer. S-a despărțit de prima soție pentru că femeia nu-i înțelegea pasiunea pentru șoferie și dorea să-l țină mai mult pe lângă ea. Dar Zoli mai are un hobby mistuitor: pescuitul. Astfel, de fiecare dată când are puțin timp liber, dă fuga la eleșteiele cu pește din preajma Clujului. „Din această cauză sunt pe cale să-mi ratez și a doua căsnicie” – spune el, trist, sorbind dintr-un pahar cu vodcă, la „Spritz Bar”. Și, tocmai pentru că a doua nevastă nu-i suportă această dambla a preferat să-și expună mulineta preferată – dintr-o colecție cu mai multe piese de acest fel – în siguranță deplină, pe peretele din biroul patronilor săi. Obişnuia să intre acolo, de multe ori dinadins, numai ca s-o studieze. Stătea minute în șir uitându-se la ea ca la un odor de mare preț. Însă – culmea! – drama vieții sale s-a declanșat tocmai când, printr-un straniu concurs de împrejurări, a pierdut-o.

Își începe, trist, relatarea istoriei mulinetei sale: „Când am văzut-o pentru prima oară la magazin, instantaneu, am făcut o mare pasiune pentru ea. Asta se petrecea în urmă cu 3-4 ani. Costa patru milioane de lei vechi, bani deloc puțini pentru mine și atunci. Am strâns banii necesari punând deoparte bănuț lângă bănuț, renunțând la țigări și băutură timp de două sau chiar trei luni. Între timp, mergeam zilnic la magazin sperând că patronul nu apucase s-o vândă. Am avut, din fericire, noroc... Mulineta era tot acolo – așa că am reușit să mi-o procur, spre marea ciudă a soției, care mi-o ura, pur și simplu. De aceea, ca să n-o vadă femeia, am și expus-o pe peretele din biroul celor trei patroni ai mei, dintre care unul era mare pescar, ca și mine.” Se oprește o clipă din povestit, ia încă o înghițitură de V 33, apoi continuă: „Nici măcar n-o foloseam, fiindcă mi-era milă, așteptam doar să se ivească prilejul să ajung în Deltă, unde s-o inaugurez, la pește mare. Pentru pescuitul de zi cu zi foloseam alte trei mulinete, cumpărate de la același magazin. Dar, se vede că destinul n-a vrut să am parte de mândrețea mea de mulineta. Într-o zi, am grăbit pasul spre serviciu, cuprins parcă de o presimțire neagră. Am intrat rapid în biroul șefilor și am rămas uluit și consternat: ustensila îmi dispăruse. Cineva o furase, profesionist, lăsând bățul lipit de perete. Precis, nu putea fi decât unul dintre cei trei șefi, pescarul, fiindcă nimeni altcineva, în afară de patroni nu deținea o cheie ca să poată intra acolo. Apoi, când l-am întrebat de ce mi-a luat-o, acesta mi-a răspuns că nu are niciun amestec în această dispariție. Și a ținut-o așa, oricât am insistat. Mă tot gândesc, de atunci, zi și noapte: oare cum e posibil ca un om, plin de bani, și care-și poate procura aproape orice și-ar dori pe lumea asta să tânjească tocmai la mulineta mea? Dar, acum, un lucru îmi

e e clar. Fiindcă mi-a furat lucrul pe care-l iubeam cel mai mult pe această lume, va plăti cu vârf și îndesat: în momentul când îi va fi lumea mai dragă, se va trezi cu casa în flăcări.”

Cum am avut-o pe „Pamela”, frumoasa cartierului

Mă obseda teribil, prin 1991, „Pamela”, poreclită astfel după numele actriței din serialul *Dallas*. O femeie divorțată având, un copil. O frumusețe rustică – și prin asta, cu atât mai provocatoare. Observasem în câteva rânduri cum, în momentul când apărea pe stradă făcea ravagii astfel că, indiferent de vârstă, bărbații întorceau înnebuniți capul după ea. Dar – mi-am dat seama încă de la început – ca să ajungi la favorurile sale se pare că trebuia să parcurgi un drum foarte dificil, fiindcă în preajma ei era „aglomerație”. Și, ca un făcut, de fiecare dată când o vizitam – înarmat cu o butelie de vin ieftin, după posibilitățile mele – mă ciocneam, acolo, la ea cu un anume bărbat, personaj sus-pus al Clujului, care mă sfida, pur și simplu, prin cadourile pe care i le făcea. Le zăream stând, nedeschise, pe masă, sfidătoare iar imaginea lor mă izbea precum un bulgăre de zăpadă în plină figură. Nu-mi era deloc dificil să remarc ușorul dispreț – justificat de altfel – pe care mi-l arăta bărbatul, fapt care mă stârnea și mai mult să i-o fur pe „Pamela”. E limpede, nimeream la aceasta întotdeauna când se afla cu el, în momentele cele mai nepotrivite, așa că începusem să mă retrag rapid, fâstăcit, bâiguind o scuză.

Însă, într-una din seri, umilit și înfrânt, mi-am jurat solemn că aceasta va fi ultima mea tentativă de cucerire a splendidei femei. Am pornit, fără prea multă tragere de inimă, spre apartamentul său de bloc. Ajuns acolo, mă aștepta – din nou – o cruntă dezamăgire, însă ușor diferită: nu era personajul cunoscut ci un bărbat pe care nu-l știam. Se lăfăia pe fotoliu, fumând, iar pe masă, în fața lui, trona un pahar cu băutură. Dau să mă retrag, din nou, însă de data asta – spre uriașa mea uimire – gazda mă oprește, cu un gest ferm: „Poți să rămâi, domnul e de la firma de televiziune prin cablu, tocmai mi-a instalat programele și pleacă în câteva minute.” În sufletul meu s-a reaprins, brusc, speranța. Și-n plus, în timp ce se foia prin casă, în halatul ei înflorat, asemeni unei – vorba poetului – hierodule casnice, „Pamela” trăgea păhărel după păhărel, lucru care începea deja să se distingă pe fața ei. E limpede – îmi ziceam – s-ar putea să mă aștepte plăceri nebănuite. Lucru care, într-adevăr, s-a confirmat. După plecarea omului de la cablu, femeia s-a dezlănțuit. Ba, mai mult, a pus și o jumătate de somnifer în lăpticul copilului, ca să nu fim deranjați, în caz că micuțul ar fi avut vreun coșmar nocturn.

Ce ironie: „reduta” pe care o asediasem luni de zile, fără rezultat, să cadă brusc, după ce omul de la cablu i-a instalat 15-20 de posturi TV... Însă, dimineața, îndreptându-mă spre casă – fericit și exultând ca un cintezoii – am conștientizat un adevăr pe care mai mulți mi-l spusese anterior,

acela că femeile frumoase nu sunt extraordinare la pat, fiindcă – în loc să dea totul, precum femeile urâte – se complac într-un fel de autocontemplație. Totuși, odată pârția fiind deschisă, am mai vizitat-o de două-trei ori pe „Pamela”, după care – într-o seară, fiind la ea acasă și primind un telefon de la o cucerire, de dată mai recentă, am părăsit-o fără urme de regret. Și-a pus trupul provocator – mult râvnit altădată – în dreptul ușii, încercând să mă oprească. Însă eu, contrar firii mele, am fost nevoit s-o trag cu forța la o parte și apoi să o „roiesc” de-acolo, pentru totdeauna. Ușurat și fericit. De fapt răzbunându-mă pe suferințele pe care le trăisem, săptămâni la rând, când îl întâlnisem permanent la ea acasă pe potentatul meu rival.

Iubire eșuată în Cimitirul central

M-am maturizat destul de târziu din punct de vedere sexual, la destui ani după o relație avută la 17 ani, rapidă, în garsoniera regretatului poet Eugen Axinte, pe atunci student tomnatic la Cluj. Acesta, lipsind de acasă, îmi dăduse cheia de la intrare ca să-i ud florile. Eroina a fost o fată nu prea dusă la biserică, ungueroaică, mai în vârstă decât mine cu un an, elevă în clasa a douăsprezecea - bis la Liceul de Arte. De o mare frumusețe. Dumnezeu s-o ierte, fiindcă a murit, după vreo cincisprezece ani de la aventura noastră. A fost călcată pe zebră, în cartierul Mănăștur, de un troleibuz cu „coarnele” desprinse din cauza vitezei excesive pe care o avea. Era deja mamă a trei copii... Povestea noastră n-a durat decât o seară, fiindcă a doua zi m-a schimbat cu un coleg de clasă, mult mai experimentat (ajuns între timp medic în Germania), căruia – ca un idiot sadea ce eram – îi povestisem splendida noastră aventură și-i dădusem toate datele „tehnice” legate de eveniment, inclusiv adresa și numărul ei de telefon.

Dar să revin la povestea noastră. Pentru că mă manifestam (dacă eram, cu adevărat, asta-i o altă chestiune!) încă de la vârsta de 17 ani ca o vedetă în rândul liceenilor, aveam cât de cât trecere la fete. Le recitam mereu poezii, ele „cădeau” pe spate dar eu – ca-n poezia aceea a lui Coșbuc – nu prea mă pricepeam să duc treaba până la capăt. Preferam un sărut și-o plimbare romantică prin Cimitirul Central - Házsongárd (locul atâtor avânturi, nu-i așa, eșuate) pe la mormintele unor artiști sau personaje pitorești ale Clujului, unele chiar de pe vremea Imperiului Austro Ungar...

Îmi plăcea mult – pentru rezonanța numelui celui îngropat acolo – mormântul lui Frederic Vitalius Barbarino... Știam sigur că o colegă mai șleampătă de-a mea face sex „murdar” acolo, cu câte doi-trei băieți odată – dar pe mine nu mă interesa acest aspect: preferam vin în cimitir și să beau o sticlă de vin cu artiștii în devenire ai urbei

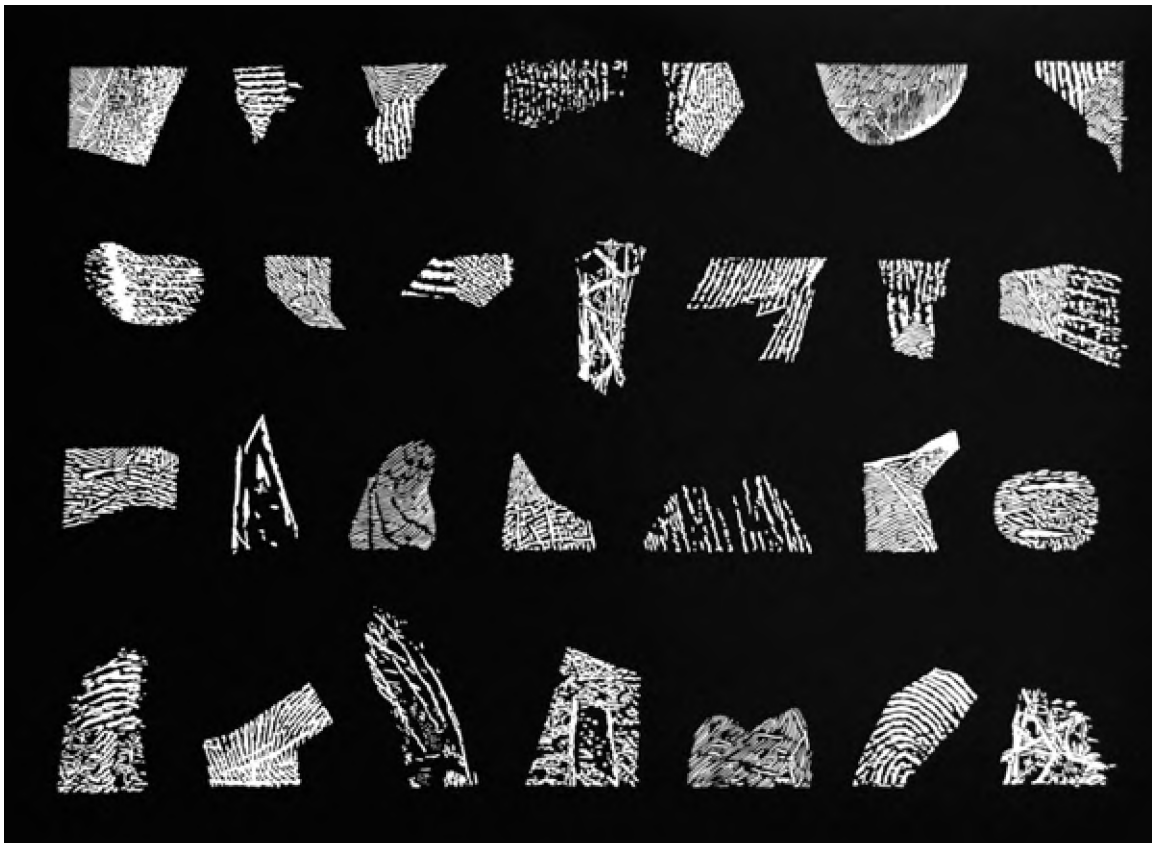
sau cu diverși alți prieteni. Obişnuiam să ne recităm unii altora din poemele noastre sau din cele ale clasicilor și ale avangardiștilor și să povestim la nesfârșit despre literatură și artă (în special despre viețile pictorilor impresionisti francezi). Asta pentru că întotdeauna cimitirul, în mod miraculos, mă liniștea și-mi dădea o siguranță pe care n-o aveam în „lume“...

Idila despre care vorbeam a început pe holurile liceului „Ady-Șincai” (numele acestuia fiind rezultatul împerecherii monstruoase, făcute de comuniști între cele ale lui Ady Endre și Gheorghe Șincai). Iar protagonistă – o colegă dintr-o clasă paralelă. Blondă, de o frumusețe tulburătoare, un trup mlădiu, bust foarte pronunțat și niște ochi splendizi... Dar (pentru că întotdeauna trebuie să existe un „dar“) era exact ca-n versurile poemului *Lecția despre cub* al lui Nichita Stănescu („Ce cub perfect ar fi fost acesta / de n-ar fi avut un colț sfârâmat!”): fata avea dinții atât de cariați încât aproape că nu îndrăznea să vorbească. Mi s-a „raportat”, de către colegii de clasă, că era zgârcită la vorbă până și când răspundea întrebărilor profesorilor. Iar în momentul în care o făcea dezvelea niște „ruine” cu adevărat antice, care-i urăteau, instantaneu, chipul angelic. Cu toate acestea odată am apucat să conversăm, preț de câteva minute, pe un coridor al liceului, dezvăluindu-i atunci și pasiunea mea pentru cimitir. A ieșit „la întâmpinare” cu o propunere cu adevărat năucitoare: să chiuim a doua zi și să bem împreună un cabernet în locul atât de îndrăgit de mine, la mormântul lui Frederic Vitalius Barbarino... Dar și să povestim, pe larg, câteva din temele pe care abia le-am pomenit pe coridor... Am acceptat imediat, fără rezerve. Apoi, toată noaptea n-am dormit, de emoție...

A doua zi, întâlnirea are loc la poarta cimitirului. Poarta deschisă larg, îmbietoare... Nu, tu, portar sau alți paznici. Când te gândești că în zilele noastre cimitirul colcăie de agenți de pază, care pândesc zi și noapte mormintele doar ca să-i surprindă în fapt pe nesuferiții hoți de coroane...

Urcăm, așadar, pe aleea principală din stânga și, imediat, ajungem la mormântul lui Frederic Vitalius Barbarino. Ne așezăm pe banca aferentă mormântului. Fata își deschide tașca, din care scoate o sticlă de cabernet și două pahare splendide, de cristal, învelite în șervețele... Îmi trage cu ochiul și-mi zice: „Mai am una în geantă, o pun la bătaie dacă o bem pe asta... „Deja îmi închipuim, privind-i genunchii – ascuțiți precum două lame de stilet – care mă împungeau direct în inimă. Din fericire, alcoolul îi dă aripi: uită de complexul ei și reușește să mi se dezvăluie ca o fată înzestrată – pe lângă calitățile fizice remarcabile – și cu o cultură vastă. Suntem, amândoi, în al nouălea cer. Deschidem și a doua butelie. Alternăm versurile din clasici cu ale mele și, la un moment dat, simțim nevoia unei apropieri fizice. Eu, desigur m-aș fi mulțumit cu o mângâiere și un sărut, deși mintea îmi era la delicia pe care mi le oferise, cu o lună-două înainte, frumoasa de la Liceul de Arte. Dar când vine momentul să ne atingem, unul altuia, buzele, ne trezim că apare, brusc, de după un mormânt, bătrânul paznic al cimitirului... Face un scandal îngrozitor, vrea să cheme miliția...

Până la urmă – după ce dau drumul „mașinării de aburit”, reușesc să-l liniștesc, sacrific bătura fetei oferind-o cerberului, astfel că ajungem până la urmă să bem împreună. După ce lucrurile se liniștesc, colega mea – cu care avusesem în urmă cu mai multe minute gânduri „criminale” – redevine

Lukasz Cywicki (Polonia)

Fragmentele timpului I, linogravură

martorul tăcut pe care-l știam, descleștându-și maxilarele doar în puține rânduri... Doar ochii îi vorbeau... Și, după ce – din vorbă în vorbă – aflu că paznicul e originar din satul bunicii mele, ba pe deasupra, mi-e și ceva rudenie, totul se încheie cu happy-end. Dar nici cu splendida colegă nu m-am mai întâlnit, de atunci încolo, decât după treizeci și cinci de ani...

Așa cum spuneam, după mica pățanie din cimitir, petrecută în 1979 sau 1980 (nu mai rețin exact anul) abia în urmă cu un an, având traseul – se pare prin cartierul ei – am reînceput s-o întâlnesc, aproape zilnic... Acum are dinții perfecți, dar și câteva zeci de kilograme în plus. De obicei, după ce ne salutăm, trec – ușor stânjenit de lipsa ei de atractivitate, neîntinzând prea mult discuțiile – fiindcă nu mai pare a avea nimic în comun cu fata de odinioară... Și mai știu despre ea doar atât: s-a măritat, imediat după absolvirea liceului, cu dentistul care i-a confecționat noii dinți, un bărbat cu mai bine de douăzeci de ani mai mare decât ea. Ce s-a întâmplat după aceea, în tot restul timpului, nu cred că mai avea rost să mă interesez. Limbajul trupul ei cred că mărturisește acum toul.

Trecând, din nou, pe lângă moarte, dar prinzând în schimb o exclusivitate

În perioada mea de „știrist” la o importantă televiziune națională, un tânăr cu un ușor handicap fizic făcuse o pasiune neobișnuită pentru reportajele mele, în special pentru cele morbide. Le înregistra, pe toate, direct de pe televizor, exact în momentul când acestea se difuzau. După ce ne-am cunoscut, mi-a mărturisit – cu o răutate caracteristică oamenilor cu oareșcari deficiențe – că așteaptă, cu nerăbdare, o știre despre moartea mea și că va fi fericit să și-o imprime și pe aceea, încununându-și astfel bogata colecție cu subsemnatul. Episodul se petrecea prin anul 1997 – 1998. Și, culmea, ceea ce aștepta omul a fost cât pe ce să se materializeze chiar a doua zi.

Era amiaza toridă a unei zile de vară. Știrile „adevărate” parcă nu se întrevădeau la orizont, fiind vacanță. O acalmie neobișnuită – ca-n preaj-

ma cataclismelor – stăpânea întreaga „fire”. Am hotărât, așadar, să ies până în oraș și să mănânc ceva la fast-food. Urc într-un autobuz din stația din cartierul Zorilor – locul unde se afla pe atunci studioul. Șoferul, o cunoștință mai veche de-a mea, mă cheamă să stau în față, alături de el. Dau curs invitației lui și tocmai ne pregătim să ieșim, din intersecție, pe Calea Turzii. Însă, când să facem manevra, un tir venind dinspre Turda trece la vreo doi metri de noi, în viteză amețitoare și, după ce spulberă doi-trei oameni (nu mai țin minte exact numărul victimelor), spulberă o mașină și șterge alte două, după care intră în gardul de beton al Facultății Politehnice. Îl spulberă și pe acesta, ca pe-un vreasc, apoi, învăluit într-un nor uriaș, pătrunde vreo o sută cincizeci de metri, până în Cimitirul Evreiesc, distrugând zeci de lespezi funerare. Bineînțeles, foamea mi-a trecut instantaneu și m-am întors urgent la studio, dând alarma. Aveam din nou o exclusivitate formidabilă – pe atunci neexistând, ca astăzi, protocolul prin care pompierii să anunțe presa în momentul când au loc evenimente neprevăzute.

O exclusivitate, ca atâtea altele – dar mi-am dat seama, ceva mai târziu, de un lucru: dacă autobuzul în care mă aflam ar fi ieșit mai repede cu o secundă pe Calea Turzii, eu, șoferul și cei douăzeci-treizeci de călători aflați în interiorul său am fi fost spulberați, la rândul nostru, de către hardghia rămasă fără frâne și încărcată cu zece tone de bile de rulmenți. Astfel, s-ar fi împlinit la țanc și profetia „admiratorului” meu.

Între timp s-a întâmplat să mă mai văd cu acesta, fiindcă între timp am legat o relație de oarecare amicitie. Însă, pot să jur, în ciuda faptului că nu mai lucrez demult la vreo televiziune, de fiecare dată când îl întâlnesc, simt cum omul e în continuare cu ochii pe mine și-mi așteaptă, înfrigurat, sfârșitul. Pe care, probabil, mi-l dorește cât mai spectaculos și mai dramatic. Desigur, doar așa, de amorul știrilor.

„Sunt de felul meu și din ce în ce mai mult un retractil”

de vorbă cu scriitorul Livius Ciocârlie

Livius Ciocârlie

Titus Crișciu: – În interviul pe care ați avut amabilitatea să mi-l acordați în urmă cu mai bine de trei decenii (publicat în volumul *Nașterea zilei de azi, Timișoara, Editura Facla, 1983*), mi-ați declarat: „Sunt optimist în ceea ce privește viitorul literaturii noastre, cu atât mai mult cu cât și aparițiile frecvente de noi talente în toate domeniile literaturii îndreptătesc optimismul”. Azi, considerați că s-a împlinit acel deziderat sau îi aduceți anume completări?

Livius Ciocârlie: – Până la un punct, viitorul mi-a dat dreptate. Când mi-ați pus întrebările, apăruseră optzeciștii. Ei au confirmat – și ca grupare, și ca individualități. Au schimbat fața literaturii; și universul, și mijloacele. Au încetat să se lupte cu regimul într-un fel derizoriu, cu șopârle și cu îndrăzneli contrabalansate de concesi. Au procedat ca și cum regimul n-ar fi existat. Au renunțat la marile teme sociale, de uz restricționat. Au renunțat la metaforă, la metafizică. Au preferat cotidianul, viața de zi cu zi văzută de aproape. Nu mimetic și nu asemănător, ci fiecare autor din perspectiva personalității lui. Când și-a dat seama că adevărul privit la firul ierbii îi demască inconsistența, regimul a reacționat, încercând să-i facă neștiuți pe optzeciști. Publicau foarte greu. A fost meritul lui Nicolae Manolescu, al lui Ovid Crohmălniceanu, al lui Mircea Martin că, girându-i în cenacluri, le-au permis să se manifeste oarecum public și să se facă cunoscuți. Iar ei au fost mulți. De la Agopian, în marginea curentului, la Nedelciu, Cărtărescu, Gh. Crăciun, Groșan, Ion Mureșan, Marta Petreu, Mușina, Stratan, Mariana Marin, Cristian Popescu, și atâția alții, toți au fost înzestrați și profesioniști. Și-au avut și criticii lor, între care ai noștri, timișorenii, Mircea Mihăieș și Vasile Popovici. Dar și Dan C. Mihăilescu, Al. Cistelean, Bogdan Lefter, Mircea Scarlat...

În schimb, m-am înșelat într-o presupunere, pe care atunci nu puteam s-o formulez. Mi-am spus că experiența noastră, a răsăritenilor, extinsă de la tragic până la grotesc, mult mai bogată decât a apusenilor contemporani, avea să inspire o mare literatură. Nu scrisă de cei care trăiseră epoca, prea legați de ea, ci de unii care, nu prea îndepărtați de ea, dar având și luciditatea, distanțarea necesară unor opere mari, literatura fiind un fenomen de mijlocire, nu o expresie imediată, o vor realiza. Nu știam că secolul 21 avea să fie caracterizat de dezinteresul față de trecut. Dezinteres larg răspândit în lume, dar la noi motivat și de disprețul față de pasivitatea noastră, a celor mai mulți, în epoca lui Ceaușescu, ca și de îndepărtarea în timp a epocii cumplite, staliniste, a lui Dej.

Fapt este că ce așteptam nu s-a produs, că a urmat în anii nouăzeci o vreme a mărturiilor, a jurnalelor, printre care se mai strecurau, fără a forma o grupare, și câțiva continuatori ai optzeciștilor, de felul lui Petru Cimpoieșu sau al lui Ioan Es. Pop.

— În același interviu, la întrebarea „Cât și cum este cunoscută cultura românească în țara lui

Francois Villon?”, mi-ați răspuns: „mai bine punem problema invers, ce facem noi ca să fim mai bine cunoscuți”? Și tot dumneavoastră ați răspuns, între altele: „Pentru ca o cultură ca să circule trebuie mai întâi ca oamenii să circule... Ne simțim frustrați că scriitori mari din trecut, începând cu Eminescu nu sunt destul de cunoscuți, dar procesul receptării se produce invers, dinspre scriitorii contemporani către cei din trecut”. Azi, față de acei ani, putem circula cât avem bani, la voia inimii. Întrebarea se pune dacă s-a îmbunătățit imaginea noastră literară în fața Occidentului?

— Trebuie mai întâi ca oamenii să circule? Mă mir că asemenea cuvinte au putut trece de cenzură. Aveam dreptate, o literatură se impune prin scriitorii contemporani, nu prin clasici. La ce asistăm? Câțiva scriitori reușesc să se facă remarcați. Unii, realmente importanți. Gabriela Adameșteanu, Mircea Cărtărescu, Norman Manea... Pe alții, mai tineri, mi-e greu să-i judec. Nu știu în ce măsură sunt și ei importanți sau au învățat cum trebuie să scrie ca să treacă hotarul dinspre vest. Acest fenomen există și nu comportă vreo vinovăție. Majoritatea cărților, din toate literaturile, care se traduc vor fi curând uitate. Fapt este însă că s-au impus câteva nume, nu o literatură. Cauzele? Am putea vorbi de dificultatea limbii române pentru a se forma traducători, însă maghiara nu e mai ușor de deprins, iar Institutul Cultural, în epoca Patapievici, a făcut mult pentru a-i forma. Mai e de admirat efortul lui Dumitru Țepeneag la Paris, cu traduceri proprii, cu revista „Seine et Danube” (ultimul număr e închinat, în parte, lui Sorin Titel). Poate că și pasivitatea politică despre care vorbeam mai înainte, ca și haotica noastră epocă de tranziție, a făcut și face să nu fim destul de respectați, de interesați. Poate, ca să nu zic sigur, că nu avem o falangă de scriitori, cum au fost la un moment dat sud-americanii, apoi polonezii, maghiarii, cehii, pe care să-i propunem lumii. Probabil, toate astea – și altele – la un loc.

Cât despre necesitatea de a călători, ea există. Oricât ar fi de bun un scriitor, rareori îi vine totul de-a gata. El nu și-a terminat lucrul când a încheiat romanul. Trebuie să se lupte pentru a-l impune. Aceasta nu este o probă de vanitate, ci de profesionalism. Cine știe cât s-a umilit Proust ca să-i apară primul volum al marelui său roman, înțelege ce vreau să spun.

— În acea perioadă, de început de deceniu opt al secolului trecut, erați prezent la numeroase manifestări literare de amploare. Două dintre acestea „Colocviile de critică de la Sibiu” și „Zilele G. Călinescu” de la Onești le-ați numit „fapte cu valoare de simbol”. Mai sunt azi asemenea momente semnificative pentru viața noastră literară? Dacă da, cum le caracterizați?

— În anii aceia a existat un fenomen. Ca să nu înfrunte în singurătate vitregia epocii, oamenii simțeau nevoia să se adune, să se împrietenească, să se sprijine reciproc. Mă duceam la București

ca să-i întâlnesc pe Lucian Raicu, pe Nicolae Manolescu, pe Sorin Titel, pe Gelu Ionescu. Mă duceam la Cluj pentru Mircea Zăciu, Ion Pop, Marian Papahagi, Ion Vartic. Alții, cum ar fi Alexandru Călinescu, erau prea departe ca să-i vizitez. Mă întâlneam cu ei în împrejurări ca acelea pe care le-ați pomenit. Altfel, sub aspect profesional, nu mă atrăgeau în mod deosebit pentru că nu m-am socotit niciodată un profesionist al literaturii. De aceea, după 1989, când acea nevoie evocată la începutul răspunsului a dispărut, iar eu am renunțat la critică, nu m-am mai dus la colocviile literare. Ele mai există, am prieteni care le frecventează, s-au adăugat tinerii, sau mai tinerii, presupun că sunt cel puțin la fel de interesante ca pe atunci.

— În finalul aceluși interviu mi-ați mai spus: „Noi vorbim mult de continuitate, însă nu știu ce nerăbdare, ce inconsecvență ne determină adesea ca după ce începem bine, să renunțăm”. În ultimele trei decenii s-a schimbat ceva în mentalitatea noastră?

— Nu numai că nu s-a schimbat, dar s-a accentuat. Trăim într-o epocă de gravă iresponsabilitate. Partidele nu vor să înțeleagă – cum au înțeles totuși la intrarea în NATO, în UE – că anumite aspecte ale vieții românilor sunt de interes național și trebuie tratate ca atare, scoase din sfera politicului. E destul să comparăm ce se întâmplă în învățământ unde, nu numai politicăria, ci deseori și interese vinovate, fac ca fiecare ministru să vină cu reforma lui, să comparăm deci cu felul cum s-a procedat la înființarea Universității din Cluj, una din cele mai mari reușite colective ale culturii românești. Concursul pentru posturi a durat doi ani, timp în care, pentru ca instituția să funcționeze, au venit să predea provizoriu la Cluj oameni de talia unor Iorga, Pârvan sau Racoviță. Acesta din urmă, definitiv. Rezultatul a fost că, oricâtă vitregie s-a abătut ulterior asupra ei, universitatea a rămas la un nivel înalt, pe care-l are și acum.

— Am observat în scrierile dumneavoastră absența observațiilor critice la adresa unor autori români contemporani cu noi. Cum se explică focalizarea atenției dumneavoastră, în acei ani asupra unor autori din afara țării sau autohtoni aparținând altor generații?

— Lecturile mele nu sunt focalizate, ci împrăștiate. Citesc ce-mi cade în mână, așa cum gândesc

ce-mi trece prin cap. Nu am un program pentru că nu sunt critic. Afară de asta, ce comentez nu este tot ce citesc. Comentez ce mă provoacă. Altfel, oricât de împrăștiate, lecturile mele, aveți dreptate, nu merg spre contemporani. Nu cred prea mult în temeinicia celor care se țin la curent până în ultima zi. La un moment dat, simți că sensibilitatea s-a schimbat, că cea recentă nu te atrage, ori nu ai acces la ea. De aceea, excepând noutățile care mă atrag totuși și uneori mă provoacă, sunt la vârsta când mai mult recitești decât citești. Eugen Negrici are dreptate, literatura îmbătrânește, dar nu atât de repede, și nu în întregime, cred eu, încât să nu regăsească cu plăcere cărți care și altădată mi-au plăcut.

— Am reținut printre aletele că unul dintre prietenii pe care i-ați considerat ca apropiați a fost și regretatul Sorin Titel. V-aș ruga să detaliați temeiurile care, la timpul lor, au determinat acea prietenie.

— Sorin mi-a fost coleg de an la facultate, dar nu atunci ne-am împrietenit. Abia când el s-a mutat la Timișoara, redactor la „Orizont”, iar casa lui a devenit un loc de întâlnire a multor timișoreni interesanți. Îi citeam cărțile în manuscris, îi dădeam și sfaturi, de care din fericire nu prea ținea seama. Mai utile erau unele referitoare la greșeli de redactare datorate faptului că, la fel ca mine, trecuse prin școli într-o epocă nu tocmai prielnică...

— Avem ceva comun: amândoi suntem din aceeași zonă și știm cât de mândri sunt bănățenii. Cum se face că dumneavoastră sunteți percepuți ca o personalitate care se manifestă modest și unde se ascunde fala bănățeanului, din moment ce v-ați retras dintr-o seamă de activități, între care și cea de critic, care vă situau în eșalonul de frunte al românilor?

— N-am fost eu chiar în eșalonul de frunte, dar e drept că eram pe vremea aceea mai la vedere decât sunt acum. Asta, în bună măsură, pentru că am prins anii când critica – după cum și teoria – trecea înaintea poeziei și a prozei. N-a fost ceva firesc, dar noi am profitat. E adevărat, pe de altă parte, că astăzi sunt mai în umbră, ca să reiau cuvântul lui Sorin, fiindcă sunt de felul meu și din ce în ce mai mult un retractil. Lipsit de energie, nu-mi place să mi se dea importanță, fiindcă e obositor. De aceea, sunt tot mai evanescent. Cât

despre făloșenia bănățenească („cine mi-s io!”), ea trebuie să aibă, ca orice pe lume, și excepții. Eu zic că nu sunt modest, ci conștient că, față de ce îi cer unui scriitor ca să-și merite renumele, îmi lipsește ceva esențial. Mă socotesc diletant, cuvânt căruia îi dau alt sens decât cel obișnuit. Diletantul poate fi interesant – și cred că sunt un scriitor interesant –, dar îi lipsește luciditatea încorporată care dă formă. Nu-i lipsește feminitatea fertilă, fluxul inconștient necesar oricărui act creator.

— Bănățean dăruit locului, cum vă bănuiesc că sunteți, mereu m-am întrebat ce v-a determinat să părăsiți Timișoara în favoarea Bucureștiului. În ce mă privește, oscilez între două posibile răspunsuri: climatul politic, sau alterarea conținutului spiritului academic. Vreți ca răspunzându-mi să mă scoateți din impas?

— Sunt și rămân bănățean, însă adaug că e un cuvânt prea cuprinzător pentru a caracteriza. Fac deosebire între bănățenii de la pustă, din satele bogate – eu, deși născut la Timișoara, nu sunt unul dintre ei, fiindcă identitatea ți-o dau părinții, nu locul unde ai apărut –, de bănățenii din nord, dinspre Făget, de unde era Sorin Titel, și, în sfârșit, de bănățenii „de clisură”, termen și acesta prea strâmt, căci nu denuștește numai Dunărea dinspre Cazane, ci și Oravița, Caransebeș, Mehadia. Dintre aceștia sunt.

În legătură cu plecarea la București ați făcut presupuneri rezonabile care nu aveau cum să nimerescă ținta punctuală: am vrut, pur și simplu, să fim lângă fata noastră rămasă în țară. Deși am fost asigurați de prietenii că nu ne vom adapta, ne-am simțit bine în Bucureștiul care, în ultimii ani, și-a restrâns mult aria, cuprinzând aproape numai cartierul „armenesc”.

— După ce ați publicat o seamă de lucrări de critică literară, unanim apreciate, ați revenit la jurnal, gen pe care l-ați abordat în copilărie. Este genul literar care v-a atras sau conținutul pe care-l consemnează clipa care nu se mai întoarce?

— Aprecierile de care s-au bucurat cărțile mele de critică nu m-au convins. Le-am scris ca să-mi justific existența la universitate, așa că m-am simțit ca un mercenar. Au fost produse de capul „din cap”, cel necesar pentru „studii și articole”, nu de capul „din corp”, necesar literaturii fiindcă, Gheorghe Crăciun are dreptate, „trupul știe mai mult”.

Deși semănând oarecum, ce am scris eu n-a vrut să fie și sper că nici nu este jurnal. A consemna întâmplările zilei presupune fie, ca la Maiorescu, nevoia de un aide-memoire, fie faptul de a-ți da importanță. Eu nu-mi dau. De altfel, nici n-am notat ce a fost semnificativ în ziua respectivă, ci numai ce mi s-a părut că pot să scriu bine. Asta, pentru că literatură am vrut să fac și, neavând imaginație, n-am găsit ceva mai bun decât să mă joc cu ziua – faptele și lecturile – de ieri. Literatură, chiar și atunci când seamănă a comentariu critic, ori a expunere de idei. Nu e nici când ceva gândit, premeditat, este spontan, este ce-i trece omului prin cap, așa cum i se potrivește unui diletant. Iar din punctul meu de vedere, tot ce am scris în proză, inclusiv comentariile de lectură, formează o singură carte, nu un șir.

— Citindu-vă cărțile din ultimii 15 ani, am dat și peste unele fragmente pe care nu am reușit să le descifrez. Mă voi rezuma la răspunsul pe care-l dați la propria întrebare „Ce vrea autorul de jurnal?”: „Vreau să arăt: cum scriu atunci când reușesc să scriu, cum gândesc când reușesc să gândesc, ce citesc când reușesc să citesc”. Vă rog să detaliați.

— Explicația ține de ce spuneam înainte despre condiția mea de diletant sau, altfel zis, de imatur. În mod obișnuit, eu nu gândesc. A gândi pretinde mobilizarea a ceea ce am numit capul „din cap”. Nu-mi stă în fire. Pot s-o fac, când sunt nevoit, dar nu mă interesează. Scriind literatură, înregistrez ce-mi trece prin cap, atâta fac (ar trebui să pun verbul la trecut, fiindcă am renunțat). Cât despre lectură, aceasta are de suferit de pe urma bătrâneții, care accentuează tendințele naturale. În cazul meu, apatia, indiferența, prostia. Rar mă mai simt îndemnat să citesc ceva pretențios.

— Ați împlinit recent 80 de ani de viață (n. 6 octombrie 1935). Cum ar sintetiza omul, dar și scriitorul Livius Ciocârlie, această sumă de ani?

— Nu pot să văd acești 80 de ani ca un întreg încheiat. Ca tot ce ține de mine, au fost și aceștia împrăștiați. O primă perioadă de copil prostuț, una – în perioada Dej – de formare a unui „reacționar” capabil de acte imprudente, de consecințele cărora numai norocul m-a scăpat, o a treia, foarte lungă, marcată de sentimentul că trăiesc, ca mai toți contemporanii de condiția mea, inadmisibil de pasiv, și, în sfârșit, acești ultimi 25 de ani, un mare dar nemeritat.

În ceea ce privește vârsta însăși, eu zic că am realizat o performanță. E drept, speranța de viață a crescut în ultimele decenii, dar mentalitatea se formează când ești copil. Pe atunci, la 75 de ani erai deja foarte bătrân. La 80, un Matusalem. Performanța își are și reversul. S-a terminat bătrânețea bună, când te simți liber și încă în puteri, am ajuns la aceea care te poartă prin spitale. Afară de asta, când te gândești la oameni la care ai ținut și care s-au stins mult mai devreme, cum este Sorin Titel, cum sunt Alexandru Mușina și Andrei Bodiș, parcă te simți vinovat.

Interviu realizat de
Titus Crișciu

Eugen Negrici, Livius Ciocârlie și Nicolae Breban

Un întemeietor – Ioanichie Olteanu (I)

Constantin Cubleşan

Puțini mai sunt azi la Cluj cei care își amintesc de prezența, de figura aceluia care în 1956, spre toamnă, revenea la Cluj pentru a înființa aici o nouă publicație, „Tribuna”, după ce, în urmă cu mai bine de un deceniu, împreună cu Ion Lungu și Pavel Apostol (un pseudonim ales cu aroganță, vrând să arate lumii că tânărul filosof de atunci ar putea deveni ideologul *religiei marxiste*, așa cum Apostolul Pavel s-a dovedit a fi doctrinarul religiei creștine), întemeiasse cotidianul „Tribuna nouă” (1945), o publicație cu orientare vădit de stânga. Ioanichie Olteanu căuta să înnoade un fir, de atâtea ori întrerupt, al „Tribunei” lui Ioan Slavici, de la Sibiu, din 1884, și de la care își revendicaseră obârșia, de-a lungul vremii, alte serii, continuatoare: la Arad, la Cluj, chiar la București și din nou la Sibiu, mult mai târziu însă. Nu venise tocmai singur. Îl însoțiseră Dumitru Mircea și Nicolae Mărgeanu, dar numeroși alți intelectuali clujeni de marcă l-au înconjurat cu căldură, susținându-l în demersul selectării unor tineri (mai ales) care să alcătuiască primul colectiv redacțional.

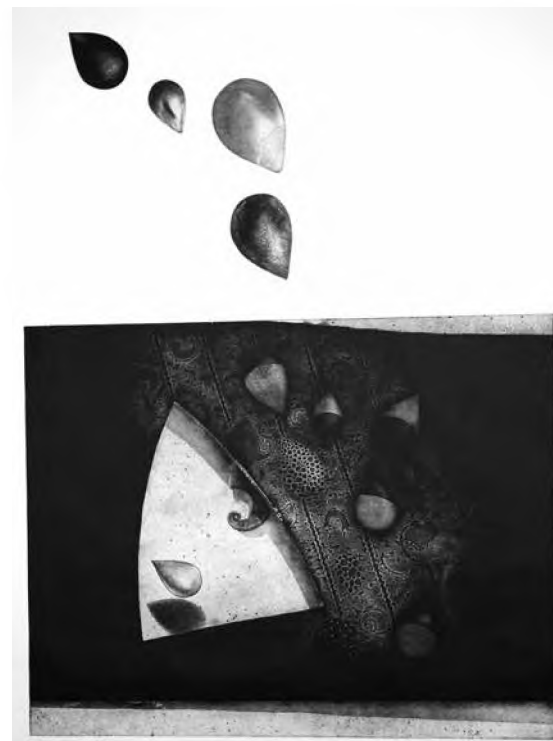
Ioanichie Olteanu avea la Cluj, și nu numai, autoritatea necesară unui atare act întemeietor, datorită activității sale gazetărești (fusesse redactor al ziarului „România viitoare”, din Sibiu), cât și prestigiului literar (semnase poezii în „Revista Cercului Literar”, în „Națiunea Română”, în „Vremea” ș.a.) recomandat fiind ca unul din produsele proeminente ale Cercului Literar de la Sibiu, din anii războiului, timp în care studiasse la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității „Dacia Superioară”, instituție refugiată în orașul de pe malurile Cibinului. Dar, mai era ceva ce poate a cântărit hotărâtor în desemnarea lui ca fondator al noii publicații clueje: aderarea de facto la partidul ce devenise, după alegerile din primăvara anului 1946, *forța călăuzitoare* în țară.

Era prezent în mediile culturale și științifice ale orașului, cu discreția ce l-a caracterizat întotdeauna, observând lumea și mai ales căutând a înțelege atmosfera de la acea oră în urbe, pentru a putea decide pe cine și cât se putea baza. Era un om taciturn de felul său, de statură potrivită, aparent robust, cu vorbă domoală însă cu priviri scrutătoare, cântărind cu ochi pătrunzător pe cel ce i se înfățișa într-o formă sau alta. N-am înțeles niciodată de ce, între prieteni, i se spunea Tapirul, poate pentru configurația nasului, ușor încovoiat asupra unei mustăți retezate scurt, sau cine știe din ce alte motive, destul că atunci când cineva făcea referire la el, nu-i spunea pe nume ci îl desemna după poreclă. Așa cum, tot în anii aceia, lui D.R. Popescu i se spunea Trafalică, lui Pavel Aioanei – Trașcă, lui Victor Felea – Kafka și așa mai departe. Nume pitorești, hazlii în egală măsură.

Urca fără grabă scările masivului imobil de pe strada Pușkin, de atunci, Universității de azi, în care îi fusese repartizat spațiul redacției revistei „Tribuna”, ocupând nu mai puțin de șapte încăperi, și se instala în biroul redactorului șef, cel în care se află și azi conducerea, și în care s-au perindat de-a lungul anilor toți redactorii șefi, fiecare

modificând așezarea mobilierului, chiar schimbându-l, după propriul gust. Ioanichie Olteanu nu dăduse prea mare importanță ambianței. Biroul său era unul modest, de serviciu, ca să spun așa, de obicei pe el aflându-se foile dactilografiate ale *materialelor* ce urmau să intre în paginile revistei. Le citea cu atenție și exigență, punând preț atât pe conținutul lor cât mai ales pe forma, pe stilul în care autorul se exprima.

Deși nu era cătuși de puțin arogant, nu puteai intra la el decât dacă te recomanda cineva. Așa m-a dus și pe mine, să mă prezinte, Negoită Irimie, prin vara anului 1957, pentru a-i înfățișa o traducere a poemului lui Serghei Esenin, 26, o baladă despre niște eroi ai revoluției. În Facultate, la cercurile studențești, care își aveau sesiuni *de lucru* aproape în fiecare lună, citeam traduceri din poezia rusă și sovietică (Pușkin, Lermontov, Maiakovski ș.a.), dobândind astfel un soi de prestigiu printre colegii secției de limba rusă. Poemul lui Esenin, fiind lung, mi-a luat multe zile de lucru iar când am considerat că a ajuns în formă definitivă, am crezut de cuviință să-l înfățișez spre publicare. Nu-i vorba, urcasem până atunci de nenumărate ori în redacția revistei, îi cunoșteam pe toți membrii ei, dar apropiați cu adevărat îmi erau foștii colegi de facultate: Negoită Irimie și Miron Scorobete. Primind avizul de expert al lui Nego, a zis că trebuie neaparat să mă prezinte lui Ioanichie. Acesta m-a primit cu multă cordialitate și după ce s-a interesat de viața studențească și despre alte asemenea nimicuri, a luat la lectură traducerea. Am așteptat, se-nțelege, cu sufletul la gură, verdictul. Din păcate nu mai am textul acelei traduceri dar îmi amintesc câteva versuri cu care începea: „Cântă, poete, cântă,/ Cerul e albastru iar marea freamătă și ea/ un cântec despre cei douăzeci și șase, douăzeci și șase...” („Poi pesniu, poet, poi, / Siteț neba takoi galuboi,/ I more toje rakocet pesni? Ih bālo dvadțati șesti,/ Dvațati șesti ih bālo. Davțati șesti...”). Când a terminat lectura, m-a privit foarte serios și mi-a zis: „Nu e rău, dar Esenin e greu de tradus. Pentru asta ai nevoie de mai multă experiență”. Apoi a luat de pe birou o revistă sovietică, nu mai știu care anume, și mi-a zis: „Uite aici, o poezie frumoasă a lui Stepan Scipaciov. Încearcă s-o traduci pe asta”. Astfel s-a încheiat prima mea discuție cu Ioanichie Olteanu... Vreo două săptămâni am lucrat seară de seară la cele câteva strofe ale poeziei – Scipaciov era pe vremea aceea unul dintre poeții sovietici cei mai importanți – și când am considerat că mă puteam prezenta cu opul meu în fața redactorului șef al „Tribunei”, m-am grăbit să-i bat la ușă. M-a privit zâmbitor și oferindu-mi un loc pe scaun s-a apucat să citească. Mi-a îndreptat câteva cuvinte/ expresii iar la urmă a zis: „O publicăm”. Acesta a fost debutul meu la „Tribuna”, în numărul 37, din 19 octombrie 1957, cu poezia *Fiului meu* de Stepan Scipaciov, având girul unuia dintre cei mai buni și autoritari traducători din poezia lumii: Ioanichie Olteanu. Cu câteva numere mai înainte, el publicase traducerea poeziei *Visul* de Serghei Esenin, rămasă uitată din 1918 în paginile revistei „Neva”, reluată recent în „Ogoniok”. Frumoasă

Ivan Mateev (Bulgaria)

Direcție-Ploaia,
acvaforte, acvatinta

traducere. Apoi, în numărul 34 a semnat tălmăciri din creația lui Alișer Navoi (Un volum Alișer Navoi, *Versuri alese*, avea să fie publicat, în traducerea lui Ioanichie Olteanu, la Editura Cartea Rusă, un an mai târziu. Sunt de reținut volumele traduse din Eduard Bagrițki, Samuil Marșak, Varlam Șalamov, Grigori Balkanov, Natalia Krandievskaja-Tolstaia ș.a., de-a lungul anilor, iar ca o încoronare, *Ceaslovul satelor*, în 1981, volum pe care mi l-a dăruit cu autograf, aflându-se într-o vizită prin Cluj – „Domnului Constantin Cubleşan, amfitrion admirabil al poeziei, omagiu de prețuire și stimă pentru scriitor și om. Ioanichie Olteanu, 23 II, 1982”).

Din Esenin s-a tradus, de-a lungul anilor, destul de mult și destul de bine. În perioada interbelică Zaharia Stancu a editat un volum prin care s-a produs primul contact major cu creația poetului rus. După război, cel care s-a apropiat foarte mult de atmosfera eseniană a fost George Lesnea, traducând un volum, într-o tonalitate muzicală de excepție, dar păcătuiind de faptul că lirica eseniană a fost „aproape naturalizată”. Mai sunt cunoscute traducerile lui I. Crețu, poet din Basarabia. Cel mai fidel rămâne însă Ioanichie Olteanu. El izbutește să afle echivalențe lexicale românești de o aceeași frustețe a expresiei ca în original, surprinzând voluptatea eseniană a imagisticii rurale: „Norii stau să fete/ Și nechează lung./ Aripă roșii, bete/ Pân’la mine-ajung./ Ca un uger ceru-i,/ Aștri-s țate moi,/ Numele lui, lerui,/ Umflă burți de oi” etc. (*Norii stau să fete*). Semnificativă este etalarea comparativă a celebrei poezii *Vulpea*, din care exemplific doar cu prima strofă: „S-a târât cu piciorul zdrobit/ Și în vizuină s-a încolăcit./ O dantelă de sânge-nflorată/ Se scria pe zăpada curată” (Zaharia Stancu); „Șchiopătase pân’la vizuină/ C-un picior zdrobit./ Lângă gura ei s-a ncolăcit/ Și-n omăt, c-o horbotă de sânge, fină,/ Chipul prins de somn și-a zugrăvit” (George Lesnea); „Șchioapătă așa cu laba ruptă/ Până drept la covru îndărăt,/ Se încolăci și fața suptă/ Înflori cu sânge pe omăt” (I. Crețu); „Șontăc-șontăc a venit pân’la vizuină/ Cu piciorul zdrobit și-a căzut acolo grămadă./ O biruie somnul și are o horbotă fină/ De sânge-n jurul botului culcat în zăpadă” (Ioanichie Olteanu).

Satele noastre...

Mircea Pora

E frumos satul românesc?... se pune întrebarea. În mințile unora, bine mai în vârstă, posibil și puțin zaharisiți, la această interogație se pot aprinde șiruri de imagini ce conduc spre peisajul de basm. Pentru iarnă sunt evocate căsuțele mici, îmbujorate, asediate de zăpezi, cu un coș din care se destramă-n vânt un fir de fum, semn că în interior, după pereți, o sobă încinsă revarsă prin încăperi o căldură binefăcătoare ce permite celor mici să se joace, pisicii să moțăie, bunicii să cârpească în tihnă ciorapi, bunicului să se "lupte" cu paginile vreunui ziar pentru ca în cele din urmă să adoarmă cu el pe piept. Dacă ne aflăm în preajma Crăciunului, atunci spre seară, în sunete de clopoței, apar colindătorii, cu obraji înghețați, mici și ei ca și nepoții bunicii și bunicului despre care tocmai am vorbit. Pentru urările lor sunt răsplățiți cu mere, nuci, colaci, cozonaci. Mai apoi, după ce colindătorii pleacă, noaptea se lasă tihnită peste sat. Fără gânduri rele adorm toți, primarul cu conștiința curată, primărița, preotul, preoteasa, învățătorul cu familia, țărani cu palmele bătute de muncă. Prin grajduri, prin cotețe, animalele mici și mari fac același lucru. Mai rămân de

veghe prin curți doar câinii gospodarilor care când și când mai tulbură noaptea cu lătratul lor. Satul românesc îndepărtat, poate interbelic, poate din primii ani „democrat-populari”, bun de pus pe cărțile poștale, pentru primăvară, e asociat cu plugul semănătorilor, cu copiii ce se duc la școală, fără primejdia de-a fi agresati de cineva, cu păsările călătoare ce-și fac cuiburi peste tot, cu fluturii și mieii ce saltă prin livezi, într-un cuvânt, cu o trezire generală la viață, după apatia prelungă din iarnă. Toamna, în sat, în satul străbunicilor, e anotimpul culegerii roadelor, al nunților, în care, nu arareori, fata urâtă dar cu stare pune mâna pe-un băiat frumos, al pregătirilor de tot felul pentru întâmpinarea iernii ce trimite semne, deocamdată de dincolo de zări. Altfel, cu tot idilismul de fond, closetele deloc îmbietoare sunt în curte, la vedere, igiena personală nu e chiar punctul forte al ruralității noastre, iar când plouă mai apăsător noroaiile pot ajunge chiar de poveste. Vorbim, în realitate, sumar, de o societate patriarhală, cu o reală deschidere spre progres dacă timpurile ar fi fost normale. Existau la sate rezerve de bun simț, inteligența nativă era detectabilă frecvent,

fizionomiile oamenilor erau agreabile, fiind aproape de negăsit imbecilitatea încrâncenată care poate transforma omul, realmente, într-o fiară periculoasă. Dar vremurile, chiar ele, nu au fost normale și astfel tot ce s-a clădit încet, bine, sub înțelepte exemple, îndrumări, a fost dărâmat. O societate ce abia se constituia, având nevoie de educație ca de aer a fost pur și simplu pulverizată. Din ceea ce tindea la un moment dat spre statutul de edificiu s-a ales pulberea și praful. În fapt, s-a instaurat pentru nu puține decenii un mod de viață forțat, nefiresc, artificial, la bunul plac al câtorva. Indivizi simpli, cruzi, rău intenționați. Din nefericire din rezervele de oameni rudimentari pe care nația din belșug îi avea aceștia și-au găsit repede colaboratori. Și astfel, „opera” de creere a „omului nou” și a unei societăți „drepte”, fără „exploatați și exploatați” s-a înfăptuit. Mai precis din bruscări succesive și violente a normalității a rezultat un fel de pustiu sufletesc, o viețuire într-un climat de spaimă și suspiciune, un individualism exacerbant, o îndepărtare de trecut și de pământul natal. Ne-am desțărât, am devenit ai nimănui, la noi acasă, mulți, mult prea mulți, nu se mai simt acasă. Dictaturile foste tovarășești-muncitorești, cu prelungiri, ca să fiu mai precis, au trăsnit ca un fulger fragila societate românească. Nocivitatea lor se resimte din plin și acum. Ce a mai rămas într-un atare context din promițătorul cuib de oameni care a fost odată „satul românesc”?... Răspunsul e simplu, neplăcut, cel mai adesea n-a mai rămas nimic. Prin casele, nu arareori piper-nicite, stau bătrânii abandonati și inutili. Cei mai mulți nu înțeleg nimic din harababura, mai ales politică, ce se desfășoară-n jurul lor. Instinctul le spune că atmosfera generală e de furt, necinste, voință a câtorva indivizi. Sentimentul ce-i domină e teama de autorități, de oamenii mai tineri din jur. Socotelile lor merg mai mult spre lumea de apoi decât spre cea de azi. Dar, totuși, ceva a apărut la sate în ultimii ani?... Răspunsul e afirmativ, căci nu putem să nu scriem cu majuscule cuvântul „discotecă”. Dacă pătrunzi în această cârciumă „modernizată”, trebuie mai întâi să înoți prin fum de țigări și semi-întunec. E prezentă și muzică, mai stridentă, mai potolită, la orice tonalitate greu de ascultat. La mesele, mai degrabă joase, pline de pahare-băutură, cești de cafea, se află nenumărați posesori de frunți înguste, ochi inexpresivi, fizionomii ce degajă un aer deopotrivă de agresivitate, imbecilitate. Ei sunt parte masivă din generația tânără cu care țara asta vrea să meargă înainte. Ei „știu” ce e democrația și „merită” să trăiască în ea. O pun în practică așa cum se pricep. Dacă o femeie e singură, hai peste ea s-o violăm, dacă doi bătrâni sunt singuri, hai și peste ei să ne distrăm puțin, dacă cineva ne face observații, cel mai firesc răspuns e să-i rupem dinții, ș.a.m.d. Toți aceștia, incredibil de mulți, au trecut prin școli, au avut profesori, diriginți, posibil să fi fost cotați cu zece la purtare. Când plouă de noiembrie, cele mai multe dintre satele noastre arată ca niște schelete scoase la plimbare. Le roade la rădăcină și izolarea și orizontul închis ce le apasă. Greu să le mai pui ca și imagini pe cărțile poștale...

Ann-Kristin Källström

Silentium I, intaglio

Țiganiada, în varianta unui pseudoletopiseț liric (I)

Adrian Mihai Bumb

Pentru a contura imaginea de ansamblu a operei lui Ion Budai-Deleanu (1760-1820¹) trebuie în primul rând să contopim idealurile vremii lui cu împlinirile, idealurile și neajunsurile epocii respective. În *Țiganiada* este desfășurată livresc paradigma unei mentalități, dar ce mentalitate a construit-o? Găsim aici un fragment din istoria neamului, dar care este, cum ar sugera Ion Urcan², „istoria lecturii”? Iată întrebări la care exegeza începe să răspundă (chiar și la două sute de ani de la scrierea *Țiganiadei*) cumulând caracterului estetic al operei instrumentarul greoi și cu aspect de bloc monolit, al multidisciplinarității. Considerată o modalitate de abordare absolut inerentă a capodoperei lui Budai-Deleanu, în măsura în care este pusă la baza interpretării acesteia, *realitatea* secolului al XVIII-lea (istorică, socio-culturală, politică, religioasă, etnică) imprimă caracterul complex al operei, funcționalitatea sa ca produs al culturii naționale, inoculând în viziunea literar-artistică (estetică) *mesajul acestei realități*. Care este *mesajul*, așadar, al „izvoditurii” *Țiganiada*? Trecutul glorios sau prezentul găunos dorește el să eternizeze? Că Budai-Deleanu cunoștea foarte bine realitatea despre care vorbim dovedește și raportul întocmit de acesta în 1803, „Scurte observații asupra Bucovinei”³, în urma celui din 1780, redactat de către fostul său coleg de la cancelaria Consiliului Aulic de Război, Vasile Balș („Descrierea Bucovinei și a stării ei lăuntrice”), rapoarte întocmite pentru împăratul Iosif al II-lea. Așadar, este suficientă o valorificare istorico-literară a contextelor operei sau o *punere efectivă în scenă* a istoriei și filosofiei contemporane scriitorului, cu întreg avatarul lor covârșitor ca științe ale umanului, ar face ca „neajungerea limbii” să fie doar legată de o modestie exagerată a autorului și nicidecum de vreo nepuțință a acesteia de a exprima *adevărul* („[...] acest cuvânt înalt și totodată uzat până la a deveni inutilizabil...”, cum îl răsfăță Heidegger)⁴?

Până la opera scrisă în exil, începând cu 1849, a lui N. Bălcescu (1819-1852)⁵, „Românii supt Mihai-Voievod Viteazul”, publicată între 1861-1863 de către Al. Odobescu și a cărui „Carte I”, intitulată „Libertatea Națională”, debutează cu împământenita frază: „Deschid sfânta carte unde se află înscrisă gloria României, ca să pun înaintea ochilor fiilor ei câteva pagini de viața eroică a părinților lor”⁶, într-un format alegorico-caricatural, *Țiganiada* lui Ion Budai-Deleanu redă cu fidelitate chipul unei societăți dezbinată, concentrate doar pe dobândirea de *privilegii* („carele cu bucate”⁷ și, după cum vom vedea puțin mai încolo, o disimulare a slugărniceii) și pe obținerea unui statut social privilegiat⁸, construindu-și alegoria pe marginea unui fragment din istoria neamului. De aici și apropierea pe care o putem face între Ion Budai de Cigmău și Charles de Secondat, baron de La Brède și de Montesquieu, acest oponent al feudalității și adversar al vieții sociale *fondate pe privilegii*, fără a mai pune în balanță satira pe care acesta o aduce moravurilor timpului, odată cu „Scrisorile persane”⁹ (1721 - revolta favoritei lui Usbek, Roxana, împotriva robiei haremului, critica instituțiilor statului și a organizării statale), cu „Considerațiuni

asupra cauzelor măreției romanilor și decadenței lor” (1734) și cu „Despre spiritul legilor” (1748), lucrare monumentală, sursă de inspirație în perioada reformatoare ce o precede; în această ultimă scriere, distincția pe care Montesquieu o face între formele de guvernământ (despotism, monarhie, republică) și caracterizarea acestora trimite, fără îndoială, spre discuția din finalul *Țiganiadei*, asupra formei de guvernare a statului¹⁰, în încercarea de făurire a unui stat ideal. Finalul epopeii se apropie, de asemenea, de cel al romanului din 1726, al lui Jonathan Swift (1667-1745), „Călătoriile lui Gulliver în mai multe țări depărtate ale lumii”, și aceasta o excepțională satiră a timpului său, dezno-dământ în care autorul zugrăvește un regim social și politic ideal, în formatul unei utopii, a unei „țări a cailor”.

Privilegiile privesc, în contextul *realității* despre care am ales să vorbim, atât manifestările sociale ale fiecărui individ în parte, cât și interacțiunea social-politică la nivel de sistem de administrare și guvernare, dovadă discursurile deputaților de după 1848 din Adunarea Obștească. Acestea constituie obiectul criticii în scrierile politice ale lui Kogălniceanu, bunăoară - în ședința din 7 octombrie 1857, acesta combate cu ironie opiniile lui Al. Balș, deputat al marilor proprietari din ținutul Putnei, subscrise și de Nectarie Hermeziu, locotenent al episcopiei de Roman, opinii care susțineau, printre altele, că „[...] nu poate a da în schimb Moldova cu privilegiurile ei ce sunt mai avantajoase decât ale învecinatului Principat, pentru un viitor eventual și necunoscut [...] și nici poate a se uni cu încorporarea patriei sale în aceea a Principatului Valahiei”¹¹. *Privilegiile* sunt o expresie a lipsei *egalității*, a inechității sociale, unele fiind înnăscute, altele dobândite. În același timp, ele se identifică cu demnitatea publică, privilegiul fiind privit ca onoare, ca probitate, garant al prestigiului. Nicăieri nu vom întâlni în *Țiganiada*, însă, „privilegiul patriotismului” sau cel al virtuților cetățenești, despre care vorbește istoricul moldovean în amplele sale discursuri¹²: căci „nația este o creație a lumii moderne; nația s-a făcut și se face numai acolo unde este unitate”¹³. Ori, „țiganilor” lui Budai-Deleanu aceasta din urmă le lipsește cu desăvârșire, fiind doar o *formulă „organizată” a fugii* din fața pericolului, căci ceea ce-i ține împreună e reprezentat de obligativitate și frică, de prezența „bucator” și falsul sentiment de libertate. Conștiința lor națională se formează abia ca o ereditate a libertății necunoscute dar visată, a „sloboziei”, fiind o consecință a insuportabilității actualei stări sociale („naționalitatea era ca și îngropată”¹⁴). Ei nu își au încă „țărișoara lor”, casa și ogorul (v. Drăghici), nu au încă, cum ar proclama Cuza Vodă după Unire, „o patrie de iubit și de apărat”¹⁵.

Observăm pe parcursul *Țiganiadei* că autorul se referă la *unire* (deși Alecsandri, vorbind despre societatea de la 1828-1840, identifica „unirea” cu „un vis nevisat încă de nime”), în genere, nu la *unitate*¹⁶ (dimpotrivă, gloata lui Budai-Deleanu e veșnic dezbinată, pusă pe ceartă, pe păruială și bătaie - până la omor, cum dovedește ultimul „Cântec” al epopeii). Îndemnul lui Drăghici la

unitate rămâne în registrul oratoriei, fără a fi pus în practică, fără a avea vreo aplicație socială: „Voi, tinerilor, luați aminte/ Ce moșul Drăghici acum vă zice;/ Faceți-vă bune-așezământe/ Și lăcuiți dăpreună-aice;/ Fiți purure într-o minte ș-o voie, / Mai vărtos la vreme dă nevoie.¹⁷// Că, dacă nu vă veți prinde dă mână,/ Părtățiri iubind și-impărăchiare,/ Asupri-vă-va limbă străină”¹⁸. Consecvența acestei întâmpinări o găsim într-o caustică formulare și la I. Heliade-Rădulescu (1802-1872), câțiva ani mai târziu, care conchidea cu sinceritate că principala cauză pentru care existăm ca popor „până astăzi nu e că am fost tari și numeroși și că vecinii noștri au fost puțini și debili, ci pentru că instituțiunile ne-au întărit cu *unirea* și ne-au ferit de *unitate*.”¹⁹ O validare a celor spuse adnotează Cocon Coantreș, care își exprimă credința că nu numai țiganii vorbesc așa (unul peste altul și fiecare altceva - n.n.), „dar fieștecare norod prost, ce nu are învățătură și nu e bine năvărit”²⁰ face la fel. Așadar, o observație rece, obiectivă, ce exprimă *actualitatea* lumii (lui Budai-Deleanu și a unei contemporaneități perpetue), un motiv în plus să marșăm în continuare pe ideea *Țiganiadei* ca pseudoletopiseț liric. În „Operele” lui N. Bălcescu (1819-1852) vom reîntâlni această constatare: „Românii încă din veacul al XIV-lea, pe când toată Europa era cufundată în barbarie, aveau niște instituții cu care, în acele vremuri, ar fi ajuns o nație puternică în Europa, dacă *unirea* ar fi domnit între dânșii [...] Fie ca să nu uităm de aci înainte că *unirea* face puterea staturilor și prin urmare fericirea lor!”²¹.

Nu întâmplător inserăm în paginile acestui studiu gândurile unui Alecsandri, ale unui Kogălniceanu, ale unui Iorga: fără doar și poate, cu tot spiritul lor „modernist”, aceștia au fost buni cunoscători ai perioadei adusă aici în discuție, remarcabilele lor sinteze ajutându-ne să integrăm tumultul și turburele acelor vremi. Căci sfârșitul domniei lui G. Bibescu, odată cu înăbușita revoluție din 1848, nu aduce o schimbare a regimului de privilegii, de scutiri și de favoruri (tipar „creator” de societate), care rămâne „o stare legală în Principate, o dată cu orânduirea domnilor timpurari, numiți de Poartă și de Rusia, în conformitate cu Convențiunea de la Balta-Liman. Însă acest arbor secular al privilegiilor își primise o lovitură de moarte după care nu se mai putu îndrepta. Arborele dezrădăcinat trebuia să cadă și el căzu prin votul dat de Adunarea-mumă în ziua de 29 octombrie 1857, care apoi fu ratificat de Europa întreagă, prin art. 46 al Convențiunii de la Paris. Votul din 29 octomvrie 1857 are o prea mare importanță în istoria civilizațiunii moderne a României, ziua în care s-a dat acest vot ocupă un loc prea mare în viața bătrânei generațiuni care a așternut bazele renașterii României [...]”²². Din această bătrână generație de care vorbește Kogălniceanu face parte și Budai-Deleanu, care a luptat și el - chiar și cu armele neconvenționale, dar combatante, ale satirei - pentru îndreptarea acestei stări de fapt, pentru formarea conștiinței naționale și recunoașterea *nației* române.

Budai-Deleanu, în „Prologul” operei amintite - semnat de Leonachi Dianeu, anagrama lui Ianache Deleanu; Leon Dianeu (Ion Deleanu); departe de considera, oarecum aristotelic, că poetul e dator să vorbească cât mai puțin în numele propriu²³, nu este nici acesta un lucru întâmplător: moții²⁴ din Apuseni, la 1784, adoptau *nume conspirative* pentru a nu fi depistați de forțele imperiale de represii, folosind pentru aceasta anagrama propriului nume - consideră că „Luând firul istorii neamului nostru românesc, de când să au așezat în Dacia, câți și mai câți bărbați, cu tot felul de vârtuți strălu-

citori, am cunoaște doară acum, deacă să ar fi aflat între români, din vreme în vreme, bărbați care să fie scris viața lor și cu măestru condeiu împodobindu-le fapte și înălțându-i după vrednicie, să îi fie trimis strănepoților viitori. La lipsa unor ca acești autori, acum pre toate acele persoane luminate din căruntele veacuri, ceața uităciunii i-au acoperit. Puține raze a mărimii lor, cu care viețuind strălucirea, au putut străbate la noi²⁵. Același gând îl întâlneam la N. Bălcescu, care remarca faptul că „Istoria noastră n'a fost sau a fost rău scrisă până acum²⁶. Aceasta și datorită scriitorilor „străini și voitori de rău“, cum îi numește N. Iorga, în „Operele lui Constantin Cantacuzino²⁷, pe cei care în legătură cu țara noastră mințesc sau nu scriu adevărul, micșorând lucrurile și defăimând pe „lăcutorii“ ei „și multe hule le găsec“; „cine cum îi este voia poate și zice și scrie, căci că nu este nimeni, nici cu condeiu, nici cu palma a-i sta împotriva și a-i răspunde²⁸. Atitudine împotriva acestor defăimări²⁹ iau toți scriitorii Școlii Ardelene³⁰, îndrituind simțirea națională la a-și manifesta revolta împotriva statului de tolerat, a nedreptății și umilinței, conferind legitimitate actului revoluționar, contracarând falsitatea, minciuna și fabulația așa-zisilor cronicari de curte – născute de interese politice sau de moment, partinice³¹ (așa cum Șincai îl acuza pe „prea vestitul Engel“, care a „încălit istoria Valachiei, nu o au luminat³²; „și peste adevăr tot la oala sa trage jarul“, „lingărește pe unghi“, „se lipește de bărfele neoterice și scrie, nu istorii, ci povești desfundate, ascultă de porunci oficiale, fiind sub ocârmuirea cancelarului ardelean Samuil Teleky³³) sau poate ivite numai datorită fascinației celui „miraculos“ despre care vorbește Aristotel în interiorul tragediilor, datorită căruia „toți câți au de povestit ceva o fac adăugând și de la ei, ca să-și desfete ascultătorii³⁴ (cum ar zice Budai-Deleanu, „Poetul nostru toate le-au împrumutat de la alții, ca sășă facă mai plăcută izvoditura³⁵). Același lucru l-au făcut și cronicarii de la sfârșitul de secolului al XVII-lea; exemplu demn de remarcat este Ion Neculce, care se îndreaptă vehement și împotriva compilatorilor cronicii lui Ureche (care „n-au citit bine la istorii, că au defăimat pre moldoveni, scriind că sînt din tâlhari³⁶). Și dacă tot vorbim de „împrumuturi“, nu putem să nu observăm că primul paragraf al „Prologului“ lui Budai-Deleanu seamănă leit cu o mică introspecție a lui Neculai Costin, istoricul, fiul lui Miron Costin, de nu cumva stereotipia începuturilor cronicărești e de vină: „Scrisorile Omirului și ale altora sunt apăsate de uitare. Cine ar ști faptele trodenilor și a grecilor de nu ar fi scris Omeru cu stihuri nemuritoare?³⁷ Budai-Deleanu, în „Prolog“: „Ș-unde era Ector, cel a Troii naltă sprijană, și Ahil, tăria și zidul grecilor, de nu să ar fi născut cântărețul Omēr?³⁸

În „Lexiconul Românesc-Nemțesc. Introducere istoricească³⁹, Budai-Deleanu, înlăturând cu delicatețe defăimările aduse neamului românesc de către Sulțer (care, printre altele, îi ridică în slăvi pe Nicolae Mavrocordat⁴⁰, pe Nicolae Caragea⁴¹; paragraful „Părerea altora despre Sulțer“, al lui Petru Maior, din „Istoria pentru începutul românilor în Dacia⁴² este, și el, relevant în privința „cugetului cel rău al lui Sulțer cătră români“) și Cărolus Eder („cel din tău și credincios ucenic al lui Sulțer asupra românilor⁴³), amintește cu mândrie vremurile în care „nația aceasta, acum necunoscută, era cea mai întie baște apărătoare și pieptul creștinătății asupra preaputincioșului otomani“ (în același registru, Dimitrie Cantemir considera că românii nu și-au scris istoria lor fiindcă le era mai la îndemână /„mai la inimă“ să facă fapte bune decât să le scrie).

De asemenea, Budai-Deleanu combate ostilitatea cu care C. Erder a întâmpinat „Supplexul“ în notele sale pe marginea documentului, în 1791. Ioan Lupăș, în „Scrieri istorice ale lui Petru Maior⁴⁴, afirmă privitor la această problematică a secolului al XVIII-lea: „După ce s-a văzut însă, că și între fiii poporului nostru se găsec oameni învățați, care îndrăznesc să răsfrângă născocirile clevetitorilor străini, simțul de încredere în puterile proprii a contribuit la reculegerea și înălțarea sufletească a celor adânciți în trecut prea mult în noianul tuturor umilințelor⁴⁵. Budai-Deleanu pune la baza acțiunilor defăimătoare „confecțiile“ toleranțelor, aceștia fiind cei responsabili de a fi creat „o imagine tendențioasă a românilor, pentru a-i menține pe aceștia într-o stare de oprimare și înapoieră⁴⁶. Cercul vicios fusese, astfel, creat: intrarea „națiunii“ române printre privilegiate nu este posibilă datorită înapoierii românilor, înapți de a se reprezenta în viața socială și culturală a Cetății, incuți și barbari.

Parte lui Budai-Deleanu în această incursiune pare a-i lua și Petru Maior, confidentul și prietenul său⁴⁷, în „Istoria pentru începutul românilor în Dacia“, când vorbește despre bărbăția românilor, invocând cu satisfacție victoriile lui Vlad Țepeș și ale lui „Ioannes Corvinus de Huniad“ asupra turcilor: „Nemărginit aș fi să vreu toate faptele românilor a le scrie, din care se desvâlește firea cea bărbată și vitează a neamului românesc.“⁴⁸

Ideea face parte din discursul social-politic al epocii, specific gândirii acelor veacuri. O vom întâlni inclusiv la Mihail Kogălniceanu (1817-1891), al cărui cuvânt introductiv rostit la Academia Mihăileană (24 noiembrie 1843), la deschiderea cursului de „Istorie națională“ este aproape *identic* din punct de vedere ideatic cu *Prologul Țiganiadei* lui Budai-Deleanu: „Domnilor, când aș fi așa de nenorocit să desvoltez mai mult în inima Dvoastră interesul pentru istoria patriei, m-aș fâli că am sporit în Dvoastră și iubirea cătră patrie și prin urmare am contribuit la păstrarea naționalității; căci ce poate mai mult să ne o păstreze decât această istorie care ne arată ce am fost, de unde am venit, ce sîntem și ca regula de trii ne descopere și numărul necunoscut ce avem să fim. *O asemine carte ar trebui să fie pentru noi aceea ce Iliada era pentru greci. Și să mă credeți, domnilor, că și istoria noastră are întâmplări, are portreturi care nicidecum n-ar rămânea mai jos decât eroii celor vechi, dacă acestora li s-ar scoate aureola poetică, cu care pana geniului i-a înfrumusețat. Totul este că veacurile eroice au trecut de mult, că astăzi poezia nu se găsește nici macar în versurile poezilor și că numai un Omer au fost în lume.* (s.n.)⁴⁹ Din „Prologul“ *Țiganiadei*: „Deci nu pentru că numai Ellada și Roma au putut naște oameni înalți și viteji luminați, ne mirăm cetind viețile slăviților eroi elinești și romani, ci mai vârtos pentru că Ellada și Roma au crescut oameni întru podoaba și măestria voroavei deplin săvârșiți, carii cu suptirimea și gingășia condeiuului său, au știut într-atâta frumsăța pe eroii săi, cât noi astezi, necunoscând pe alții asemene, ne uimim de mare-sufleția, naltă-cugetarea, bărbăția ș-alte vârtuți a lor, și doară nu luòm sama că mai mare partea întru aceasta este a scriptoriului. Luând firul istorii neamului nostru românesc, de când să au așezat în Dacia, câți și mai câți bărbați, cu tot felul de vârtuți strălucitori, am cunoaște doară acum, deacă să ar fi aflat între români, din vreme în vreme, bărbați care să fie scris viața lor și cu măestru condeiu împodobindu-le fapte și înălțându-i după vrednicie, să îi fie trimis strănepoților viitori. La lipsa unor ca acești autori, acum pre toate acele persoane luminate din

căruntele veacuri, ceața uităciunii i-au acoperit.“⁵⁰

Reamintim aici că, pentru Aristotel, *prologul*⁵¹ este partea bine definită a tragediei care precedă intrarea corului („parodos“), parte de sine stătătoare, comună tuturor tragediilor - și dacă se cunoaște că părinți ai comediei sunt Epiharm și Formis, „cine a introdus folosința măștilor, ori a prologului [...] nu se știe⁵² - probabil nevoia de autoexplicitare a autorului. Aceasta deoarece, în epoca despre care vorbim, mai plana o meteahnă: grija scriitorilor de a nu se face de răs, de a nu fi defăimați, la rândul lor. Aflăm despre poetul Vornic Dimachi (1778-1837), care scrisese enorm (și pasișase la fel de mult), dar care la sfârșitul vieții își distruge opera⁵³, asemeni lui Gheorghe Bariț, îl auzim pe Nicolae Văcărescu rugând cititorul să nu îl critice de va întâmpina vreun gând mai neplăcut sau nepotrivit etc. Budai-Deleanu se teme și el că va fi defăimat datorită *noutății* pe care o propune prin modelul operei sale (opera sa fiind originală, nu pasișă; „un gust nou de poezie românească“, o „izvoditură noao și orighinală românească“), îndemnând la toleranță în acest sens, prin cuvintele lui Cocon Simplian: „Dar lasă, frate, nu critisi cele ce nu înțelegi, ca să nu te faci de răs, că așa judecând ca tine, trebuie să defăimăm toți poezicii și să cântăm pûrure *frunză verde*“⁵⁴.

Parcurgem în acest context secolul în care, numiți numai de Istanbul, majoritatea domnitorilor aparțin Fanarului⁵⁵ (greci sau familii grecizate, precum Caragea, Ipsilanti, Șuțu, Ghica, epocă pe care C. C. Giurăscu și Dinu C. Girăscu o contabilizează cu 40 de domni în Muntenia și 26 în Moldova, în cei aproximativ 100 de ani ai trăiniciei ei, 1711-1821). Budai-Deleanu consemnează acest lucru în „Epistolia închinătoare“, precizându-i lui Mitru Perea că el și-a schimbat numele din Leon Dianeu în Leonachi Dianeu, după moda din Țara Românească și Moldova, unde „toți ș-adaugă numele cu *achi* sau *cachi*, după grecie, fiind că sună mai cilibiu; adecă, în loc de Leonaș sau Leonuș, ei zic Leonachi ș.c.“⁵⁶ Aceeași idee o subliniază în „Cântecul al XII-lea“, unde explicitează: „[...]la noi acum [...] n-avem domni de ai noștri, ci străini⁵⁷ (sau: „Streinii viniturile-ți pradă/ Vându-te ca marfa prin dughiene⁵⁸). Pentru personajele lui Budai-Deleanu, problema politică oricum pare a fi una de orgoliu personal, acestea trecând prin filtrul personal orice constelație social-politică, de la regim politic la mult izbăvitoarea credință etc („Mai bine hălui mai rău muntean/ Voi să mă-nchin! El să-mi poruncească,/ Decât ciurariului Goleman!“⁵⁹). Iar odată cu domnitorii străini pătrund și obiceiuri străine, specifice traiului oriental: de la ceremonialul de înscăunare la serbări, de la șalvari și caftane, la anterii și ișlicuri⁶⁰. Marx constată că „în palatele nobililor sau boierilor români, luxul oriental se îmbină cu rafinamentul occidental. Dar masa poporului e cufundată într-o mizerie abjectă...“⁶¹ Dar „timpul este unul în care preocuparea pentru receptarea ideilor europene este majoră⁶², consideră Victor Neumann. Până la mântuirea de orice domnie străină⁶³, prin Unitatea națională, mai este doar o foarte scurtă perioadă de timp.

Note

1 După Dim. R. Rosetti, „Dicționarul contemporanilor“, ediția I, Editura Lito-Tipografie «Populara», Pasagiul Român, no. 12. 1897, p. 63, anii nașterii și ai morții lui Budai-Deleanu ar fi 1770, respectiv 1830. După N. Iorga, enciclopedistul din Cigmău s-ar fi născut la 1767: N. Iorga, „Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821), vol. II, ediție îngrijită de Barbu Theodorescu, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1969, p. 245. Placa memorială de pe

Căminul Cultural din Cigmău, aflat pe locul unde a fost casa familiei Budai, menționează, ca an al nașterii, anul 1763.

2 Cercetarea contextuală a *Țiganiadei* din perspectiva disciplinelor istorice este unul dintre demersurile exegetice de valoare ale „Contextelor *Țiganiadei*”, studiu de referință asupra operei lui Budai-Deleanu, scris de Ion Urcan; Ion Urcan, „Contexte ale *Țiganiadei*”, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Paralela 45, Pitești, 2010.

3 Ion Budai-Deleanu, „Scurte observații asupra Bucovinei”, în „Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice”, ediție bilingvă, îngrijită, cu introducere, postfețe, note și comentarii de academician Radu Grigorovici, prefață de D. Vatamaniuc, București, 1998.

4 M. Heidegger, „Repere pe drumul gândirii”, traducere, note introductive Thomas Kleininger și Gabriel Liiceanu, Editura Politică, București, 1988, p. 136. Aici avem un cu totul alt registru al discursului, chiar dacă, și pentru Heidegger, „a fi adevărat și adevăr înseamnă [...] *potrivire* [...]”. Noi ne referim abia la adevărul *istoric, cronicăresc*, departe de orice conceptualizare.

5 Radu Cernătescu, în „Literatura luciferică”, Editura Cartea Românească, București, 2010, amintește și de participarea lui N. Bălcescu, N. Golescu, Al. Russo la Congresul masonic internațional de la Strasbourg din 1847, făcând următoarea remarcă: „Niciunul dintre ei nu știa însă pe atunci că, cu o generație mai înainte, toate visele lor revoluționare fuseseră deja visate de Ion Budai-Deleanu și disimulate în profunzimile unui poem epic sub forma unui discurs *fraternal*, prea subversiv însă pentru a fi publicat și arătat altfel decât ca pe o zicere *de șagă și glumitoare, sau mai bine zicând, jucăreauă*. Sunt visele care stau astăzi la temelia statului modern român...”

6 Nicolae Bălcescu, „Opere”, vol. II, „Istoria românilor sub Mihai-Vodă Viteazul”. Editura Academiei Republicii Populare Române, 1953, p. 25

7 Ion Budai-Deleanu, „Țiganiada”, prefață de Marius Chivu, Curtea Veche Publishing, București, 2011, V, 4, p. 167: „Că de-ar fugi și-or întoarce spate/ Nu le va mai trimite bucate”.

8 Însuși Vlad Dracul își dobândește tronul în urma alianței cu Sigismund de Luxemburg, în schimbul privilegiului de liberă răspândire a catolicismului în Țara Românească (ordinul călugărilor minoriți). S. Columbeanu, R. Valentin, „Vlad Dracul”, Editura Militară, București, 1978, p. 25, apud E. Windecke, „Cronica”, editura Von Hagen, Leipzig, 1886, p. 228.

9 „[...] acești persani (sunt - n.n.) la fel de bine informați despre moravurile și obiceiurile națiunii ca și mine, astfel încât cunoșteau cele mai tainice stări de lucruri, remarcând situații care, sunt sigur, au scăpat multor germani ce au călătorit prin Franța”. Montesquieu, în „Introducere (1721)” la „Scrisori persane. Caiete”, traducere de Ștefan Popescu, prefață de Irina Eliade, Editura Minerva, București, 1970, p. 4.

10 Nici dezbaterile lui Diderot (1713-1784) împotriva feudalismului, absolutismului, religiei etc din „Enciclopedie” nu par a-i fi străine lui Budai-Deleanu.

11 M. Kogălniceanu, „Scriseri literare, istorice, politice”, texte alese și studiu introductiv de Geo Șerban, Editura Tineretului, București, 1967, p. 189-190. Și încă: se cere astfel „păstrarea statului-quo, numai păstrarea privilegiilor și imunităților și a tuturor consecvențelor, care aduce după sine privilegiul nesprînjinit de putere; dumnealui însă știe singur cum se păzesc în țară privilegiile obștești și privilegiile particulare; avem dinaintea noastră soarta privilegiștilor”.

12 Idem, p. 227: „Noi am jertfit de bună voie privilegiurile din naștere, însă sunt două privilegii pe care nu ni le poate ridica nimenea: privilegiul patriotismului și al virtuților cetățenești; să căutăm dar ca prin patriotism și virtuțile cetățenești să întrecem pe celelalte clase și atunci și fără privilegiurile nașterii, tot vom fi în capul nației!”

13 Idem, p. 199.

14 Idem, p. 286.

15 Idem, p. 278 – proclamație (de desființare a clăcii).

16 Deși Budai-Deleanu recunoaște în „Țiganiada”, III, 84, p. 126 (prin Florescu), că „o țară - învrăjbită-ori azi, ori mâne/ Trebuie să cază-în mâni străine”.

17 Ion Budai-Deleanu, „Țiganiada”, I, 36, p. 53. Faptic, de-a lungul epicii poemului, nu depășește pragul proverbului „Prietenul la nevoie se cunoaște”.

18 Parcă sunt versurile din 1856, ale lui V. Alecsandri, ale poemului „Hora Unirei” (publicat în rev. lui M. Kogălniceanu, „Steaua Dunării”): „Hai să dăm mână cu mână/ Cei cu inimă română...”

19 I. Eliade-Rădulescu, „Echilibru între antiteze”, indice de persoane, cuvinte, forme de Petre V. Haneș, volumul II,

Minerva, București, 1916, p. 59. A se vedea și capitolul „Unire și Unitate”, din aceeași lucrare, p. 76-114.

20 Ion Budai-Deleanu, „Țiganiada”, I, 47, nota 15, p. 56.

21 N. Bălcescu, „Opere complete”, vol. II, studii și biografii istorice, ediție îngrijită de Lucian Predescu, Cugetarea - Georgescu Delafraș S.A., București, 1944, p. 49.

22 M. Kogălniceanu, „Scriseri literare, istorice, politice”, p. 254-255.

23 Aristotel, „Poetica”, studiu introductiv, traducere, comentarii de D.M. Pippidi, ediția a III-a, îngrijită de Stella Petecel, Editura IRI, București, 1998, XXIV, 1460 a, 5, p. 100; aici ca laudă adusă lui Homer.

24 Amintim aici frumoasa prezentare pe care o face N. Bălcescu „moșilor”: „Sub această numire sânt cunoscuți toți mocanii din acei munți ai Abrudului. Credem că această numire vine de acolo că acești nați și trupeși țărani poartă părul lung, împletit în două coade care le cade pe grumaji”; în „Opere complete”, vol. II, Nota ****, p. 174.

25 Ion Budai-Deleanu, „Țiganiada”, p. 35.

26 N. Bălcescu, „Opere complete”, cit., p. 15

27 N. Iorga, „Operele lui Constantin Cantacuzino”, București, 1901, p. 69. Tema este dezbătută cu patos și de Ioan Lupaș în „Scriseri alese”, vol. I, introducere, ediție îngrijită, note și comentarii de academician Ștefan Pascu și Pompiliu Teodor, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 150-151.

28 Idem.

29 O lege anti-defăimare va fi aprobată de Senatul României abia în... 7 octombrie 2015.

30 M. Kogălniceanu reiterează și el, la 1840, în „Dacia literară”: „A trecut vremea aceea și nu se va mai înturna, când un Filistih, când un Sulțer, când un ticălos convențional ca Carra îndrăznește a ne ocări, fără rușine, înaintea Europei...”, în „Scriseri literare, istorice, politice”, p. 132. Și încă: „Istoricii vechi, unguri, poloni și turci nu cuprind, precum se înțelege de la sine, decât fragmenturi despre istoria noastră, și aceste încă adesea întunecate prin duhul partidei și a urei.” Idem, p. 170.

31 P. Maior, „Istoria pentru începutul românilor în Dacia”, vol. I, p. 178: „Enghel, când e vorba de români, ca să știrbeze mărirea românilor, și în papură caută nod”; Idem, p. 179: „Ci sfătuim pre dumnealui Enghel ca să mai citească [...]”.

32 N. Iorga, „Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)”, vol. II, ediție îngrijită de Barbu Theodorescu, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1969, p. 181.

33 Idem, p. 182.

34 Aristotel, „Poetica”, XXIV, 1459 b, 15, p. 101.

35 Ion Budai-Deleanu, „Țiganiada”, V, 74, nota 20 a, p. 184.

36 Ion Neculce, „Letopisețul Țării Moldovei precedat de O samă de cuvinte”, Ed., prefață și note de acad. Iorgu Iordan, Ed. Ion Creangă, București, 1972, în „Predoslovie”, p. 19.

37 „Predoslovie” la „Cartea pentru descălecatul dentăiu al Țării Moldovei și al Neamțului Moldovenesc, Cronici”, ed. M. Kogălniceanu, București, 1872, tom I, pp. 34-35 apud Al. Alexianu, „Istoria poeziei culte românești (1570-1830)”, Ed. Majadahonda, București, 2001, p. 20.

38 Ion Budai-Deleanu, „Țiganiada”, „Prolog”, p. 35.

39 Ion Budai-Deleanu, „Scriseri inedite”, ediție de Iosif Pervain, Editura Dacia, Cluj, 1970, p. 173-176.

40 Citat de N. Iorga, în „Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)”, vol. II, ediție îngrijită de Barbu Theodorescu, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1969, p. 18: „Nach Nicolaus Mavrokordat hat noch kein Fürst, weder hier, noch in der Moldau, den Gelehrten so viele Achtung erwiesen als er”.

41 Idem, p. 28.

42 P. Maior, „Istoria pentru începutul românilor în Dacia”, vol. II, ediție critică și studiu asupra limbii Florea Fugaru, prefață și note Manole Neagoe, Editura Albatros, București, 1971, p. 6-7 și urm.

43 Idem, p. 9.

44 Ioan Lupaș în „Scriseri alese”, I, introducere, ediție îngrijită, note și comentarii de academician Ștefan Pascu și Pompiliu Teodor, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 151.

45 Dovadă că *umilința* devenise un *sentiment național* este și atitudinea lui Kogălniceanu în fața acestora - un om de o rară demnitate, ale cărui sentințe - considera Octavian Goga, la 1936 - își păstrează valoarea axiomatică în gândirea omului: „[...] eu pot fi combătut, dar niciodată umilit, căci niciodată nu mi-am plecat capul dinaintea nimănui, nici am cerut să-mi întindă mâna. De la păstrătorii puterii n-am cerut decât aceea ce fiecare este în dreptate de a cere: legalitate”. M. Kogălniceanu, „Scriseri literare, istorice, politice”, p. 223.

46 Ion Budai-Deleanu, „Scriseri inedite”, p. 186. Lucru cer-

tificat și de Kogălniceanu, care arată că din pricina copiilor „greșite ori întunecate de răi prescriitori”, operele cronicarilor noștri, prescurtate și ele de compilatori nepricepuți, „căzuseră între români într-un discredit atât de mare, încât cine zicea Letopisețe zicea basme, cine zicea cronice zicea mituri” - M. Kogălniceanu, „Scriseri literare, istorice, politice”, p. 181.

47 După Dim. R. Rosetti, „Dicționarul contimporanilor”, ediția I, Editura Lito-Tipografiei «Populara», Pasagiul Român, no. 12, 1897, p. 119, Petru de Dicio Maior a *avut acces la cărțile din biblioteca Vaticanului pentru documentarea sa privind originea românilor* (asemeni contemporanului consilier papal Miceal Ledwith, care are un discurs apropiat de cel al iluministului Maior). De asemenea, M. Kogălniceanu afirmă despre Gheorghe Șincai că „Bibliotecile Vaticanului și a celorlalte orașe din Italia, a Vienei, a Budei, a Transilvaniei, îi desvăliseră comoarele lor cele mai ascunse”. M. Kogălniceanu, „Scriseri literare, istorice, politice”, p. 145.

48 Petru Maior, „Istoria pentru începutul românilor în Dacia”, vol. I, p. 176 și urm.

49 În Aurel Nicolescu, „Observații asupra limbii scriitorilor români”, Ed. Albatros, București, 1971, p. 101 se face inclusiv o analiză literară a acestui fragment; textul aparține „Litopisișile Țării Moldovii”, tom I, Iași, 1852.

50 Ion Budai-Deleanu, „Țiganiada”, în „Prolog”, p. 35.

51 Aristotel, „Poetica”, XII, 15-20, p. 80.

52 Idem, V, 1449 b, 5, p. 71.

53 G. Sion, „Suvenire contemporane”, Ed. Hanes, București, 1915, p. 355.

54 Ion Budai-Deleanu, „Țiganiada”, I, nota de subsol v., p. 46.

55 A se parcurge și N. Bălcescu, „Românii și Fanarioții”, în „Opere complete”, vol. II, p. 165-170; descrierea diverselor domnii fanariote, până la insurecția lui Tudor Vladimirescu. De asemenea, de real interes, N. Cartoian, „Cărțile populare în literatura românească. Epoca influenței grecești”, Editura Enciclopedică Română, București, 1974, mai cu seamă capitolul „Influența grecească în Țările Românești”. De asemenea, Ion Neculce, „Letopisețul Țării Moldovei”, capitolul X: „Căutați, frați iubii cetitori, de vedeți ce este omenia și curvia grecească!”, „[...] iar la grec milă, sau omenie, sau dreptate, sau neviclesug, nici unele de aceste nu sunt, sau frica lui Dumnedzău. Numai cându nu poate să facă rău să arată cu blândețe, iar inima și firea, tot cât ar pute, este să facă răutate. Căutați de cetiți la hronograful grecescu, de vă încredințați și mai bine, pe când au fost grecii puternici și împărăția era a lor, ce făcē pre atunce și ce lucra!” (capitolul X, „Domnia a doa a lui Dumitrașco-vodă Ca[n]tcozino la velet 7192”)

56 Ion Budai-Deleanu, „Țiganiada”, cit., p. 38.

57 Idem, p. 379, nota 2 a.

58 Idem, VII, 13, p. 217:

59 Idem, XII, 5, p. 379

60 Parcă ne apare în fața ochilor Conachi, „poetul tuturor ostărilor pentru cucoanele fanariote ale secolului al XVIII-lea”, în descrierea lui Iorga: „cu ișlic și cu ciubuc și papuci, față în față cu un pui de căprioară” - în „Istoria literaturii românești. Introducere sintetică”, Editura Minerva, București, 1988, p. 17. Idem, p. 125. De asemenea, amintim aici pe V. Alecsandri cu „Introducere la scrierile lui Constantin Negruzzi”, paragraful IV, București, 1872, unde acesta notează: „Pe lângă aceste nuanțe, care împetrușeau tabloul relațiilor sociale, mai erau și altele nu mai puțin comice și ridicole, precum forma și proporțiile calpacelor boierești, numite șlice sau ișlice, precum prerogativa de a se închina pe la icoane și a lua naforă la biserică înaintea tuturor (trufie grotescă chiar în locașul lui Dumnezeu, unde toți oamenii sunt deopotrivă), precum dreptul de a fi ras pe cap și la ceafă de bărbier-bașa, bărbierul domnesc, precum obiceiul oriental de a fi ridicat de subsuori pentru a sui scările, precum favoarea, adeseori scump plătită, de a lua dulceți, de a bea cafea turcească și de a fuma ciubuc la curte!”.

61 K. Marx, „Însemnări despre români”, manuscrise inedite, publicate de academician A. Oțetea și S.Schwann, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1964, p. 175.

62 Victor Neumann, „Exegeza trecutului ca militantism politic. Cazul gândirii lui Ioan Budai-Deleanu”, „Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom. XLVII, 2008, p. 346.

63 N. Bălcescu, „Opere complete”, vol. II, ed. cit., p. 173.

Articularea argumentelor.

O introducere în inferențialism (III)

Robert B. Brandom

Contextul istoric: raționalism, pragmatism și expresivism

În miezul acestei teorii se află *raționalismul* său: prioritatea pe care o acordă articulării specific *inferențiale*, rolului practicilor de a oferi și cere *argumente*. Această teorie reprezintă răspunsul meu la modalitatea de delimitare a spațiului distinct al *conceptualului*. Se optează pentru (și se recunoaște ca discursivă) practica specific *lingvistică* deoarece integrează practici inferențiale-și-aserționale: atribuirea de și aderarea la corectitudinea anumitor mutări și ocuparea anumitor poziții ale căror conținuturi sunt determinate de locul lor în cadrul acestor practici. *Pragmatismul raționalist* ce rezultă de aici diferă în mod semnificativ în această privință de acela al altor pragmatisti de orientare semantică precum Dewey, Heidegger, Wittgenstein, Quine sau Rorty. Pe de altă parte, expresivismul raționalist deține resurse și avantaje conceptuale importante care îi lipsesc expresivismului romantic tradițional. Versiunea actuală a expresivismului oferă un cadru care facilitează o cercetare semantică detaliată (argumentul prezentat în Capitolul 4 este emblematic în acest sens). Același cadru facilitează o abordare expresivistă a *logicii*, poziție ce deschide perspective potențial importante – de pildă asupra rolului expresiv distinctiv al vocabularului *intențional* sau explicit *reprezentational* (discutat în Capitolul 5).

Empirismul a reprezentat stindardul și principiul organizator al filosofiei în lumea anglo-saxonă cel puțin de la Locke încoace. Forma prin care se distinge el în secolul al douăzecilea, dezvoltată de filosofi ca Russell, Carnap sau Quine, adaugă la poziția clasică privind originea cunoașterii în *experiență* accentul pe rolul cognitiv crucial pe care-l au *limbajul* și *logica*. Un scop major al acestui volum este acela de a propune un mod de a aborda aceste din urmă subiecte - și deci sensul, mintea și cunoașterea - eliberat de contextul adeziunilor empiriste care au determinat pozițiile adoptate în interiorul acestei tradiții.

Prin desprinderea de empirism nu înțeleg să neg faptul că evaluarea practicilor perceptuale trebuie să joace un rol esențial în cadrul epistemologiei și semanticii. Ceea ce s-ar putea numi *empirism banal* se limitează la observații de felul aceleia că în lipsa experienței perceptuale nu putem cunoaște faptele contingente și că, mai mult, conținutul conceptual nu este inteligibil separat de relația sa cu experiența perceptuală.¹ Aceste afirmații nu sunt contestate. (Cred chiar că ar fi foarte greu de găsit un filosof care să le fi contestat *vreodată*, inclusiv dintre cei mai cunoscuți. Dar nu voi încerca să argumentez în acest sens aici.) Adeziunile teoretice și explicative ale formelor de empirism consistente din punct de vedere filosofic depășesc cu mult aceste platitudini. Obiectivul meu principal este teoria semantică pe care o consider ca stând la baza abordărilor empiriste privind sensul, mintea, cunoașterea și acțiunea. Empirismul este un curent de gândire prea vast și divers, cu prea multe vârtejuri nestatornice, goluri și ramificații, pentru a fi închis între malurile bine definite ale unor condiții necesare și suficiente. Cursul său general este însă marcat de angajamentul

de a întemeia raționamentul teoretic și practic și utilizarea conceptelor pe faptele din imediata noastră apropiere: experiențele senzoriale pe partea cognitivă și motivațiile sau preferințele intuitive pe partea activă. În formele care mi se par criticabile în cel mai înalt grad, se consideră că a avea aceste experiențe nu necesită exercitarea unor abilități specifice *conceptuale*. Acest fapt este înțeles mai degrabă ca fiind o capacitate *preconceptuală* împărtășită de mamiferele care nu utilizează concepte. În consecință, și teoriile asupra acestui fapt sunt concepute pentru a explica în ce constă utilizarea conceptului și pentru a furniza materia primă asupra căreia se exercită sau alături de care funcționează activitățile conceptuale. (Strategiile tradiționale abstracționiste sau asociaționiste nu sunt decât modalități particulare de a urmări această linie de gândire; sunt posibile multe altele.)

Filosofia minții de factură empiristă clasică consideră experiențele perceptuale imediate ca fiind paradigma conștiinței sau conștiinței. Epistemologia empiristă clasică adoptă ca paradigmă a cunoașterii empirice aceleași experiențe, care le justifică și autorizează pe toate celelalte. Pe măsura dezvoltării tradiției, a devenit mai clar faptul că ambele sunt fundamentate pe o perspectivă semantică mai mult sau mai puțin explicită, potrivit căreia conținutul experienței, conștiinței și cunoașterii trebuie înțeles în primul rând în termeni *reprezentationali*: ca ceea ce este (sau se dorește a fi) *reprezentat* prin intermediul unor stări sau acțiuni *reprezentative*. În versiunile contemporane, această noțiune a conținutului reprezentational este de cele mai multe ori definită prin identificarea obiectelor, evenimentelor sau stărilor de fapt care au cauzat realmente reprezentarea sau a celor care ar cauza în mod întemeiat reprezentări de același fel în condiții diverse. Această modalitate de a concepe conținutul cunoașterii empirice, începând cu experiența perceptuală, se consideră apoi ca fiind completată în mod natural de o filosofie a limbajului care se concentrează asupra referinței, denotației și extensiunii, după modelul semanticii extensionale a modelelor teoretice aplicată la limbajul logicii predicatelor de ordinul întâi.

Empirismul caută să înțeleagă conținutul conceptelor în termeni de sursă a opiniilor empirice într-un tip de experiență care ne este pur și simplu dată și sursă a intențiilor practice în dorințe sau preferințe care, în cazul cel mai elementar, ne sunt pur și simplu date. Ordinea explicativă de tip *raționalist* înțelege conceptele ca norme ce determină ce anume contează drept *argument* al opiniilor, afirmațiilor și intențiilor particulare, al cărui conținut este articulat prin aplicarea acelor concepte și pentru care astfel de statute pot fi la rândul lor argumente. Forța sa este gândirea raționalistă clasică, despre care Sellars (într-o notă autobiografică) spune că a stimulat evoluția sa ca filosof încă din anii '30: gândul că "era nevoie de o teorie funcțională a conceptelor a căror proprietate majoră să fie rolul lor în raționament, mai degrabă decât presupusa lor origine în experiență."² Diferența este evidentă când examinăm relația dintre conștiință și utilizarea conceptelor. Empiristul consideră utilizarea conceptelor ca pe o realizare precedată de un tip inferior de

conștiință, realizare ce justifică sau face corectă aplicarea unui concept mai degrabă decât a altuia. Pentru a juca acest rol, conștiința în chestiune trebuie să fie ceva mai mult decât o simplă capacitate de reacție diferențială întemeiată, de felul celei su-părătoare pe care o au dispozitive precum minele explozive sau ușile automate de la magazin. Pentru raționalist, dimpotrivă, genul de conștiință care prezintă o semnificație potențial normativă (genul căruia îi aparține specia semnificației cognitive) constă în aplicarea conceptelor. Pentru a fi conștient în acest sens, trebuie să ai deja concepte. Desigur, se pune imediat întrebarea cum poți deveni utilizator de concepte dacă nu ești mai întâi conștient de lucruri. Dar la această întrebare Sellars ar putea replica formulând o ipoteză despre felul în care ființe care inițial nu fac decât să reacționeze diferențial pot fi inițiate în practica socială implicit normativă de a oferi și cere argumente, așa încât unele dintre reacțiile lor pot ajunge să aibă valoarea sau semnificația socială a unor sancționări, a unor formulări sau propuneri de *afirmații* articulate inferențial.³

Pe lângă faptul că respinge empirismul, tipul de pragmatism și expresivism raționalist prezentat aici se opune *naturalismului*, cel puțin felului în care acest termen este înțeles de obicei. Asta deoarece el subliniază ce anume diferențiază ființele discursive, supuse unor norme conceptuale distincte, de strămoșii și verii lor care nu utilizează concepte. Normele conceptuale se fac simțite în practicile lingvistice sociale de a oferi și cere argumente, de a evalua corectitudinea afirmațiilor și inferențelor. Produsele interacțiunilor *sociale* (în sensul strict, care le distinge de trăsăturile populațiilor) nu fac obiectul de studiu al științelor *naturale* – deși nu trebuie tratate, din acest motiv, ca bizare și *supra-naturale*. Prin conferirea de conținut conceptual actelor, stărilor și expresiilor implicate de ele, aceste practici instituie un spațiu *cultural* care se fundamentează, dar depășește cadrul dispozițiilor reactive întemeiate și a acțiunilor ce decurg din ele, caracteristice oricăror ființe naturale. Utilizarea conceptelor determină distincția între obiecte care au *naturi* și obiecte care au *istorii*. Obiectele fizice precum electronii sau compușii aromatici sunt paradigmatic pentru prima clasă, în vreme ce formațiunile culturale precum poezia romantică engleză sau modurile de utilizare a termenilor „natură” și „natural” ar fi paradigmatic pentru cea de a doua.

Relațiile dintre aceste categorii sunt o problemă complexă. *Obiectele fizicii*, chimiei sau biologiei au naturi mai degrabă decât istorii, dar cum rămâne cu disciplinele care le definesc și le studiază? Ar trebui fizica însăși considerată ca având natură, sau ca având istorie? A conchide că răspunsul este cel de la urmă înseamnă a acorda prioritate istoricului, culturalului și conceptualului. Pentru că acest lucru înseamnă a considera diferența dintre obiectele care au naturi și obiectele care au istorii, între obiectele studiate de *Naturwissenschaften* și obiectele studiate de *Geisteswissenschaften* ca fiind ea însăși o formațiune culturală: tipul de obiect care are el însuși o istorie mai degrabă decât o natură. A stăpâni un concept înseamnă a stăpâni utilizarea unui cuvânt – iar utilizările cuvintelor sunt niște paradigme pentru genul de obiect care trebuie înțeles istoric. În acest sens chiar și concepte ca *electron* sau *compus aromatic* constituie genul de obiecte care are istorie. Dar acestea nu sunt *pur* istorice. Deoarece regulile de corectitudine ce guvernează aplicarea acestor concepte depind de acele inferențe implicate de ele care sunt *corecte*, adică de ce anume decurge în mod real din altceva. Iar acest aspect depinde de starea de fapt a electronilor și compușilor

aromatici, nu doar de judecățile și inferențele pe care le sancționăm. (A spune acest lucru înseamnă a spune că *utilizarea* cuvintelor corespunzătoare nu trebuie considerată ca reducându-se la înclinațiile noastre către astfel de sancționări.) Înțelegerea tipului de dependență relevant – ce inferențe sunt corecte și deci la ce ne angajăm de fapt prin aplicarea lor și deci care le sunt de fapt conținuturile (conținuturi pe care le-am atribuit lor folosindu-le într-un anumit fel), spre deosebire de ceea ce ni se par a fi – este o sarcină delicată și importantă. Niște materiale esențiale în acest scop sunt adunate în ultimele trei capitole ale acestui volum. Capitolul 4 descrie ce înseamnă să vorbești despre *obiecte*. Capitolul 5 spune ce înseamnă să credem că vorbim despre obiecte. Iar Capitolul 6 arată felul în care structura argumentării face posibilă înțelegerea modului în care ne supunem afirmațiile unor evaluări potrivit unui fel de corectitudine prin care autoritatea este atribuită obiectelor despre care vorbim mai degrabă decât atitudinilor noastre în raport cu ele. Nici una dintre aceste relatări nu este de factură naturalistă.

Pe lângă faptul că respinge empirismul și adoptă non-naturalismul, teoria semantică raționalistă propusă aici se evidențiază și prin aceea că nu consideră *reprezentarea* drept conceptul său fundamental. Angajamentul metodologic de a porni în definirea utilizării conceptelor (și deci, în cele din urmă, a conținutului conceptual) de la argumentare mai degrabă decât de la reprezentare nu înseamnă negarea faptului că utilizarea conceptelor prezintă o importantă dimensiune reprezentatională. De fapt, modul inedit în care debutează explicația are avantajul de a reliefa anumite aspecte ale reprezentării conceptuale altfel greu de observat. Ultimele trei capitole aduc în prim plan unele dintre aceste aspecte, pe măsură ce acestea încep procesul de încasare a obligațiunii emise prin ordinea explicativă de tip inferențialist – adică prezentarea unei definiții a relațiilor *referențiale* cu obiectele în termeni, esențialmente, de relații *inferențiale* între afirmații. Desigur, mutările lingvistice *neinferențiale* din percepțiile inițiale și mutările lingvistice din acțiunile finale joacă și ele un rol crucial în această definiție. Însă articularea specific *inferențială* a recunoașterii adevărilor propoziționale ce rezultă din observație și rezultă în performanțe intenționale primează în înțelegerea semnificației *normative* cognitive și practice a capacităților de reacție diferențială întemeiată, exercitate în cadrul acestor procese.

Numesc poziția conform căreia articularea inferențială este un element *necesar* în definirea conceptualului „inferențialism slab”. Poziția conform căreia articularea inferențială *interpretată în sens larg* este *suficientă* pentru a da seama de conținutul conceptual o numesc „inferențialism tare”. Poziția conform căreia articularea inferențială interpretată în sens *strict* este *suficientă* pentru a da seama de conținutul conceptual o numesc „hiperinferențialism”. Diferența dintre interpretarea largă și cea strictă a articulării inferențiale este justificată indiferent dacă se iau sau nu în considerare circumstanțele *neinferențiale* ale aplicării (în cazul conceptelor precum *roșu* care au utilizări informative *neinferențiale*) și consecințele aplicării (în cazul conceptelor precum *a se cuveni* care au utilizări practice *neinferențiale*). Sensul larg atrage atenția asupra angajamentului inferențial la care se aderă implicit prin utilizarea oricărui concept, chiar și a celor cu circumstanțe sau consecințe *neinferențiale* de aplicare: mai precis, aderarea la corectitudinea inferenței dinspre circumstanțe înspre consecințele aplicării. Poziția susținută aici este inferențialismul tare.⁴

Orice tip de inferențialism susține un anumit *holism* semantic, opus *atomismului* care însoțește adeseori adevăratul ordin de explicare semantică de natură reprezentationalistă. Căci dacă conținutul conceptual exprimat prin orice propoziție sau cuvânt este înțeles drept constând esențialmente în relațiile lor inferențiale (în interpretare largă) sau ca fiind articulat prin relațiile lor inferențiale (în interpretare strictă), atunci pentru înțelegerea unui astfel de conținut este necesară înțelegerea multor altele. Asemenea abordări semantice holistice ale rolului conceptual se expun unor potențiale probleme privind atât *stabilitatea* conținuturilor conceptuale în urma schimbării opiniei sau adevărului la corectitudinea diverselor inferențe, cât și posibilitatea *comunicării* între indivizi care sancționează afirmații și inferențe diferite. Totuși, astfel de probleme devin mai puțin grave dacă înțelegem conceptele ca *norme* ce determină *corectitudinea* diverselor mutări. Nu este nevoie ca normele la care ader prin folosirea termenului „molibden” – ceea ce reiese actualmente sau ceea ce nu este compatibil cu aplicabilitatea conceptului – să se schimbe odată cu schimbarea opiniilor mele despre molibden și a contextului inferențial din jurul său. S-ar putea ca și eu, și dumneavoastră să ne aflăm sub imperiul acelorași norme publice lingvistice și conceptuale, cu toate că ne-am dori să facem afirmații și mutări inferențiale diferite. Este decizia mea dacă mizez în acest fel pe „molibden” în jocul de a oferi și cere argumente. Dar nu mai este decizia mea ce fel de semnificație capătă această mutare. (Și nu cred că lucrurile diferă semnificativ nici în cazul în care joc această miză în forul interior, în gând.)

Așa cum am remarcat deja, inferențialismul implică și o adevărată primărie a primatului conceptual al *propoziționalului*. Astfel, explicațiile semantice de tip inferențialist inversează ordinea tradițională: începând cu corectitudinea inferenței, ele explică conținutul propozițional și se folosesc de ambele pentru a explica conținutul conceptual exprimat prin expresii subpropoziționale precum termenii singulari și predicatul. Capitolul 4 descrie felul în care se poate realiza această ultimă etapă (care n-a reținut în mod deosebit atenția inferențialistilor de dată mai recentă ca Sellars sau – după înțelegerea mea – Dummett).

Forma de expresivism raționalist cercetat aici implică și respingerea opiniei convenționale despre natura și semnificația filosofică a *logicii*. Logica nu este înțeleasă în sensul obișnuit de studiu al unui tip distinct de inferență *formală*. Ea este mai degrabă studiul modului în care rolurile inferențiale ale vocabularului joacă un rol *expresiv* distinct: ele codifică în formă explicită inferențele care sunt implicite în utilizarea vocabularului comun, non-logic. Explicitarea rolurilor inferențiale ale vocabularului logic poate atunci căpăta forma unor modele de inferență care le implică și care sunt valide formal în sensul că sunt invariante în urma substituirii vocabularului non-logic cu vocabular non-logic. Însă această sarcină este doar auxiliară și utilitară. Sarcina logicii este în primul rând aceea de a ne ajuta să *spunem* ceva despre conținuturile conceptuale exprimate prin utilizarea vocabularului non-logic, nu aceea de a *demonstra* ceva despre conținuturile conceptuale exprimate prin utilizarea vocabularului logicii. Potrivit acestei perspective, corectitudinea *formală* a inferențelor, care implică în esență vocabularul logicii, provine din și trebuie explicată în termeni de corectitudine *materială* a inferențelor, care implică în esență vocabularul non-logic, și nu invers. Logica nu este prin urmare un canon sau standard al argumentării juste. Ea ne poate ajuta să

explicităm (și deci să expunem criticii și transformării) adevăratele inferențiale ce guvernează utilizarea întregului nostru vocabular și deci să articulăm conținuturile tuturor conceptelor noastre.

În fine, pozițiile prezentate aici răstoarnă ideile *humeene* preponderente privitoare la raționamentul practic. Potrivit acestei abordări unanime – ce reiese clar din textele lui Davidson asupra acțiunii, a teoreticienilor opțiunii-raționale și a altora care abordează normele rațiunii prin prisma teoriei deciziei sau a teoriei jocului – normele ce guvernează raționamentul practic și care definesc acțiunea rațională sunt esențialmente norme *instrumentale*, care își derivă autoritatea din preferințe sau dorințe intrinsec motivatoare. Aceste stări sunt echivalentul empirist, pe partea factorului activ, a episoadelor preconceptuale de conștientă din care derivă autoritatea epistemică pe partea cogniției. Capitolul 2 prezintă o poziție potrivit căreia declarațiile despre preferințele sau dorințele unui actant sunt interpretate mai degrabă drept codificând adevăratul față de anumite modele specifice de raționament practic, selectate dintr-o varietate largă de modele care sunt codificate prin utilizarea altor tipuri de vocabular normativ. Conceptelor de dorință și preferință li se retrage astfel poziția privilegiată și sunt plasate ca având un fel de autoritate normativă derivată și periferică. Sancționarea și adevăratul stau la baza acțiunii raționale – ca de altfel a rațiunii în general – iar preferințele intervin numai în măsura în care actanții raționali trebuie să plaseze preferințele în urma corectitudinii raționale, și nu înaintea ei.

Prin urmare propun o viziune care se opune multora (dacă nu celor mai multe) dintre principalele angajamente de ordin teoretic, explicativ și strategic ce au conturat și motivat filosofia anglo-americană în secolul al douăzecilea: empirismul, naturalismul, reprezentationalismul, atomismul semantic, formalismul logic și instrumentalismul în privința normelor rațiunii practice. În ciuda dezacordului meu cu unele elemente centrale viziunii care animă filosofia analitică, tradiția anglo-americană este în mod hotărâtor cea care îmi furnizează structura expunerii și argumentării și criteriile adecvării cu care fac o afirmație cu conținut clar, cu care o argumentez și cu care îi urmăresc responsabil consecințele. Nu cred că aceste standarde trebuie considerate ca implicând sau ca fiind garantate exclusiv de o singură constelație de idei. Prin urmare, chiar dacă proiectul la care mă angajez nu se identifică în mod ferit cu *analiza sensurilor* în înțelesul tradițional, el urmărește să fie recunoscut ca un proiect continuator. Căci ceea ce încerc să fac, într-un sens inferențial clar și specific, este să *explicit* ceea ce este *implicit* în diverse concepte importante din punct de vedere filosofic. Printre exemplele analizate în paginile următoare se numără noțiuni precum *conținut conceptual*, *logică*, *a se cuveni*, întemeiat, *termen singular*, ce anume se exprimă prin directetea intențională a lui „la” și „despre”, sau *obiectivitate*.

Sellars spunea odată că scopul întregii sale activități este să înceapă să mute filosofia analitică din faza sa *humeeană* în cea *kantiană*. Sensul întreg al acestei remarci cuprinde ecouri provenite din numeroasele încăperi și coridoare ale edificiului kantian. Însă la baza sa stă, cred, convingerea că natura, contribuția și semnificația distinctă a articulării *conceptuale* a gândirii și acțiunii au fost neglijate sistematic de către empirism în toate formele sale. Deși adăugarea logicii la amalgam în secolul al douăzecilea anunța o evoluție promițătoare, regândirea de la început a constrângerilor și criteriilor de adecvare a întregului demers în lumina forței ex-

presive a noilor idiomuri formale ajunse la dispoziția noastră era, din punctul de vedere al lui Sellars, o greșeală. Rezultatul a fost urmărirea viziunilor empiriste tradiționale cu alte mijloace – care nu puteau din principiu da seama în cele din urmă de normativitatea utilizării conceptelor ce își găsește expresia diversă în distincția dintre legile naturii ce codifică relații inferențiale între fapte, pe de o parte, și simple regularități privind faptele, pe de altă parte, sau în diferența dintre acțiunea motivată și simpla mișcare stimulată. Alternativa cea mai promițătoare este concentrarea de la bun început asupra articulării conceptuale a adevărilor și sancționărilor dobândite perceptual și urmărite practic mai degrabă decât asupra experiențelor și preferințelor care ne sunt pur și simplu date. Această strategie kantiană este mai bună din același tip de motive care ne face să credem că putem învăța mai multe despre o clădire dacă îi analizăm planurile decât dacă îi analizăm cărămizile.

Profesorul meu Richard Rorty a descris demersul la care acest volum se vrea o contribuție ca fiind o extensie a contribuției lui Sellars: aceea de a facilita o nouă tranziție de la abordarea kantiană la cea hegeliană a gândirii și acțiunii.⁵ Justețea acestei caracterizări poate fi înțeleasă în termenii opțiunilor strategice deja exersate aici. Mai întâi, mă interesează deosebirea dintre *natură* și *cultură*. În acest context putem identifica spațiul culturalului cu activitățile care fie constă în aplicarea conceptelor la raționament și acțiune, fie presupun asemenea capacități. *Geisteswissenschaften* au ca scop specific studiul utilizării conceptelor și al activităților facilitate de acest lucru – activități de care sunt capabili numai utilizatorii de concepte. Unul dintre obiectivele mele principale este să prezint și să explorez consecințele unui tip particular de principiu demarcativ al spațiului cultural înțeles în acest fel. Cu toate că activitățile culturale iau desigur naștere în cadrul unei lumi naturale, pe mine mă preocupă în mod deosebit ceea ce devine posibil prin apariția constelației distincte de comportamente articulate conceptual pe care Hegel o denumea „Geist”. Produsele și activitățile culturale devin în mod explicit astfel numai prin utilizarea unui vocabular normativ care nu este în principiu reductibil la vocabularul științelor naturii (cu toate că, desigur, aceleași fenomene pot avea alte descrieri în acest vocabular). Mai mult, utilizarea vocabularului științelor naturii (ca aceea a oricărui alt vocabular) este ea însăși un fenomen cultural, ceva ce devine inteligibil numai în cadrul orizontului conceptual oferit de *Geisteswissenschaften*. Chiar și studiul naturii are o istorie, și propria sa natură, dacă există, trebuie abordată prin studiul acelei istorii. Sunt imaginea și dezideratul pe care i le datorăm lui Hegel.

O a doua dimensiune a influenței hegeliene este pragmatismul său în privința normelor conceptuale. Una dintre ideile novatoare ale lui Kant este aceea că raționamentele și acțiunile trebuie deosebite de reacțiile ființelor naturale obișnuite prin statutul lor *normativ* distinct, ca lucruri de care suntem într-un sens distinct *responsabili*. El înțelegea *conceptele* ca fiind normele ce determină de ce anume ne-am făcut responsabili, la ce ne-am angajat și ce ar justifica acest lucru, prin acte specifice de raționament și acțiune. Pe de altă parte, Kant împingea multe chestiuni dificile privind natura și originea acestei normativități, a legăturii dintre concepte, în afara familiarului spațiu fenomenal al experienței, în spațiul noumenal. Hegel a recuperat acest ansamblu de probleme concepând statutele *normative* ca fiind statute *sociale* – elaborând o ipoteză potrivit căreia (așa cum se exprima colegul meu John Haugeland

într-un alt context)⁶ *tot ceea ce este constituit transcendentally este instituit social*. Se presupune că fundamentul pornind de la care activitatea conceptuală de explicitare devine inteligibilă este o practică esențialmente *sociale*, implicit normativă.

Pragmatismul privind normele implicite în activitatea cognitivă a ajuns la noi din prima jumătate a secolului al douăzecilea din trei direcții independente: de la pragmatistii americani clasici, prin Dewey; de la Heidegger cel din *Ființă și timp*; și de la Wittgenstein cel din *Cercetări filozofice*. Cu toate acestea, încercând să descifrez felul în care aplicarea ideilor novatoare ale acestor tradiții (în parte similare, în parte complementare) ar putea contribui la evoluția filosofiei contemporane a limbajului și a gândirii, m-am văzut atras de versiunea inițială a lui Hegel. Fiindcă, spre deosebire de toate aceste trei versiuni mai recente ale unei teorii a practicii sociale, cea a lui Hegel este un tip de pragmatism *raționalist*. În contrast cu asimilaționismul conceptual al celorlalte, el acordă prioritate *argumentării* în înțelegerea a ceea ce înseamnă să spui sau să faci ceva.

Pe de altă parte, Dewey și James,⁷ Heidegger din textele timpurii și Wittgenstein din textele mai târzii s-au opus, fiecare în felul său, paradigmei semantice *reprezentationale*. Însă nici unul nu oferă în mod explicit o paradigmă alternativă care să fie destul de complexă și de stabilă structural pentru a folosi unei semantici – de felul celei care a dus la evoluțiile modelelor teoretice ale reprezentationalismului, inclusiv la semantica lumilor posibile⁸ - sau pentru a furniza o descriere, a funcției distincte a vocabularului *logicii*. Mi se pare că versiunea hegeliană *raționalistă*, inferențialistă a tradiției romantice *expresiviste* pe care a moștenit-o oferă promisiunea unei asemenea paradigme alternative. Versiunea hegeliană a expresivismului este promițătoare și pentru că este nu doar pragmatică și inferențialistă în privința conceptelor, ci și *relațională*, în sensul că implicitul și explicitul se constituie fiecare, cel puțin în parte, din relația lui expresivă cu celălalt.⁹ Înțelegerea inferențialistă a explicitului este tocmai ceea ce lipsește pentru a face viabilă o alternativă expresivă la reprezentationalism. Așa cum am demonstrat mai sus, expresivismul *raționalist* concepe *explicitul* – ceea ce se poate gândi, spune, forma pe care trebuie să o ia ceva pentru a fi considerat *exprimat* – în termenii rolului său în *inferență*. Mi se pare că Hegel este cel care a introdus această idee, chiar dacă el consideră unitatea minimală a conținutului conceptual ca fiind întregul sistem holistic al tuturor judecăbărilor interconectate inferențial și deci nu este un propoziționalist.

În sfârșit, acest pragmatism raționalist expresivist creează o legătură recognoscibil hegeliană între logică și conștiința de sine, în sensul că explicitează fundamentul implicit fără de care nimic nu poate fi explicat. Astfel, el oferă o descriere a unui tip de *conștiință*, conștiință în sensul *înțelegerii [sapientie]*, care susține descrierea echivalentă a unui tip de conștiință *de sine*: conștiința de sine *semantică* sau *conceptuală*. Această noțiune a ceea ce se explicitează prin utilizarea caracteristică a vocabularului specific al *logicii* facilitează astfel o nouă evaluare a tipului de conștiință cu care începe expunerea.¹⁰

Cred că aceasta este o constelație de idei care deschide perspectiva lărgirii orizontului filosofiei analitice contemporane. Speranța mea este ca, temperând asemănarea cu animalele care-i preocupă pe Locke și Hume și evidențiind posibilitățile oferite de implicarea în practici sociale de ofertă și cerere de argumente, ne vom apropia de

o descriere a umanului care apreciază just tipurile de conștiință și conștiință de sine ce ne deosebesc ca ființe *culturale* și nu doar *naturale*.

Note

1 Aici vorbesc ca neinițiat, ca să evit o lungă parafrază. „Experiența” nu este unul dintre cuvintele mele. Nu mi s-a părut necesar să-l folosesc în numeroasele pagini ale volumului *Making It Explicit* (cu toate că este menționat acolo) și aceeași politică predomină și în cuprinsul acestei lucrări. Nu cred că este nevoie – fie în epistemologie, fie, mai important, în semantică – să apelăm la niciun fel de factori intermediari între fapte perceptibile și raportări ale lor care sunt obținute non-inferențial prin practicarea dispozițiilor reactive diferențiale întemeiate. Există, desigur, mulți factori intermediari *cauzali*, de vreme ce raportarea observațională non-inferențială este o adeziune cu conținut propozițional a cărei recunoaștere se află la capătul unui întreg lanț de evenimente co-variabile în mod întemeiat, inclusiv o cascadă de fenomene neurofiziologice. Însă nu văd cum vreunul dintre ele ar avea vreun anume semnificație conceptuală sau (prin urmare) cognitivă sau semantică. Cele mai puternice contraargumente, din perspectiva prezentată în această lucrare, sunt cele propuse de colegul meu John McDowell în *Mind and World* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1994).

2 Wilfrid Sellars, *Action, Knowledge, and Reality*, ed. H. N. Castaneda (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1975), p. 285.

3 Prezint acest proces cu mai multe detalii în primele trei capitole ale volumului *Making It Explicit* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1994).

4 Articolul inovator al lui Sellars despre inferențialism, „Inference and Meaning”, în *Pure Pragmatism and Possible Worlds: The Early Essays of Wilfrid Sellars*, ed. J. S. S. (Reseda Calif.: Ridgeview Publishing, 1980), pp. 257–286, nu face aceste distincții. De aceea poate fi supus obiecției că adună dovezi în favoarea inferențialismului slab, pe care le analizează apoi ca justificând o adeziune la inferențialismul tare sau chiar la hiperinferențialism.

5 În introducerea sa la recenta ediție retipărită a cărții lui Sellars *Empiricism and the Philosophy of Mind*, la care am contribuit cu un Ghid de studiu (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1997).

6 John Haugeland, „Heidegger on Being a Person”, *Nous* 16 (1982): 16–26.

7 În această privință, ca în multe altele, Peirce reprezintă un caz mai complicat.

8 Ca trimitere rapidă la ceea ce am în minte, să luăm *adverbele*. Unui verb ca „umbli” i se poate atribui o funcție dinspre obiecte înspre seturi de lumi posibile ca interpretantul său semantic. Apoi unui adverb ca „lent” i se poate atribui o funcție dinspre [funcții dinspre obiecte înspre seturi de lumi posibile] înspre [funcții dinspre obiecte înspre seturi de lumi posibile]. Atunci devine ușor de reprezentat diferența semantică dintre adverbele atributive și cele non-atributive: diferența dintre adverb ca „lent”, unde inferența dinspre „o Fs” înspre „o Fs lent” este una corectă și adverb ca „în închipuirea cui-va”, unde inferența corespunzătoare nu este corectă. Vezi, de pildă, articolul lui David Lewis „General Semantics”, în *Semantics of Natural Language*, ed. G. Harman și D. Davidson (Dordrecht: Reidel, 1972), pp. 169–218.

9 Cf. cap. 3 al lucrării *Hegel* de Charles Taylor (New York: Cambridge University Press, 1975).

10 Nu întotdeauna Hegel este interpretat ca abordând subiectele pe care eu le consider centrale în opera sa – în primul rând natura normelor conceptuale și a conținutului conceptual. Însă atunci când este interpretat astfel, se pare că are multe lucruri interesante de spus. Elaborarea și justificarea acestui mod de interpretare constituie o sarcină semnificativă. Prevăd că voi scrie o carte despre Hegel.

Traducerea s-a făcut după Robert B. Brandom, *Articulating Reasons: an introduction to inferentialism* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2000 pp. 1-44.

Traducere de
Ioana Nan

Sionismul, Israelul și gândirea universală (I)

Andrei Marga

De pe solul Europei au plecat mișcările de afirmare națională. Aici a luat formă și acel *Resorgimento* al evreilor în jurul revenirii la Muntele Sion. Dar, spre deosebire de alte mișcări naționale, sionismul a survenit după o neobișnuit de lungă diasporă. Drept consecință, el a uimit chiar o seamă dintre evrei, cărora nu le venea să creadă că visul de a reveni în propriul stat, pe propriul pământ, ce i-a nutrit de secole, se mai poate realiza.

Sionismul este rezultatul lungii evoluții a conștiinței de sine a evreilor, dar și al curentelor de gândire din epoca modernă. Nu-l putem despărți însă de ascensiunea capitalismului liberal din secolul al XIX-lea, nici de pozitivismul epocii (care a permis, de altfel, constituirea acelei *Wissenschaft des Judentums* ce a jucat un rol important în emergența sionismului), de căutarea identității naționale de către romantismul german, începând cu Herder, de emergența principiului național în urma Revoluției Franceze, de curentul antisemitismului ce a urmat emancipării, de triumful iluminismului (de care s-a legat *Haskala* lui Mendelsohn). Toate acestea i-au determinat pe evreii europeni să se angajeze în politica timpului și să-și promoveze propria identitate națională. Cronologic vorbind, „sionismul poate fi considerat drept ultima mișcare națională europeană și ultima care avea să-și vadă realizate obiectivele... dar în afara Europei” (Alain Boyer, *Les origines du sionisme*, PUF, Paris, 1988, p. 39). Mai mult, sionismul debutează ca „mișcare minoritară” (Alain Boyer, op. cit., p.41), pentru ca apoi, persecuțiile din diferite țări, pogromurile din Răsărit, tragediile fără seamăn legate de nazism și Shoah, represiunile stalinismului și decepțiile „autonomiei culturale” să-i convingă pe tot mai mulți evrei că sionismul este de fapt soluția viabilă.

Mai mult decât oricare altă mișcare de eliberare și afirmare națională, sionismul a fost înconjurat de prejudecăți și neînțelegeri. În fapt, unei populații care, din epoca elenismului, trăia în mai mare parte în alte țări decât în Eretz Israel, i se oferea un nou orizont istoric. O populație care pierduse, în urma revoltei lui Bar Kochba (135), încrederea în soluții pămîntești și s-a unit în jurul Torei și al speranței eschatologice a revenirii la Ierusalim, era chemată de mișcarea sionistă să convertească așteptarea mesianică în acțiune. O populație deosebit de creativă urma să iasă din sistemele economice ale unor țări. O populație cu o cultură străveche urma să revină pe pământul ocupat între timp de alții. O populație înalt competitivă urma să ia loc printre națiunile lumii. O populație atașată lumii moderne urma să intervină ca entitate în echilibrele delicate ale statelor. Aceste fapte nu puteau să nu genereze împotriviri. Nici astăzi nu au dispărut cu totul ecurile acestor împotriviri, iar faptul se resimte în devizele și pretextele ce alimentează antisemitismul actual.

Este destul să amintim că prejudecățile și neînțelegerile au fost atât de tenace încât sionistii, care urmăreau revenirea evreilor pe pământul lor istoric, au fost acuzați tocmai de „neocolonialism”! O rezoluție (3379) a ONU, din 1975, a declarat

sionismul drept „formă de rasism și discriminare rasială”, pentru ca o altă rezoluție (1775) a aceleiași organizații, din 1991, să anuleze rezoluția precedentă și să suprima aberația. Cum s-a spus foarte bine (Arthur Herzberg, *The Zionist Idea*, Athenaeum, New York, 1981) „sionismul există, el a avut importante consecințe, dar teoria istorică nu a știut niciodată cum să-l abordeze” (p. 15). Afirmatia se confirmă adesea, din nefericire, și astăzi.

Ce putea stârni de fapt neînțelegeri? Sionismul era, la rîndul său, o mișcare de afirmare națională, dar, spre deosebire de celelalte, el urmărea construcția unui stat fără să aibă la dispoziție teritoriu și limbă comună, care, se știe, au fost condiții ale mișcărilor de eliberare națională din Europa. De această situație adversarii au profitat copios cultivînd imaginea grosieră după care sionismul ar fi o acțiune clandestină, pusă pe rapt. Iar această imagine vine, din nefericire, pînă în propaganda zilelor noastre.

Străvechea și ramificata cultură a evreilor – trebuie spus – a făcut ca sionismul să nu fie singura mișcare printre ei. Evreii au înregistrat și alte mișcări în diaspora la care i-a silit ocuparea, de către romanii conduși de Titus, în anul 70, a Ierusalimului și distrugerea statului evreu. Dar sionismul este mișcarea cea mai caracteristică a evreilor după emanciparea din țările europene și în preajma reconstituirii statului Israel.

Mișcarea sionismului a antrenat evenimente de cotitură în istoria lumii. Am în vedere aici în primă linie formarea statului Israel, în 1948, și reconfigurarea politică a Orientului Mijlociu. Aceasta a pus capăt situației în care cel mai vechi popor (alături de chinezi) păstrat de istorie, cu o contribuție culturală ce a dat în multe privințe *forma mentis* umanității, a fost privat de statul propriu și teritoriul său, și a creat șansa unei noi dinamici în regiune.

De sionism sînt legate scrieri de cotitură ale gândirii din vremea noastră. Nu putem separa evoluțiile din religie în secolul al XX-lea de Franz Rosenzweig. Nu putem înțelege reevaluarea religiei fără Gershom Scholem. Nu putem înțelege cotitura spre abordarea comunicării ca mediu al reproducerii culturale a vieții fără Martin Buber. Nu putem înțelege reluarea înțelegerii clasice a politicii fără Leo Strauss și Hannah Arendt. Nu numai că aceste praguri sînt legate de numele pomenite, dar chiar aceste personalități le-au inițiat în mare măsură.

Am putea face o analogie. Idealismul german – cu Kant, Fichte, Hegel, Schelling – a fost în fond un proiect de afirmare a culturii germane în condițiile timpului. Intelectualii sionismului au exprimat, la rîndul lor, cu implicații istorice, teologice, filosofice și de altă natură, proiectul reafirmării evreilor în istoria lumii. Primul a fost un moment de cotitură în cultura universală. Al doilea urcă neîndoienic la statura unui alt moment, cu inerente particularități datorate premiselor și contextului.

Lumea de astăzi se alimentează din inițiative de gândire ce au venit din sînul diferitelor națiuni. Ne alimentăm, de pildă, din Romano Guardini și

din Rosenzweig, din Rudolf Bultmann și Gershom Scholem, din Heidegger și Martin Buber, din John Rawls și Leo Strauss, din Habermas și Hannah Arendt, din gânditori creștini și din gânditori iudei, deopotrivă. Acest fapt este trecut prea frecvent sub tăcere, încît se ajunge că pînă și antisemiții, pe față sau tînuși, să se folosească de autori evrei fără a-i citi pînă la capăt.

Este foarte important ca în fiecare caz să se ia în seamă scrierea culminantă a operei – bunăoară *Der Stern der Erlösung* (1921), *Les grand courants de la mystique juive* (1968), *Ich und Du* (1923), *On Tyranny* (1948), respectiv, *The Human Condition* (1958) – care este recunoscută ca reper internațional. Să o spunem, însă, direct: cititorii rămîn la o înțelegere inevitabil parțială a operelor lui Rosenzweig sau Scholem sau Buber sau Leo Strauss sau Arendt dacă nu iau în seamă angajamentul lor sionist. Iar acest angajament a fost exprimat în scrieri ele însele de referință, care au chestionat în profunzime lumea. Aceste scrieri vorbesc încă despre lumea în care trăim. De aceea, tocmai pe scrierile angajamentului sionist al autorilor amintiți axez intervenția de față.

Vreau să contribui în acest fel la risipirea neînțelegerilor printr-o reflecție asupra sionismului în cinci pași. După evocarea formării sionismului (I) și a opțiunilor operei fondatoare a lui Theodor Herzl (II), voi caracteriza contribuția sionismului la construcția statului Israel (III), pentru ca, în continuare, să examinez asumări ale sionismului, deschizătoare de epocă în gândirea universală, la Karl Rosenzweig, Leo Strauss, Gershom Scholem, Martin Buber, Hannah Arendt (IV). Voi încheia cu o succintă privire în viitorul sionismului (V). Intervenția mea este evocativă, dar, avînd în vedere prejudecățile și neînțelegerile ce persistă, capătă valențe de lămurire a istoriei.

Constituirea sionismului

Se știe bine că incontestabilul geniu care a fost Hegel, din care se inspiră mulți și astăzi, nu a putut înțelege două popoare – evreii și chinezii. Aceste popoare nu încăpeau, prin istoria lor aparte, în schema de interpretare a istoriei universale concepută de cel mai mare filosof al modernității. Iar cînd a formulat ceva despre acestea, Hegel ne-a lăsat exemple de erori ale celor mai mari gânditori: că evreii ar ține de Persia, că niciodată chinezii nu vor filozofa etc. În cazul evreilor l-a pus în încurcatură unitatea lor în jurul unei viziuni de neobișnuită durabilitate.

Fără a cădea în păcatul scrierii istoriei din vreo perspectivă a prezentului, trebuie observat că sionismul vine dintr-o caracteristică a vieții evreiești dintotdeauna: fidelitatea față de ea însăși în credința redobîndirii „pămîntului promis”. Chiar această caracteristică istoricii (vezi Alain Boyer, op.cit.) o explică prin contribuția evenimentelor. Pe de o parte, începînd cu vestitul rabin Jonathan Ben Zakkai (69), în condițiile distrugerii Templului, iudaismul a înregistrat codificarea în forma „iudaismului sinagoga”, ce a devenit reperul unității spirituale. Pe de altă parte, stigmatizați, marginalizați, persecutați, evreii s-au repliat mereu în dreptul moștenirii proprii. Ei au cultivat-o și au fost constrînși să o cultive.

Să ne întoarcem, însă, fie și foarte concentrat, din interpretări cuprinzătoare, pe firul istoriei. Începutul databil al sionismului este legat de un fapt tragic: o mină de evrei din Siria au fost acuzați în 1840 de omor ritual, torturați și asasinați

(cum ne spune Jacques Attali, *Les juifs, le monde et l'argent*, Artheme-Fayard, Paris, 2002). Abia intervenția Înaltei Porți otomane a împiedicat atunci un măcel pe scară mare. Oricum, faptul a atras atenția asupra soartei plină de riscuri a vieții evreiești.

În Ierusalim trăiau în acel moment opt mii de evrei, într-o populație de cincisprezece mii de locuitori. De această comunitate s-a interesat baronul englez Moses Montefiore, care a construit un sat lângă zidul Ierusalimului spre a-i ajuta pe evreii din Palestina. În spațiul german Moses Hess a publicat cartea *Rom und Jerusalem* (1862), în care a chemat la stabilirea unei comunități evreiești în Palestina și a privit mișcarea evreilor din Europa ca eliberare națională. În 1863 la președintele american s-a prezentat preotul canadian Monk, care trăia la Ierusalim, pentru a-i mărturisi că se simte trimis de Dumnezeu să restabilească statul lui Israel. Cu acest prilej, Abraham Lincoln și-a exprimat „speranța că evreii vor putea să-și restaureze căminul național (national home) în Palestina”. În 1860 la Paris se întemeiază *Alianța Evreiască Universală*, care construiește câteva școli în apropiere de Jaffa și Ierusalim.

Ideea unui stat evreiesc a aparținut lui Leo Pinsker, care, în cartea *Autoemancipation – ein Mahnruf an seine Stammesgenossen* (1882), a vorbit de „renașterea politică, națională și spirituală a poporului evreu din Palestina” și de „casa lui Jacob”. Cu aceasta începe celebra Alya (Urcarea) spre Ierusalim, mai ales a evreilor din Rusia, Polonia și România. Baronul german Maurice de Hirsch cumpără teren în Palestina pentru a-i instala pe evreii întorși în Țara Sfântă și construiește primele ferme. Poeta americană Emma Lazarus obține gravarea pe Statuia Libertății de la intrarea în portul New York a chemării la a face din Palestina „țara celor fără de patrie”. Murindu-i unicul fiu, von Hirsch își dedică averea emigrației evreilor ruși (care erau peste trei milioane pe atunci) spre Argentina și organizează, în 1890, *Jewish Colonisation Association*.

Ziaristul vienez Nathan Birnbaum lansează termenul de „sionism” (în publicația „Selbstemancipation”, 1891), pentru a desemna mișcarea de eliberare națională a evreilor și de formare a unui stat național pe pământurile din jurul muntelui Sion, la Ierusalim. În timp, au fost discuții asupra apartenenței la poporul evreu – ceea ce s-a lămurit prin apel la *Hala'ha* (lege). Au fost discuții asupra statutului juridic al comunității ce urma să fie formate („colonie autonomă” sau „cămin” sau „stat național?”), asupra religiei (s-a constituit, alături de „sionismul iudaic”, și un „sionism creștin”) și asupra teritoriului (context în care s-a vorbit și de „sionism fără Sion”). Istoria a înaintat, însă, cu toate argumentele istorice, juridice, culturale și politice spre statul național al evreilor.

Scriitorul rus Asher Ginsberg a propus, la sfârșitul secolului al XIX-lea, un acord între evrei și arabii din Palestina și stimularea emigrației de intelectuali. Când în Rusia au explodat pogromurile, președintelui Harrison, înalte oficialități americane, creștini și iudei, i-au cerut „a se lua în discuție reclamarea Palestinei de către evrei, vechea lor patrie”, din care au fost forțați să plece și la care sînt din capul locului îndreptățiți. Inițiativa a trecut, însă, la începutul anilor nouăzeci, în mîna unui ziarist vienez, Theodor Herzl, care avea să dea formă doctrinară sionismului.

Sionismul s-a articulat ca mișcare organizată, cu doctrină proprie, într-o situație de explozie a antisemitismului în Europa. Așa cum arată ana-

lize recente, a fost vorba de un proces cu două laturi. Pe de o parte, în țările europene a avut loc, pe fondul revoluției industriale, o urbanizare rapidă care a adus mulți evrei la oraș și i-a făcut vizibili. Imediat s-a stîrnit un antisemitism virulent, cu Viena drept campioană, încît trebuia căutată o altă soluție decît simpla emancipare. Pe de altă parte, în Rusia, Polonia, România evreii erau săraci, iar evreii occidentalizați i-au privit cu superioritate, ceea ce a alimentat un alt fel de antisemitism. Și această situație cerea o soluție.

Theodor Herzl și-a asumat să dea soluție la ambele laturi ale problemei și a scris: „Vreau să dau evreilor din toate națiunile un colț de lume în care ei pot trăi în pace, nu tracasăți, ofensați și disprețuiți” (*Briefe und Tagebücher*, vol. 3, p. 55). Sionismul îl concepe ca mișcare a „reprezentanților popoului evreu risipit” pentru „stat al evreilor” (*Briefe und Tagebücher*, vol.3, p.23). Theodor Herzl spunea că „printre noi... săracul este cel mai de plîns” (p. 58) și că sionismul trebuie să se îndrepte mai întîi spre cei săraci.

II. Importanța operei fondatoare a lui Theodor Herzl

În 1895, deci acum o sută și douăzeci de ani, Theodor Herzl, o personalitate din prima generație de evrei emancipați – traumatizat de strigătul „Moarte evreilor!” pe care îl auzise la Paris în timpul afacerii Dreyfuss – începe să redacteze cartea sa *Statul evreilor* (în ebraică *Medinat Hayehoudin*, cităm aici din Theodor Herzl, *L'Etat des juifs*, La Decouverte, Paris, 2003). Scopul pe care și-l propune este „crearea unui stat pentru evrei” (p. 15) prin utilizarea unei „forțe motrice” prezentă în realitate, care este „suferința (*detresse*) evreilor” (p. 16). Nu este vorba de o „utopie”, ci de o certitudine istorică. Pe de o parte, „statul evreilor este o necesitate pentru lume și, de aceea, va fi stabilit” (p. 18). Pe de altă parte, „evreii care vor statul lor îl vor avea și în vor merita” (p. 19). În mod evident, Theodor Herzl era încrezător în învățămintele istoriei moderne a Europei și în capacitățile poporului evreu. El adăuga observația că „luarea în posesie și crearea țării noastre vor putea să se facă în condiții necunoscute pînă astăzi, cu șanse de reușită excepționale” (p. 91).

Theodor Herzl era însă convins în egală măsură de persistența antisemitismului. Observația sa profundă era aceea că așteptata emancipare a evreilor nu i-a făcut mai puțin ținta atacurilor. Și cînd se proclamă egalitatea în drepturi în societate evreii sînt excluși din armată, servicii publice, mai nou din comerț („nu cumpărați de la evrei!” se spune, fie și în șoaptă). „Opresiunea este generală” (p. 34), căci „popoarele printre care evreii trăiesc sînt antisemite”, pe față sau pe ascuns (p. 34-35). Toleranța este urmată de regulă de persecuții. În fapt, asimilarea sporește antisemitismul și pericolele (p. 22-25). Evreii se pot contopi cu popoarele respective, dar ostilitatea reapare după nici două generații (p. 39). „Lupta socială va trebui, așadar, să se dea pe seama noastră, pentru că ne aflăm în posturile cele mai expuse, fie în capitalism fie în socialism” (p. 35). Iar din această situație nu se poate ieși.

Autorul *Statului evreilor* avea o explicație sociologică profundă a antisemitismului timpului său. În trecut cauzele acestuia au fost religioase, dar acum chiar condițiile economice alimentează antisemitismul. Bunăoară, în ghetto-uri evreii erau concurenții burgheziei mijlocii, dar în condiții-

le asimilării ei devin concurenții marii burghezii industriale și bancare (p. 38). Altădată, evreilor li se reproșează că și-au păstrat o religie diferită; acum li se reproșează că sînt concurenți prea puternici. Ofensiva la adresa lor crește pe măsură ce evreii dau semne că nu sînt atinși.

Theodor Herzl nu ezita să dea expresie demnității umane a evreilor. „Noi nu sîntem diferiți de alți oameni – spunea el. Este sigur, însă, că nu ne iubim inamicii” (p. 39). Dacă se prezintă uniți, ca oricare alt popor, evreii se expun și mai mult atacurilor antisemiților. Mai este sigur, continua Theodor Herzl, că evreii nu se pot ascunde în nici un fel, căci rămîn un „popor recognoscibil” (p. 40). „Personalitatea noastră națională este istoricește prea celebră, iar valoarea ei încă prea înaltă, în pofida tuturor umilințelor pe care le-am suferit, pentru ca dispariția ei să fie desirabilă” (p. 39). Situația ne obligă să acționăm, conchidea Theodor Herzl. Problema este de a crea un stat, un „veritabil stat model” (p. 40). În acest scop, este nevoie de o suprafață de pămînt (p. 41) și, după negocieri cu cei vizați (p. 91), de organizarea migrației în condiții reglementate juridic cu statele respective (p. 30).

Theodor Herzl a preconizat crearea unei *Society of Jews*, ca organizație, cu acordul guvernelor țărilor respective, care să se ocupe de plecări și de negocierea de teritoriul: Palestina sau Argentina (p. 41-43). El a propus crearea unei *Jewish Company*, ca organizație care preia organizarea activității economice a evreilor în teritoriul în care ajung (p. 42). Negocierea este soluția.

Autorul *Statului evreilor* a oferit detalii multe privind organizarea celor două agenții și activitatea lor în cadrul legal și economic existent. Ieșirea evreilor din economia și statele existente și construcția unei noi economii, în cadrul statului propriu (cumpărarea de pămînturi, chestiunile imobiliare, construcțiile muncitorești, muncitorii necalificați, asistența, piața, organizarea industriei, mobilizarea de capital, pregătirea profesională etc.) ocupă restul reflecțiilor sale. Primii care urmează să ia calea Alya vor fi evreii cei mai săraci (p. 42).

Theodor Herzl a reflectat asupra organizării instituționale a statului evreilor. El a început lămuririle cu legitimarea, care, în situația dată, trebuie să apeleze la „necesitatea rațională” (p. 86), singura accesibilă în condițiile diasporei. Relația dintre guvernanti și guvernați trebuie să fie aceea de *negotiorum gestio*, în care „ansamblul cetățenilor este *dominus negotiorum*, iar guvernul *gestor*” (p. 86). Apoi a continuat cu caracterul statului, care, în calitate de „*gestor* al evreilor, trebuie să fie, în orice accepțiune a cuvîntului, o persoană morală” (p. 88). El a înaintat enunțînd nevoia unei „constituții moderne, cea mai bună posibilă” (p. 91), în care „forma de stat și principiul guvernării trebuie să se echilibreze” (p. 92). Democrația fără autoritate legală nu i se pare soluție, căci „duce la palavrele parlamentare și la apariția speciei atît de detestabile a politicianilor de profesie” (p. 92). În optica sa, „politica trebuie să se facă „de sus în jos” (p. 92), încît soluția este „republica aristocratică” (p. 93). Theodor Herzl a încheiat exprimîndu-și încrederea de nezdruncinat în succesul „statului evreilor”. „Lumea – scria el – va fi eliberată prin libertatea noastră, îmbogățită prin bogăția noastră, înălțată prin grandoarea noastră” (p. 104).

(Discurs la reuniunea internațională consacrată tineretului sionist, susținut în 21 octombrie 2015, la Muzeul de Artă din Cluj-Napoca)

Obytovna O2- Kolin (2)

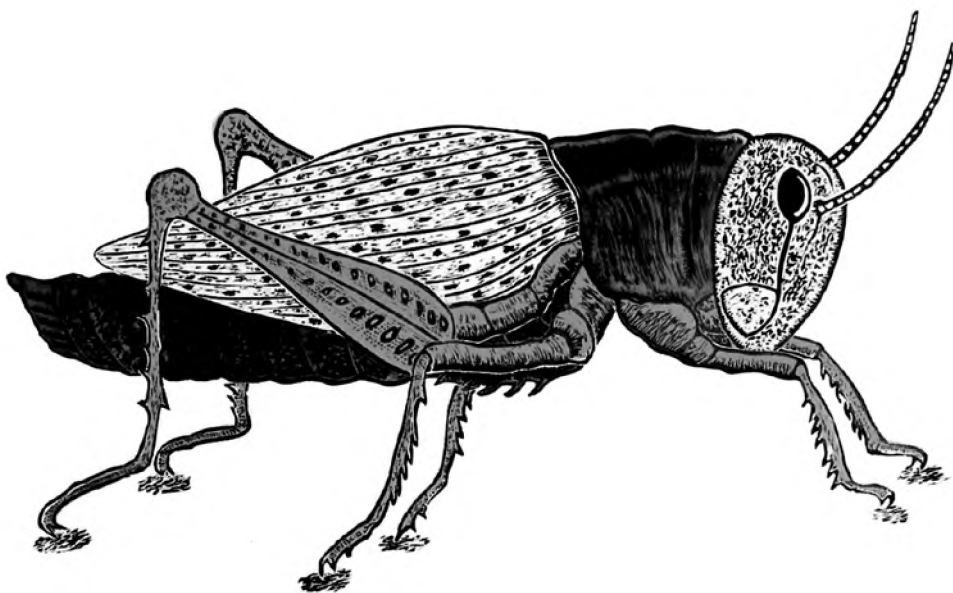
Robert Diculescu

Gambrinusul este prea dulce. Branikul este prea amar. Gusturile se întâlnesc pe limbile noastre și se iubesc, ard și ard neîncetat. De la gât în jos. Apoi în sus. Curățare. Branikul pare verde în sticla roșie. Gambrinusul este o portocală răsturnată în palme când dormim și nu mai visăm nimic. Vrem Gambrinus injectat sub piele! Coordonatorul! Liderule!

Dorim fiolă-Gambrinus de purtat în buzunar în timpul schimbului de noapte și a celui de zi. Avem dreptul. Muncim mai cu spor așa. Ne electrocutăm. Săpăm. Găsim. Arhivăm amintiri. Le topim. În fine. Munciiiiimm. Asta facem. Lăsați fiola să se deșerte rapid! Orkării ideali sunt sedați precum liderii ce bagă jointul în pauze. Chiar acolo în baia de la vestiar. Sunt mai flămânzi ca orice operator de 75 de koroane pe oră. Trag ca șerpui în singurul vestiar care nu are camere de supraveghere. Chiar acolo! Și rezistă douăsprezece ore. Ne rezistă. Ai naibii lideri care conduc zeci și sute de operatori. Zi după zi. Și noapte peste noapte împreunate. Ca într-un viol select foxconn poziții. După doza luată liderii ar putea conduce și mii de operatori în același timp. Cu același sictir.

Noi nu mai visăm. Ei nu mai visează. Nimeni nu mai visează. Ce să mai viseze? Proștilor! Gata! Nu se mai visează! Se vizează doar cartela folosită la intrarea în schimburi. Cartela capătă culori diferite în funcție de zi. Zilele rămân aceleași. Aceleași mișcări, glasuri, voci în jur. Aceleași. De la început la sfârșit. Sfârșitul ne este mai aproape ca orice început.

Branikul este puțin mai ieftin ca berile scumpe. Budwaiserul este de dorit. Dar ajunge mai rar pe masa lor. Este drumul lung până la el și koroanele mult prea calculate. Nimeni nu se duce înspre acolo. Adică spre centrul orașului. Nimeni nu se mai întoarce de acolo la fel ca la plecare. Crășmele, magazinele, aerul, capcanele, oamenii de aici îi transformă pe cei plecați din căminul Obytovnei spre centrul Kolinului. Uneori, cei plecați se întorc oboșiți și după mai multe zile în cămin. De parcă ar fi plecat până la Praga. Nu până în centrul orașului ăstuia. Oamenii se transformă pe drum în alții băntuiți. Ești băntuit și vrei să pleci! Vrei să pleci! Și pleci.

Sebastião de Paula (Brazilia)

Lupta vieții I, xilogravură

Dimineața au magazinul de lângă căminul Obytovnei deschis. Cel mai apropiat magazin open mind. Deschide la cinci dimineață. Ei ajung cu autobuzul de cocoșați adormiți în jur de șapte. Prea multe respirații în autobuz pentru prea puține scaune. Când vine soarele spre ferestrele căminului hop și ei pe scări până la trei. Aleargă spre soarele ce se va strecura sub cearcafurile lor să-i încălzească, perpelească, aburească. Greu. Greul devine un mare ușor în curând. Ajunge. Păzea dușmanilor! Ajungem cu ultimele picături de energie intacte păstrate pentru ultimele înghițituri. Ultimul hop cu gândul la licoare. Oh, hai că ajungem în cameră, ajungem în rai și nimeni nu ne mai aruncă afară. Îi aruncăm noi pe ei pe bandă să doarmă în locul nostru. Să muncească ei cu mâinile noastre. Oamenii-servăre stau pe bandă și în preteste să nu adoarmă. Curentați și electrocutați. Uităm repede de ei. Și ei de noi.

Urcatul până la trei pare ultima pedeapsă a picioarele după douăsprezece ore de stat în ele. Stai în picioare și ele stau cu tine. Stai în picioare de parcă nu mai sunt ale tale. Cât stai tu cu ele și ele continuă să-ți fie alături. Picioarele noastre o fericire! A spus el mai demult. Important este să nu le uiți și să le impulsionezi să te țină drept, să poți pași stânga, dreapta, înainte, înapoi, să auzi comenzile și să răspunzi. Picioarele fericite să te rețină treaz cu orice preț până în ultimul minut. Până atunci!

Acum la cutie berea aflată în promoție. Promoția asta o țin pentru noi vara asta. Știi ei că le suntem aproape și ei nouă aproape. Acesta este micul dejun înainte de somn după schimbul de noapte. Un ochi se închide. Lui Sevastos i se închide dreptul primul. Uneori. Apoi stângul. Întâi stângul. Alteori dreptul. Depinde de ce povestește. Probabil cel drept. Ce somn cade din tavan! Ce somn vine dinspre servărele HP! Și tot vine! Parcă îl auzi cum vine să ne doboare. Să ne injecteze odată!

Aerul cald al dimineții Se strecoară pe fereastră camerei ca un hoț. Îl prinde. I se închid ochii.

António Canau (Portugalia)

Cap de cal!? șablon, chine colle

Toate stadiile oboselii le-a încercat. Pe toate în peturi și sticle. Oboseala-Starocch este pentru zile negre. Puțini țechini pentru o bere slabă.

Nimic comparabil cu berea la țap de la Harlei. Berea băută în Harlei lângă sediul Poliției din Kolin are un guust mai înțepător și muzica din tonomat te poate asurzi, deturna și arunca cu forța în altă parte. În una din care te mai întorci mai greu spre realitatea căminului, fabricii sau a șefilor. Nimeni nu mai vrea să se întoarcă până când nu este nevoit să o facă. Cineva nevoiește mereu nevoiașii.

La amiază era deja unul lovit întins pe masă. Din când în când se mai trezea și mai cerea un rând. Chelnerița îl trimtea acasă. El mai cerea încă un rând. Ultimul rând. Chelnerița urla la el să plece spre casă. Nicio comandă în plus pentru el. Nicio gură și nicio milă.

În baie a dat peste altul cu pantalonii în vine, pe wc și îngânând cântecele tâmpite. Noroc că exista lângă chiuvetă un pișoar.

Ai venit să câștigi. Au venit să câștige ce au pierdut în alte părți ani de zile.

Au venit pentru un câștig care dispare. Au venit să-l câștige și unii au făcut-o neinspirat de atâtea ori în același fel și în atâtea locuri necâștigătoare. L-au pierdut în timp ce credeau că îl câștigă sau că va fi al lor definitiv. Fata asta nu se dezbracă la comandă, ea rămâne mereu înfoclită în niște haine transparente. Ea este la mare distanță de fiecare doritor al ei, dar ție ți se pare că se apropie de tine. Și poate ți se va oferi în mod sigur. Ești convins că nu vei pierde fix din momentul în care începi să pierzi. Privești și vrei! Tot timpul. Tu vrei! Pune mâna și prinde!

Câștigul închipuit este un maxim al iluziei. O iluzie gonflată care se sparge, țândări în cap și începe să-ți placă repetarea acestui joc. Începi să îndrăgești jocul pierzător, pentru că sperii în schimbarea semnului, a desfășurării lui și crezi că vei avea rezultatele finale de partea ta, în cele din urmă. Mereu sperii că vei schimba chiar în timpul jocului regulile. Mai ales pe cele care îți sunt defavorabile de la bun început. Dacă nu joci nu poți schimba regulile!

Comoditatea muzicală în 2015

RiCo

În ani recenti, urmărind atent evoluția unui trio de fete din Germania (care promovează o muzică urbană supărată ce te obligă să reacționezi într-un fel sau altul), la un concert de club, am avut o fugă de idei în ceea ce privește diferențele de mentalități, diferență care formează un zid cultural invizibil între estul și vestul Europei și care nu poate fi spart cu o simplă șpagă.

Ajung la concluzia că Nelu Dumitrescu de la *Iris* avea dreptate când mi-a zis acum 15 ani că "o formație românească nici nu are rost să încerce să iasă afară". Se pare că persecuția muzicii rock pe vremea comunismului a fost o strategie care ne-a afectat scena muzicală pe termen lung, cu sechele care par a fi permanente.

Deși Cluj-Napoca este înfrățit cu orașul Koln din Germania (din punct de vedere al muzicii rock urbane), publicul clujean care merge la astfel de manifestări s-a apropiat mai mult de Leipzig decât de Koln în actualul deceniu. *Sleazy Inc. Operated* era a patra formație venită la Cluj din Leipzig, după *The Tazmanian Devils*, *Don Vito* și *Monozid*. De la Koln nu a venit nicio astfel de formație la Cluj. Eu cred că edilii ignoranți, care poartă ochelari de cal fabricați din bancnote euro, nici nu au habar că încă mai există o scenă efervescentă de rock la nivel de cluburi în Cluj. Totul funcționează într-un mod foarte comod la nivel politic: *ceea ce nu vezi la televizor, nu există*. Este păcat de scena clujeană de muzică rock, care nu cred că poate fi susținută printr-un singur festival (firav) organizat vara în centru (unde majoritatea invitaților vin din afara localității), acest festival fiind totodată pierdut (introdus intenționat) în avalanșa de evenimente de muzică electronică din cadrul *Untold Fest*.

Formațiile de la București nu vor în primul rând să cânte (în țară). Ele vor să li se garanteze în primul rând un onorariu, după care se gândesc că vor să cânte în țară. Luând ca exemplu formația de la Leipzig *Sleazy Inc. Operated*, ea vrea în primul rând să cânte, să vadă locuri noi și să cunoască o lume la care nu ar avea acces dacă nu ar lucra în acest domeniu. Trioul de fete a venit pe bani de drum să cânte la Cluj și Satu Mare; la începutul seriei nici nu se știa unde vor fi cazate. Interesul muzicienilor din vest este ca muzica lor să ajungă la un public cât mai larg și divers (știu că Leipzig este situat în zona fostului bloc comunist, dar se pare că la ei drumul spre normalitate a putut fi asfaltat în 25 de ani), și este interesul artistului în primul rând să ia taurul de coarne și să pornească în necunoscut pentru a-și atinge scopul... La trupele noastre nu s-a înțeles încă faptul că cine nu riscă, nu câștigă... Comoditatea oprește artistul de București să parcurgă o distanță mai mare de două-trei ore de casă.

Avem destul de multe formații care repetă în diverse săli, nu își dau nume (probabil din lipsă de imaginație) și nu ies niciodată pe o scenă de club... Și probabil acesta ar putea fi exemplul adevăratei scene "underground" la noi. Comoditatea oprește însă artistul din subsolul mușcăit clujean să iasă la lumina beciului îmbăcsit de fum. Aici comoditatea este accentuată de lipsa de curaj moștenită din fostul sistem. Mai nou, muzicienii clujeni care consideră că au făcut parte din scena "underground" înființează proiecte muzicale de preluări sau pleacă definitiv din țară și cântă în cluburi din Germania!

Problema face parte din mentalitatea moștenită de pe vremea "regretatului" Nicolae Ceaușescu,

când locul de muncă și locuința au fost elemente de siguranță garantate cetățeanului de către stat. În decurs de jumătate de secol s-a șters cu buretele conceptul cetățeanului de a risca să se dedice unui proiect pe termen lung – pentru a avea potențialul de câștig mai mare, pe măsura sacrificiilor făcute. Comoditatea este atitudinea preferată de majoritate, iar prin comoditate nimeni nu se poate bucura de o evoluție la nivel cultural. Comoditatea nu permite ca trupele de București să cânte mai des și să adune un public mai numeros la Timișoara și la Cluj. Comoditatea nu permite dezvoltarea unei palete mai diverse de genuri aborate de către tineretul clujean care se apucă de cântat.

Comoditatea nu permite ca grupurile muzicale de fete să apară și în underground-ul nostru. E mai ușor să te dezbraci în reviste deocheate (pentru bani) decât să petreci ore de studiu în fiecare zi (ceea ce implică o investiție de timp și energie) la un instrument muzical (ceea ce implică și o investiție financiară)... Există o mentalitate misogină înrădăcinată la noi de către *Festivalul Mamaia* din anii 1970, când fetele cu voce cântau solo și lăsau munca compozițiilor pe seama unor bărbați mai în vârstă, care poate le deveneau ulterior parteneri de viață. Șansele sunt evident mai scăzute pentru un "working girl" de a fi văzută și dorită de un om de afaceri de succes...

Comoditatea face artistul (devenit animator) să nu se streseze cu lecții de canto și cu memorarea unor versuri (care oricum nu sunt așternute pe hârtie într-un mod logic, uneori chiar fără rimă). E bine că există producători care storc procente bune din buzunarul acestor figuranți pentru muzica compusă. Producătorii la rândul lor sunt comozi că nu iau taurul de coarne să apară chiar ei pe scenă. Cei mai comozi sunt organizatorii de festivaluri și directorii de marketing care împart bugetele firmelor multinaționale, pentru că intră în acest cerc vicios, evitând o sonorizare prea complicată, în detrimentul formațiilor care cântă live, pentru ca diferența de preț să le intre în buzunar.

Probabil această formă de comoditate explică și faptul pentru care nu văd evenimente și turnee sponsorizate de firme de bere și țigări în cluburi mai mici, deși, dacă stai să aduni publicul adunat seară de seară, se poate să ai surpriza să fie mult mai numeros decât acela adunat pentru câteva ore într-o singură zi pe platoul unei piețe din centrul orașului.

La un moment dat s-a înființat proiectul *Blaxy Girls* pentru că lui Costi Ioniță i-a picat fisa că nu există o trupă activă de fete la noi. Ele au avut album, câteva clipuri, dar nu știu unde au cântat, că la Cluj nu le-am văzut niciodată. Normal ar fi să se înființeze un grup de fete din pasiunea lor pentru muzică, nu din pasiune pentru bani. Acest grup de fete purta chitari în brațe, se îmbrăca în stil emo și cânta un pop-R&B-dance. Totul este o bătaie de joc pornită de la comoditate: comoditatea de a scoate banii din buzunar de la un public needucat muzical care rămâne cu impresii greșite despre moda corelată cu genul muzical ascultat și învață că "rock" înseamnă pop-R&B-dance. M-am legat de *Blaxy Girls* pentru că este singurul proiect apropiat de rock, 100% feminin, de la noi la care m-am putut gândi.

La nivel de industrie comercială, casele de discuri din București sunt prea comode să investească

bani în proiecte rock pe termen lung, care poate nu rămân împreună atâta timp cât trebuie ca efortul să dea roade pentru toată lumea. Formațiile rock sunt prea comode să facă compromisurile necesare industriei actuale ca să iasă din underground-ul nostru. Artiștii rock sunt prea comozi să se gândească la ce trebuie să facă pe moment ca să reușească pe termen lung. Casele de discuri de la București care învârt presa și relațiile cu mass media sunt prea comode să se gândească la o strategie de diversificat oferta de genuri muzicale. Se plâng că nu se înregistrează vânzări și se ocupă și de afaceri colaterale de import și distribuție, înloc să se gândească pe termen lung ca investiția pe moment să dea roade peste câțiva ani.

Promovând și muzica *punk*, *hardcore*, *metal*, *drum'n'bass*, se promovează și scenele muzicale respective; se vor descoperi tinere talente care vin cu idei noi muzicale și poate semnalând toate aceste formații și ajutându-le cu înregistrarea muzicii originale, se va stimula dezvoltarea scenelor locale și va exista un public pentru toate aceste genuri pe plan național.

Deocamdată casele de discuri sunt afaceri personale ale unor indivizi care din comoditate știu să promoveze strict muzica sezonieră, iar dacă se poate, tot din comoditate, lucrează tot cu aceiași 2-3 producători care au dovedit în ultimii 10 ani că știu să compună o muzică facilă, care atinge sufletul omului de rând pe moment.

Trupele românești din underground împrumută ritmuri din anii '80, fie că e vorba de heavy metal sau glam rock în secuime sau new wave indie rock la București.

Este jalnic să constați că de fapt la noi chiar lipsesc cel puțin 20 de ani de conduită și structură muzicală. De la East European Rock și muzica ușoară promovată la Mamaia (influențată de Italo-Pop) am trecut brusc la ritmuri Eurodance și manele acum 15 ani. Comoditatea a împins artistul nepregătit pe scenă. Comoditatea a ținut formațiile rock lansate înainte de 1990 pe același făgaș. Comoditatea a făcut ca alți artiști talentați cu potențialul de a compune ceva original să plece definitiv în străinătate sau să renunțe cu totul la muzică. Comoditatea face că anumite formații nu mai repetă după ce consideră că au atins nivelul la care doreau să ajungă... în conformitate cu expresia "lasă că merge și așa!"

Nu cred că mulți își dau seama, dar publicul stă de fapt la baza mișcării; publicul este cel care poate influența atmosfera din sală și de pe scenă. Există însă foarte puțini artiști (în adevăratul sens al cuvântului) care se "rup în figuri", indiferent de numărul perechilor de ochi care-i privesc din umbra reflectoarelor. Publicul este comod prin faptul că nu iese la concert decât dacă cunoaște formația. Publicul este comod prin faptul că nu se riscă să vadă ceva necunoscut sau nou. Din cauza publicului prea comod să cumpere înregistrările originale ale artiștilor (în format fizic sau online) sau bilete la concert, muzicienii au devenit comozi, nu și-au mai dat interesul să creeze momente deosebite de spectacol pe scenă (în principiu, pentru că asta ar fi însemnat o investiție de energie, timp și bani din partea lor), și s-au reorientat pe proiecte dedicate preluărilor de șlagăre internaționale, cântatul la nunți și botezuri, șamd. În 2015, creativitatea lipsește la muzicienii care sunt împinși în față, iar muzica originală pare să fie o fiță de domeniul trecutului.

Fertilă întâlnire muzicală româno-norvegiană

Virgil Mihaiu

Duo Interplay (Norvegia): Trond Schau/pian & Maiken Mathisen Schau/flaut

Printre atracțiile din programul celei de-a 49-a ediții a Festivalului *Toamna Muzicală Clujeană* s-a înscris și un concert cuprinzând lucrări instrumentale și electroacustice de compozitori norvegieni contemporani. Purtând inspiratul titlu *Musica Borealis*, proiectul a fost finanțat printr-un grant EEA, oferit de Norvegia, Islanda, Liechtenstein și Guvernul României. Organizarea concretă a revenit prestigioaselor instituții clujene Academia de Muzică *G. Dima* și Filarmonica *Transilvania*. Ideea centrală a galei a fost să familiarizeze publicul nostru cu specificul muzicii erudite create actualmente în Norvegia. Ceea ce s-a reușit, cu concursul unor muzicieni – din acea țară și din Cluj – sensibili și empatici la ipostazele recente ale artei sunetelor. Aceștia activează, în principal, sub două sigle: *Duo Interplay*, format din norvegienii Maiken Mathisen Schau la flaut și Trond Schau la pian și Ansamblul *AdHOC*, condus de dirijorul Matei Pop, în următoarea componență: Dorina Mangra/vioară, Eva Butean/pian, Aurelian Băcan/clarinet, clarinet-bas, Melinda Beres/vioară, Csongor Denes/vioară, Ovidiu Costea/violă, Ovidiu Marc/violoncel, Emil Simion/percuție, Dorin Pop/percuție și Ciprian Pop/mediu electronic.

Compoziția lui Ketil Hvoslef *Inventiones* pentru vioară și pian a beneficiat de interpretarea plină de nerv a violonistei Dorina Mangra, secondată de pianista Eva Butean. Compatibilitatea dintre cele două instrumentiste servea din plin principiul complementarității ce stă la baza lucrării. Invențiunile lui Hvoslef se dezvoltă impredictibil, în împletiri de linii melodice suple și astringente. Piesa își menține organicitatea, deși – pe de altă parte – propune auzului provocatoare deschideri înspre inedit. Timbrul acustic e valorizat plener, atent reliefat și printr-o anume ritmicitate subliminală, atașantă pentru ascultător. Nu e de mirare că ingenuității „Tonsaetzer”, născut la Bergen, i-a fost acordat de patru ori premiul *Lucrarea anului* din partea Societății Compozitorilor Norvegieni.

Microludes pentru flaut și percuție – compozi-

tor Olav Berg (format inițial ca trompetist) – constă din deambulări flautistice pe câteva structuri ritmice, „decupate” pe diverse instrumente de percuție (mai învăluitoare, așa zice, în cazul vibrafonului). Feblețea autorului pentru instrumentele de suflat oferă interpretei Maiken Mathisen Schau sugestii pentru revelarea dilematicii expresivității a flautului, în interacțiune cu percuționistul Dorin Pop.

Compozitorul Lasse Thoresen a fost prezent cu două lucrări. *Stages of the Inner Dialogue* ne-a dat ocazia de a aprecia arta pianistică a lui Trond Schau. Cu suverană siguranță, dar și cu o necesară doză de suplețe, acest instrumentist – care l-a avut ca maestru pe monumentalul Lazar Berman – efectuează o adevărată operă de hermeneutică muzicală printre meandrele pianistice. Efectele sunt quasi-impresioniste, deși articularea frazelor e mai curând neoclasică. Inevitabil, dialogurile interioare sugerate prin interogațiile și răspunsurile configurate de cele două mâini trimit la raporturile inextricabile dintre afectivitatea septentrională și tenebroasa natură ce i-a fost predestinată. În duetul pentru flaut și pian *Sea of Names*, Thoresen transfigurează durerea cauzată de moartea mamei printr-o muzică a redempțiunii, cu accente dramatice, de un pathos conținut. Flautul oscilează între sunetul natural și cel impregnat de adaosuri neconvenționale – respirație, voce, fluierat... Sonurile au profunzimi și ecouri coagulate într-o curgere epică, marcată de caracterul ineluctabil a Marii Treceeri. Pot fi decelate aci și anumite reflexe ale preocupărilor compozitorului pentru implicațiile filosofice ale religiei *Baha'i*. Pe bună dreptate, doctul prezentator al concertului – compozitorul și profesorul Adrian Pop – menționa colaborarea Corului Filarmonicii *Transilvania* la premiera mondială a oratorului *Teraces of Light*, compus de același Lasse Thoresen, cu ocazia inaugurării în anul 2000 a Teraselor Templului *Baha'i* de pe Muntele Carmel, la Haifa în Israel.

Syntax de Bjorn Kruse a fost interpretată de excelentul clarinetist Aurelian Băcan, împreună

cu agilității percuționiști Emil Simion și Dorin Pop – demni continuatori ai școlii de percuție impuse la Cluj de către Grigore Pop. O muzică evenimentială, alertă, în care compozitorul norvegian știe să-și valorifice îndelungata experiență de jazzman saxofonist. Aș zice că o face oarecum în răspăr față de evanescențele romantice impuse ca „marcă scandinavă” de către compatriotul său Jan Garbarek. Kruse nu ezită să apeleze mai curând la resursele vitalității vikingie capabile să înfrunte intemperiiile, decât să reia clișeele unei atitudini resemnat-contemplative.

Arne Nordheim (1931-2010) este considerat a fi lampadoforul noii școli muzicale norvegiene. Colaborând cu experimentalistii din Danemarca, Franța, Olanda și Polonia anilor 1960-70, el a contribuit decisiv la sincronizarea componisticii din țara sa cu modernismul european. Pe lângă recunoașterea meritelor sale pe plan național (i s-a atribuit chiar un spațiu de creație din partea Casei Regale), Nordheim a beneficiat de ecurile admirative stârnite de amicitia sa cu rebelul exponențial al muzicii din acea epocă – Frank Zappa. În cadrul concertului *Musica Borealis* a fost prezentată lucrarea *Solitaire* pentru mediu electronic, concepută în 1968 cu suport logistic din partea Studioului Experimental al Radioului Polonez. Tematica alienării umane în peisajul nordic e adecvat oglindită prin procedeele muzicii concrete – blocuri sonore sumbre, rostogolindu-se asemenea unor stânci spre oceanul liniștii înghețate. Dacă ar fi să judecăm după cum a evoluat conceptul de muzică electroacustică în anii din urmă, piesa lui Nordheim își reconfirmă aura inovativă etalată atunci când fusese creată. Ea își menține prospețimea tocmai prin contrast cu epigonismul și sterilitatea în care au eșuat cohortele de manipulatori ai ustensilelor electronice tot mai performante (și parcă tot mai alienante...). Actualmente, nenumărate lucrări electroacustice de pe mapamond nu fac altceva decât să reitereze (bineînțeles cu un surplus incomensurabil de posibilități tehnice) paradigmele deja create de un Nordheim și contemporanii săi. În privința laturii vizuale, *Solitaire* demonstrează că, să-i zicem așa, abstracționismul cinetic al începuturilor a devenit între timp o cutumă, ca un fel de light-design pleonastic și redundant, pe care noii exploatoari ai tehnicilor electronice se simt parcă obligați să-l servească spectatorilor captivi în fața unui ecran.

Compozitoarea Ase Hedstrom a fost prezentă în programul de față cu *Sorti* pentru cvartet de coarde (din anul 1989) – un abil montaj de texturi, câmpuri și fluxuri sonore, redat cu profesionalism de cordarii Ansamblului *AdHOC*. În fine, ambițioasa *Glimpses of a Daylight* de Jostein Stalheim a revelat capacitățile ansamblului *AdHOC* de a se plia exigențelor muzicii contemporane, indiferent de zona de proveniență. Meritul revine atât tinerilor instrumentiști, trecuți prin înalta școală a Academiei de Muzică *G. Dima* din Cluj, cât și liderului Matei Pop, un muzician complex, cumulând atribute de dirijor, compozitor, pianist și ... vizionar. Consecvența implicării formației *AdHOC* în viața noastră muzicală ne dă speranța că prodigiousul proiect al lui Cornel Țăranu *Ars Nova de Cluj* – ansamblul purtător de stindard al avangardei muzicale române din 1968 până în prezent! – va avea parte de o fericită continuitate peste generații.

DaDa HOP!

Claudiu Groza

Aproape 30 de tineri actori, din promoții diferite, din (aproape) toate școlile românești de teatru, mai mici sau mai mari, cu experiență scenică ori fără, entuziaști și pofticioși de joacă, au participat la a 18-a ediție a Galei Tânărilor Actor HOP de la Costinești, în primele zile ale lui septembrie.

Costineștiul cucerit de actori – dar gol de turiști, la final de sezon – a arătat ca în anii trecuți: colorat, pitoresc, năstrușnic, boem. Totuși, una din temele probei la alegere le-a cam dat de furcă participanților, mai inhibați parcă decât concurenții de la precedentele (recente) ediții ale Galei. Dadaismul nu e încă o temă de studiu în afara facultăților de Litere, textele dadaiste nu au circulație publică, „decodarea” lor nu este lesne de făcut, încât destui concurenți au avut dificultăți în a-și asuma coerent și a reda convingător fragmentele alese. M-am gândit chiar în timpul Galei că ar fi fost poate util ca actorilor să li se facă o paralelă cu o zonă artistică pe care o studiază în școală, teatrul absurd, ce le-ar fi ușurat, cred, „lectura” dadaistă. Mult mai relaxat-inventivi au fost mai toți la probele obligatorii, bazate pe melodii care nu trebuiau cântate, ci „jucate”.

Oricum, efortul pe care fiecare l-a făcut pregătindu-și probele a fost la fel de mare și meritoriu ca în anii dinainte, ceea ce denotă net calibrul Galei HOP, calitatea tinerilor actori selectați și pasiunea lor ambițioasă pentru teatru.

Juriul Galei HOP 2015 a fost format din Maia Morgenstern, Luiza Zan, Iuliana Vîlsan, Radu Jude și Tudor Chirilă.

Nici unul din cele patru spectacole de grup nu a obținut Premiul „Cornel Todea” – pentru cea mai bună trupă de actori. După opinia mea, acest premiu putea fi acordat pentru *DADA Vacanța!*, cu Amelia Toaxen, Raul Hotcaș, Corina Vișinescu și Radu Tudosie, care a primit Premiul Publicului. Cei patru interpreți au plecat de la *Steaua fără nume* pentru a compune un mic spectacol plin de culoare, care a mixat cele două teme ale concursului – dada și vacanța – ingenios și inspirat, având atât dinamică scenică actoricească, cât și plastică vizuală. Pe un petec de „plajă”, ca la un picnic improvizat, eroii au povestit și au „pictat” într-un amestec savuros de replici poznașe și gesturi ludic-stridente (gaguri, clovnerie). Poate n-a fost destul de... dadaist spectacolul lor, cât să convingă juriul. Dar n-au fost așa nici celelalte propuneri, chiar pe texte dada, de la *Dialog cu policandrul* de Grigore Cugler, în care Cosmin Dominte și George Lepădatu au construit un dialog ceremonios-calofil, interesant, dar nu destul de... artificial-neverosimil pentru a „prinde” spiritul dada, la *Copacul* de Anca Ștefan, regizat de Alexandra Popescu, cu Alexandru Lucian Aron și Grațiana Bădescu sau *With a little help from my friends* de Maria Manolescu, în regia Irinei Crăiță-Mândră, cu Dani Achim, Rareș Andrici, Cătălina Bălălău și Alexandru Voicu – ambele prea estompate, prea schematice, în ciuda buneia prestații actoricești. De altfel, Cosmin Dominte a luat Premiul pentru prestanță și rostire scenică acordat de Dorina Lazăr, iar Cătălina Bălălău – Premiul special al juriului.

Marele Premiu al Galei HOP 2015 – Premiul „Ștefan Iordache”, ca și Premiul Vox Maris, au fost obținute (și meritate) de Dana Marineci, actrița care – după părerea mea – a știut cel mai bine să redea în recitalul ei spiritul dada, demonstrând o lectură avizată a textului pe care și l-a ales. Dana este o ac-

trită cu o anume experiență de scenă, dar se vede că stăpânește foarte bine și resorturile hermeneutic-literare. Cu *Sonata sunetelor primordiale* de Kurt Schwitters – un text bazat pe eufonie, cu „cuvinte” într-o limbă inventată –, actrița a reușit să-și catalizeze și arate excelent resursele artistice. Am văzut un recital delicat și frust (cu mimarea „sonoră” a unui act sexual, de pildă), plin de umor, foarte bine învățat și redat cu acuratețe și accente controlate și bine puse. O dicție perfectă, o mimică facială remarcabilă, o capacitate matură de a comunica stări din cele mai diverse au fost atuurile Danei Marineci. Pentru această fastă combinație de talent artistic, profesionalism actoricesc și ingeniozitate în lectura literară, îi spun încă o dată *Bravo!*

La „individual” s-a distins Maria Teodora Filip (Premiul pentru cea mai bună actriță), cu *Un dada down*, care i-a permis să-și etaleze versatilitatea și energia scenică, ca și capacitatea de a schimba registrele de joc – aspect vizibil și în proba impusă, savuros monolog de pițipoancă, într-un mixaj muzical cu melodii gen *Carolina, Tu, Alin, Alin, Alin* sau *Scrisoare către Făt-Frumos*.

Premiul pentru cel mai bun actor i-a revenit lui Nicholas Cațianis, care a fost selectat și în programul *10 pentru film* de la TIFF. În proba la alegere (monolog după Ionesco și Christopher Durang) Cațianis s-a ipostaziat parodic și fin în rolul unui vânzător ambulant oarecum retardat, cu discurs precipitat și obsesii yoghin-motivaționale, iar parodia – mai șarjată, de-acum – a fost evidentă și în proba obligatorie, în care actorul a jucat un transexual cu gesturi afectate și maniere ostentativ-artificiale (modelul real era recognoscibil).

Nu doar premianții merită însă menționați, ci și colegii lor, măcar în treacăt, ori măcar pentru probele obligatorii (dacă cele la alegere au fost uneori neconvingătoare, punând dada în cheie realistă, de-un parexemplu).

Prospețime și ingenuitate a arătat Nicoleta Marica într-un monolog ca de păpușă, cu fustă și funde din hârtie, dar și umor, în „odă” adusă prăjiturii din proba impusă („te vreau”). Sonia Divile a articulat bine stările „mute” ale personajului său, un actor la un casting, nițel impertinent. Alexandru Voicu a fost savuros în rolul băiatului cu șezlongurile de pe plajă, amestec de tupeu comercial și clovnerie. Emilia Badea și-a construit un monolog dur, aproape naturalist în proba obligatorie, trecând în registru depresiv-amuzant în proba impusă. Ana-Maria Pop a mizat pe un bine condus orizont parodic în ambele probe. Temperamental-glacială a fost Alina Petrică în partitura ei de „Catwoman”, apoi pasională în proba impusă, ca un fel de „domnișoară Nastasia” – ambele momente relevante pentru resursele ei și cu o bună energie fizică. Răzvan Krem Alexe a fost inventiv mai ales în a doua probă, parodiind un *ajinn* transexual după *Genie in a bottle* a Cristinei Aguilera. Tot pentru a doua probă – monologul unui cocalar dezamăgit în dragoste (pe *Cry me a river* a lui Justin Timberlake!), spus cu o naturalitate cuceritoare – Aron Alexandru Lucian a fost ovaționat de public. Și cam tot în zona asta plebee, cu un personaj bine conturat, s-a plasat și George Lepădatu, și el, ca și Cosmin Dominte (acesta foarte activ, cu trei prezențe în gală) – doi actori formați, cu personalitate. Detaliat, atent și-a conturat personajul – un șofer cu „aspirații teatrale” – Alexandru Constantin Apostol. Cristina Juncu a exploatat re-

Dana Marineci

foto: Andrei Gindac

surturile anecdotice ale monologului unei logodnice sufocante, dar potențialul ei s-a demonstrat în proba a doua, după *Ghiță* al Cleopatrei Stratan, un amestec de savoare și inocență. În schimb, rizibil-cinic a fost Rareș Andrici în alegerea sa – un preot care recită hotărât versurile din *Pe la spate* (600 SEL), cumva în pandant cu Cătălina Bălălău – mai scft în postura de evanghelistă onctuoasă (*Maneaua sfântă* – Vasile Oprea).

Așa cum spuneam, tema a intimidat mulți participanți, de aceea în destule cazuri proba obligatorie a fost mai semnificativă pentru ambitusul protagoniștilor.

Am lăsat deoparte câteva nume, dar nu pentru că tinerii actori nu ar fi fost cu toții talentați și harnici, ci pentru că unora nu le-am dibuit încă personalitatea artistică. Aștept să-i văd în spectacole, în roluri mai relevante pentru abilitățile lor, ca și pe interpreții momentelor de grup – și ei cumva privați de focusul reflectoarelor.

Repet un lucru pe care Gala HOP 2015 mi l-a confirmat, după experiența din juriul de preselecție de anul trecut. Cred că Gala HOP este cel mai generos proiect al UNITER, iar directoratul lui Radu Afrim o opțiune excelentă a lui Ion Caramitru. Gala HOP a devenit de câțiva ani un *target* pentru mai toți tinerii actori români. Or, asta înseamnă determinare, ambiție, atenție, curiozitate, maturizare. Adică, cu sau fără premii, selectați sau nu, niște tineri actori mai buni...

Cât despre atmosfera de la Costinești, în ciuda vremii nu prea prietenoase, pot să spun că a fost... electrică. Plină de veselie, energie, inventivitate, de o tinerețe contagioasă, de un spirit în mai mare măsură colegial decât concurențial.

Rândurile de mai sus nu trebuie citite ca judecăți de valoare ritoase, ci mai degrabă ca niște observații amicale, ca o „dare de seamă” a Galei HOP din acest an. Pentru că dincolo de ezitări și emoții, dincolo de premii – care întotdeauna sunt mai puține decât cei ce le-ar merita –, am văzut la Costinești o nouă generație de actori energici și talentați – cu toții –, care vor fi (cel puțin ar trebui să devină) viitoarele „celebrități” ale teatrului românesc. Unii sunt deja destul de cunoscuți și experimentați. Iar Gala HOP, prin spiritul ei fermecător, nu face decât să le amintească tinerilor noștri colegi pasiunea lor pentru *joacă*. Sau, de ce nu?, pentru *joacă*.

Festivalul Internațional de Film Comedy Cluj-Napoca

— ediția a 7-a, Cluj-Napoca, 16-25 octombrie 2015 —

Cetățeanul

Adrian Țion

Cotat, imediat după vizionare, drept serios candidat la unul din premiile festivalului, *Cetățeanul / Obywatel* (Polonia, 2014) a obținut nu unul, ci două premii importante la Comedy Cluj 2015: *Cel mai bun film*, *Cel mai bun scenariu*. Filmul lui Jerzy Stuhr a convins nu numai juriul (pus deseori în dificultate), ci și publicul (atras de stilul percutant și bine încheiat al narațiunii). Se vede că ucenicia regizorului polonez prin preajma maștrilor (Wajda, Zanussi, Kieslowski) și-a lăsat amprenta, reușind să asimileze experimentele școlii autohtone de film, nuanțând și respectând normele acesteia, de unde o anume sobrietate a tratării subiectului în manieră realist-obiectivă, cu amprentare pe expresivitatea imaginii și alternanța cadrelor între simbol și metaforă. Din toate acestea avem

câte ceva și în *Cetățeanul* lui Jerzy Stuhr. Fluxul narativ îmbină spaima inconștientului cu agresivitatea realului trăit de un erou ghinionist (s-ar spune), aflat în comă indusă. Căderea în transă halucinogenă a personajului motivează structura onirică a povestirii, dar avem o abordare onirică bine temperată, neostentativă, cursivă.

Jerzy Stuhr apare aici în triplă ipostază: regizor, scenarist și interpret al rolului principal, Jan Bratek. Mai mult decât atât, pentru scenele din tinerețe ale personajului este folosit Maciej Stuhr, fiul regizorului. Cu alte cuvinte, un film de autor în toată puterea cuvântului. Personajul poveștii este Jan Bratek, aflat pe patul de spital în urma unui accident stupid. El este un tip duplicitar, dar candid în felul lui și accidentul nu face decât să-l propulseze în lumina adevărului.

Cu fața ascunsă sub bandajul ca o mască, el face o călătorie în jurul craniului său retrăind momente-cheie din viață, primind vizitele apropiaților cu un fel de rezervă. Desigur, excepție face mama lui Jan, ombilicală legătură freudiană, ce pune în evidență tandrețea personajului. Bandajul e și un strat protector interpus între forul său interior și lumea din afară, crustă nevizibilă, ne dăm seama, dar pe care a purtat-o, precaut, toată viața. O șiretenie constantă se insinuează aici. Rememomările lui Bratek trec în revistă evenimentele politice și sociale ale Poloniei din anii '50 până azi, felul în care eroul s-a strecurat printre ele și a rezistat cu stoicism provocărilor sorții, ba a și profitat cât a putut de ele. Drumul zigzagat al eroului trece și prin Solidarnost, cu urmări imprevizibile pe moment, fructificabile mai târziu, după detenție.

Planurile se intersectează subtil imprimând scenelor un ritm alert ce ipostaziază eforturile susținute ale ghinionistului erou, aruncat de destin în diferite slujbe spre a supraviețui. Bratek este azvârlit din senin în situații-limită, se arată dispus să accepte compromisuri, jucând sarabanda adaptării la condițiile timpului cu o anume rețineră. Jerzy Stuhr propune profilul cetățeanului suficient de abil pentru a se arăta implicat și suficient de laș pentru a parveni. Așadar o caricatură a politicianului de top din Estul european, mizând pe hazard ca pe o carte câștigătoare, speculând neîncetat și căruia tot fatalitatea îi va veni de hac prin excluderea din orice competiție. După expunerea rechizitoriului în imagini halucinante, fatalitatea dispune în chip justițiar. În film se poate, în realitate e mai greu. Comice sunt secvențele cu soția voluntară, angajată în serviciile de securitate comuniste, care amenință cu evacuarea din spațiu (pe el și pe mama lui) și fatalitatea răstălmăcită ca oportunitate de evoluție. Desigur, o privire ironică, în răspăr, aruncată spre cetățeanul de rând care, din pricina involburatelor vremi, zice-se, nu poate accede la statutul unui virtual Cetățean Kane.

Jerzy Stuhr

Despre bătrânețe și nu numai...

Ioan Meghea

Nu e ușor să scrii despre bătrânețe și să faci treaba asta când mai ești și școlar... Am așteptat cu nerăbdare zilele astea. Sigur, ele au mai fost și altă dată, dar cu trecerea anilor au devenit tot mai bine „asezonate” cu producții de calitate. Așadar, între 16 și 25 octombrie 2015 a avut loc cea de a 7-a ediție a Festivalului Internațional de Film Comedy Cluj, care a reunit opt lungmetraje în competiție și aproape 200 de filme per total. Bogat repertoriu, nu-i așa?

Gala de deschidere a avut loc la cinematograful „Florin Piersic” și a oferit o comedie romantică, *Ashby*. O proiecție specială, un film american făcut anul acesta și un regizor nou pentru mine, Tony McNamara. Dar ceea ce m-a frapat a fost interpretul principal. Un actor despre care am scris nu demult în revista „Tribuna”, un om care-și purta pe față și-n suflet cicatricile trecutului: Mickey Rourke. Cândva, credeam că despre el voi povesti doar „la trecut”. Ei bine, iată-l din nou între noi. Un nou rol, o față cu ridurile la vedere.

Ce pot să spun despre film? O poveste „curată”, cu un story destul de romantic și cu doi interpreți atât de diferiți! De la început îl cunoaștem pe Ashby, un bărbat în vârstă care, în urma unui banal incident de mașină, aflăm că e foarte bolnav, o boală incurabilă și un verdict teribil: doar câteva săptămâni de trăit. Mickey Rourke, astăzi, e un om în vârstă, cu o tristete perpetuă pe chip – Dumnezeule, cum poate fi un bărbat căruia i-a murit soția și unica fată, iar el mai are doar o fărâma de timp de trăit! (acesta e filmul)–, o față ridată și încadrată de o umbră de barbă și părul mare, în neorânduială.

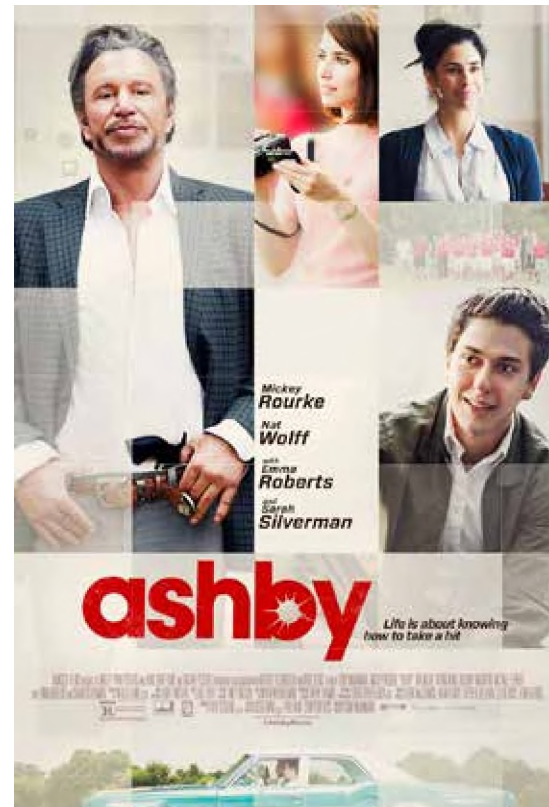
Apoi, aflăm câte ceva despre celălalt personaj. E un elev de 15 sau 16 ani care, împreună cu mama sa, a sosit în micul oraș de provincie. Întâmplător, are un vecin. Pe Ashby.

La școală, profesorul de engleză le cere copiilor să scrie un eseu despre cineva în vârstă. Printre altele, ne dăm seama că elevul cel nou, Ed Wally, este inteligent, vorbește doar ce trebuie, are un „vino-încoace” teribil și poate mulți tineri și l-ar dori ca prieten. Sau poate nu.

Tânărul Ed îl va aborda pe vecinul în vârstă și vor povesti câteva zile acasă la acesta. Despre arta de a reuși în viață, despre cum e să fi „bărbat”, cum să abordezi tot soiul de probleme, cum să iubești, cum...

Dar, neprevăzutul apare și el. Întâmplător, cu totul întâmplător, Ed găsește în casa singuraticului bărbat tot felul de lucruri ciudate: câteva pașapoarte diferite, cu aceeași fotografie, a lui Ashby, arme și încărcătura pentru ele, câteva gadgeturi sofisticate din domeniul spionajului, ba chiar două diplome primete de omul nostru de la CIA. Așa află Ed Wally că banalul vecin, Ashby, este un asasin CIA, retras – oarecum – la pensie. Are loc și o discuție pe tema asta între cei doi. Tânărul este oripilat de ceea ce află, dialogurile sunt spumoase, uneori au o tentă hazlie, de genul „Ashby, câți oameni ai ucis?”, și răspunsul vine: „Cred că 95. Nu, 96”, sau: „Au fost misiuni sau primeai ținte?”, cât și solicitarea expresă a asasinului: „Jură că nu vei scrie în lucrarea ta că sunt asasin. Fii liniștit, nu te ucid. Sunt în rezervă de 12 ani”.

Viața își urmează cursul. Ed va ajunge în echipa de baseball a școlii și aici va învăța cum trebuie să te porți ca să învingi. E foarte interesant discursul bătaios pe care-l servește antrenorul băieților înaintea unui meci, un text despre menirea lor pe teren, dar și în viață, le vorbește despre legendele vremurilor trecute din baseballul american și despre ce au însemnat aceștia. Băiatul ajunge „piesa numărul unu” de pe teren, își dă seama că se poate să fi și primul. Totul e să vrei...

Ashby

Filmul are și o frumoasă poveste de dragoste între Ed și frumoasa Eloise, cu mici neînțelegeri, cu declarații teribile de convingătoare și, bineînțeles, cu happy-end.

Se petrec și două crime. Ashby, deși bolnav, mai are de rezolvat câteva lucruri pe care i le dictează conștiința. Până la urmă, de ele află și Ed și asta duce la o mulțime de neînțelegeri între cei doi.

Finalul filmului este „aranjat” de scenaristul și regizorul Tony McNamara în felul următor: într-o dimineață frumoasă de vară, o „echipă a morții” îl ridică pe eroul nostru și-l execută într-o pădure. Scena finală ne arată înmormântarea lui Ashby. Ed rămâne cu câteva lucruri demne de reținut: lecțiile despre viață primite de la ciudatul și singuraticul vecin, amintirea unor frumoase zile alături de acesta și încrederea în ceea ce va face de acum, alături de frumoasa Eloise.

Comedy și prețul gloriei

Alexandru Jurcan

Clujul acumulează festivaluri, adună personalități, stabilește contacte unice. Festivalul *Comedy Cluj* devine tot mai serios, organizat, angajat. Invită teatre, voluntari, regizori, producători. Nu se pune problema comparației cu festivalul TIFF, ci a existenței unei oaze cineafile autumnale.

Am intrat la *Reîntoarcerea*, regizat de Björn Haraldsson, și m-a uimit faptul că o temă tele-novelistica a putut fi tratată regizoral cu o seriozitate artistică de un rafinament aparte. Umorul, evitarea clișeeilor, jocul precis al actorilor, într-o gradăție de invidiat – iată coordonatele majore... Numai că filmul s-a întrerupt spre final... Ni s-au restituit banii și am fost frustrați de punctul culminant. Se mai întâmplă, nu?

Filmul *Yankeul* de Sean Lackey m-a dezamăgit profund: umor facil, clișee nefiltrate, divertisment subțire. Apoi m-am îndreptat spre filmul unui regizor pe care l-am descoperit prin *Oameni și zei*. Nici de data aceasta Xavier Beauvois nu a coborât ștacheta. Filmul *Prețul gloriei* (Rançon de la gloire) aduce implicit un omagiu artei a șaptea, prin Chaplin. Eddy (Benoît Poelvoorde) și Osman (Roschdy Zem) decid să câștige bani prin profanarea mormântului lui Chaplin. Fură sicriul (suntem în anul 1977), după care încep șantajul, prin telefoane neprofesioniste, brutale, neinspirate.

Xavier Beauvois a avut ideea filmului în momentul în care a revăzut *Luminile rampei*. Imediat a început documentarea serioasă. S-a

consultat cu familia Chaplin, a studiat arhive, dar și corespondența soției cu răpitorii. Exact: în 1977 un polonez și un bulgar au purces la furtul sicriului. Regizorul a filmat la 12 metri de adevăratul mormânt. „Aveam uneori impresia că Chaplin mă observă” – declară el în interviuri. În film joacă și Eugène Chaplin (fiul lui Chaplin) în rolul intendentului circuitului.

Cei doi nefericiți par personaje interpretate de Chaplin, astfel că pot părea simpatici. Nu uităm că viața bate filmul, că zilnic apar subiecte senzaționale, însă un regizor de talia lui Beauvois a învățat legile rigorii, gradația și verosimilitatea poveștii. Cu actori impecabili, cu muzica lui Michel Legrande, filmul creează o amplitudine artistică sobră, durabilă.

Mereu am știut să caut – la orice festival – filmul care să justifice prețul demersului. În cazul de față, prețul gloriei.

Alexandru Cristea – spre 88... Cei plecați

Vasile Radu

S-a stins, la Cluj, "Soarele rece", pictorul și graficianul Alexandru Cristea (1928-2015) personajul care a ars cu fervoare exemplară calmul și beatitudinea artei atât în nopțile epocii proletcultiste, cât și în zilele aurale ale primăverilor brumate ce par să nu mai poată suprima acel blestem perpetuu care leagă și dezleagă, fără noimă, viața românului astăzi! Scriam în urmă cu o jumătate de an despre el ca despre unul dintre cei... rămași. Azi, îl vedem și nu e – vorba eminesciană! Îmi permit să citez din acel articol: "Printre cei rămași în 'inventarul' anual al artiștilor tot mai des apar spațiile goale, nelocuite de opere. Muntele mic și tânăr nu mai devine muntele mare și bătrân, iar istoriile sale scurte se topesc încet, relativizate în aspicul vremii. Muntele Heniu, micul său 'Olimp' cosmic (Opera sa), a rămas singurul obstacol care îl mai desparte pe artist de moarte – cea mai higienică operație a sufletului pornit spre purificare, pregătit în estetica creștinătății să îmbrace cămașa pură a eternității".

Viața sa a fost un parcurs obstacolar, rânduie cu capcane, presărat cu bucurii aspre și plăceri flagelante, jugul acceptat voluntar al căruței sale de vise. Arborând o "cochetărie" masculină plină de lirism – care dădea avânt unui suflet de copil – și-a orânduie opera ca o "taumachie" în termeni foarte îndepărtați, dar, pe de altă parte, foarte apropiați de scamatorul genului, Picasso. Admirând principiul masculin al forței, Taurul era Majestatea, Artistul, un bufon al Regelui, mimând Umilitatea! Puterea oarbă rătăcind, strunită de către artistul cu capă, agitând insolent, perdeaua glumelor în fața ochilor suveranului. În fața morții această luptă subtilă încetează să mai existe: pe Câmpul verde, strălucind primăvaratic, stau alături, dintr-o întâmplare sau printr-o prietenie consacrată îndelung, craniul hidos al taurului și pedunculii gingași ai florii care au învins brumele intempestive ale atâtor primăveri besmetice.

Așa că, Bătrâne Maestre, nu ne rămâne decât să credem pe cuvânt Poetul: "Că vinovat e tot făcutul / Și, sfânt, doar nunta, începutul"...

Alexandru Cristea

victorios al capitalismului "plinar", cu "88", cifra derutantă, împleticită în cacofonia ei repetitivă și confuză a intersecțiilor de drumuri și, poate, sfârșește cu "99", o limită a demnității și onoarei umane girbovite care se încapăținează să rămână "în picioare".

S-a terminat cu odihna seniorială pretinsă a vârstei! S-a terminat cu senectutea, cu mândria "omnipotentă" a înțelepciunii de crepuscul! Prea mulți îngeri căzuți aidoma primului dintre ei, Lucifer, rătăcind printre noi! Damnațiunea este fără cusur în grozăvia sa: contabilizează nu demnitatea ci datoriile omului – față de sine, față de ceilalți, față de Dumnezeu! Asemeni înfricoșătoarelor "Registre de capitulații": proprietăți, venituri, datorii, dijme și dări pe care națiunile dominante le-au impus supușilor lor. Printre ei și noi!

În tinerețe, între congeneri, ne acordam ceremonios și vesel un apelativ cu rangul de virtute: "bătrîne"! Era o formă inocentă de huzur, de prețuire, de exprimare a bucuriei apartenenței și înțelegerii întru respectul filiațiilor care ne unea. Și sînt din ce în ce mai îngrozit astăzi să constat că ceea ce omul poate acorda cu mîna, adică bunăstarea, liniștea, bucuria, onoarea, se poate transforma cu timpul într-o lovitură cu palma, ca formă de uzurpare și de îngheț definitiv al respectului unei comunități care nu are conștiința propriei sale morți. Așa că, "bătrîne" artist Alexandru Cristea, aflat către 88 de ani, să repetăm, cît mai putem, fără să obosim, după poetul Ion Barbu: "Că vinovat e tot făcutul / Și sfînt, doar nunta, începutul".

P.S. Puțin a lipsit să-l vedem viu pe profesorul tău, onorabilul artist plastic care și-a început cariera ca lucrător la fabrica de avioane, pictorul Cs. Erdős Tibor. Firul subțire al vieții sale s-a rupt în 11 februarie, cu două săptămîni înainte de-a putea face primul pas, nesigur și tremurător, asemeni pruncilor, spre cel de-al doilea secol al vieții!

Alocuțiune rostită în deschiderea expoziției retrospective „Alexandru Cristea spre 88”, 12 martie 2015, Muzeul de Artă Cluj.

Printre cei rămași în "inventarul" anual al artiștilor tot mai des apar spațiile goale, nelocuite de opere. Muntele mic și tânăr nu mai devine muntele mare și bătrîn, iar istoriile sale se topesc încet relativizate în aspicul spuzit al vremii. Heniul, "muntele cosmic" al sătenilor bîrgăuani – cu care lui Alexandru Cristea îi place să se fâlească – "se lichefiază", scurgîndu-se inexorabil spre poale, lăsînd "zeițățile păgîne" care-i populau sălașurile să înoate în plasma noroioasă și difuză a altui început de lume. *Barnabo, omul munților* (Dino Buzzati) cutezătorul montagnard, care "tînăr fiind, păduri cutreiera" – altfel de cum o făcuse odinioară Eminescu – își împleticește pașii desenînd cu traseul lor "opturi" în firida atelierului său de 4x4, rămas singurul obstacol care îl mai des-

parte de moarte – cea mai higienică operație a sufletului pornit spre purificare, pregătit în estetica creștinătății să îmbrace cămașa pură a eternității.

Barbaria "decodării" vîrstelor (viselor) artiștilor din ultima sută de ani începe cu "33", miracolul cristic al morții urmate de înviere a unui personaj hipnotic, visător, continuă cu "44", leviathanul funest al contractului acestora cu statul comunist (Thomas Hobbes), apoi cu cifra "55", a cărei plenitudine repetitivă nu dă "fifty-fifty" ci, prin adunare, subsumează întregul "fabulos" al plenitudinii frenetice revărsate prin ideologie, continuă cu "66", cifra rătăcirii "fiarei" care vinde "miracolul" societății fără bani (cu carduri, sau cu o simplă, dar apăsătoare "carte de debit") cu "77", stegarul multiplicat

Alexandru Cristea

Bienala Internațională de Gravură Contemporană/N-E

Vernisajul bienalei la Galeria Cupola din Iași

vism, reacțiune, critică.

Gravura de astăzi tinde să-și câștige o nouă autoritate ca obiect al creației și fiecare autor înțelege, cu o anumită gravitate, nevoia pătrunderii structurii interne a acestui domeniu, în afara inovațiilor de natură „eseistică” care se întemeiază pe o lectură din exterior a principiilor. Gravorii prezenți în Bienală preferă tehnicile „dificile” (acuaforte, acvatinta, mezzotinta, ac rece, gravura cu dăltița) dar și ale gravurii „înalte” (xilogravură, linogravură). Un fapt remarcabil îl constituie și tehnicile mixte care dau un plus de creativitate și care nu licitează efectele imediate ale tehnicii.

Nevoia unei autodefiniri în raport cu procedeele, care să direcționeze efortul fiecărui autor atât prin exprimarea sineului cât și prin înțelegerea factorilor obiectivi ai expresiei, sunt dați de „spiritul tehnicii”. Se remarcă, pe de o parte, vitalitatea proprie a expozanților care se reflectă în dorința de a căuta drumuri nestrăbătute, ce-i drept, mai mult în lumea tematicii decât în lumea formelor, dar și tendința de asimilare a unor modele consacrate. Invitați ai Bienalei sunt reputați artiști ai momentului: Mircea Dumitrescu („Semn”), Suzana Fântânariu-Baia („Eliptical Universe II”), Ovidiu Petca („The walk of the post-modern Egyptian Girls”), Nicos Terzis („Power”), Atena-Elena Simionescu („Puncte de vedere”), Dragoș Pătrașcu („Studiu despre singurătate”), Mihail Voicu („Enoh”), Cezarina Caloian („În patria noastră multe silvae sunt I”), Florin Pinzariu („A potential difference”) iar lucrările lor sunt excelent servite atât în planul tehnicii cât și a expresiei de sine a autorilor.

Geometriile „organice” semnate de Patrick Aubert (Franța), Grig Bejenaru (România), Hugo v. Besard (Belgia), Graciela Buratti (Argentina), Antonio Canau (Portugalia), Giorgio Fiume (Italia), Valeriu Herța (Republica Moldova), Kim Hyun-Sin (Taiwan), Eva Toker Jawerbaum (Argentina), Ann-Kristin Kallstrom (Suedia), Yiannadakis Manolis (Grecia), par a fi, în parte, transpuneri ale unei paleontologii imaginare în care configurații bizare exprimă rostogolirea ritmică a timpului. Cu lucrări de o surprinzătoare noutate în care se urmărește compunerea imaginii și în care decorativismul se împletește cu expresionismul abstract sunt prezenți graficienii: Domenico Capobianco (Italia), Eun-Ii

Choi (Japonia), Jan Cross (U.S.A.), Manfred Egfer (Austria), Tibor Egyed (Ungaria), Alexandru Jakabhazi (România), Iovancov Jelena (Muntenegro), Cecile Massard (Belgia), Olga Orel (Rusia) ș.a.m.d.

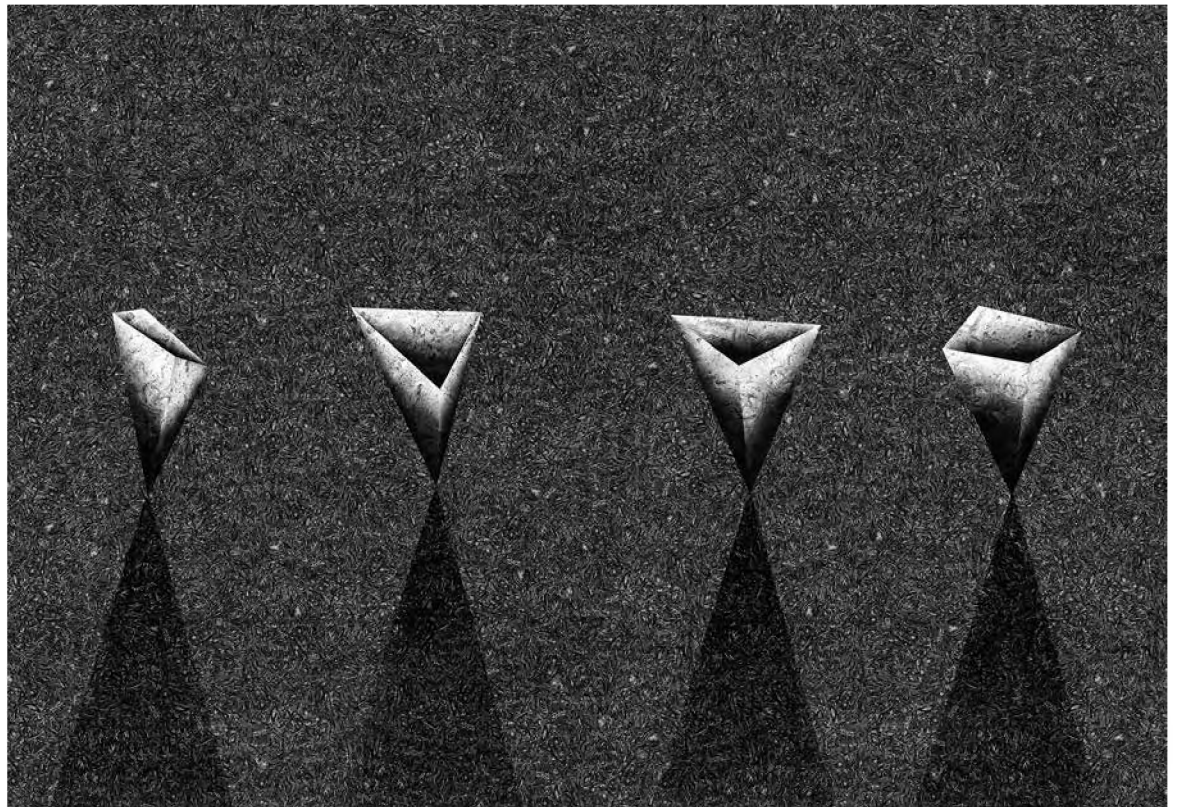
Fluența intertextuală a gândirii creatoare se verifică la autori precum: Silviu Blidaru (România), Giuliana Bellini (Italia), Eve Eesmaa (Estonia), Andrew Grabar (U.S.A), Anca Boeriu (România), Mehrdad Khataei (Iran), J.J.Munich (România), Chirchaiskul Kraisak (Tailanda), Adriana Lucaciu (România), Mirko Molnar (Serbia), M.Myroshnychenko (Ucraina), Elmar Peintner (Austria), Sakuri Sadao (Japonia), Veronica Siupka (Polonia) etc.

Premiul întâi a revenit artistei poloneze Delekta Pawel pentru lucrarea „Obiecte XIV” (tehnică proprie), care dovedește în chip esențial atât valoarea de instrument în economia expresiei pe care o poate avea gravura, cât și puterea artistului de a transcende limitele ei pentru a exploata reactivitatea imediată. Cel de-al doilea premiu a fost acordat artistului bulgar Goran Trickovski

pentru lucrarea „Agoraphobia” (intaglio) a cărei construcție, cu o aluzivă destinație funebră, depășește prea facilul vizibil pentru a interoga validitatea anxietății induse cultural. Cel de-al treilea artist premiat, pentru lucrarea „Dispariție în întuneric” (linogravură), Mircea Popescu (România), obține prin exploatarea valențelor multiforme ale „semnului” o notă de mișcare involburată și tensionată.

La o primă vedere, Yoshikatsu Tamekane (xilogravură, nominalizat - Japonia) dovedește o concepție aproape estetizantă, de o eleganță candidă, lucrarea sa neurmărind a fi o descătușare energetică ci o ilustrare a convingerii că aceleași esențializări pot apărea sub formă mentală/ingenioasă sau fizică/ configurativă. Există un timp interior al imaginii, sugerat de însuși ritmul ei de alcătuire, de rapiditatea sau lentoarea cu care se depune materia, de energia acțiunii. Wieczorek Krzysztof (gravură, Polonia) concepe, mergând pe liniile predecesorilor clasici, o alegorie post-modernă a oniricului, efect dublat de împărțirea pe registre a imaginii din care erup personaje nesperate din piatră sau nori, fiind în fapt, singurele forme însuflețite într-o compoziție apăsătoare. Cywicki Lukasz (linogravură, Polonia) face o întoarcere în timp, la primitivismul formei, scrijelind în esența amprente, ordonând redescoperirea propriilor însemne într-o nouă realitate epurată. Jocul exclusiv cu contrastul alb (creator de lumină) – negru (explorarea profunzimii) conferă lucrării dinamică și o putere de metamorfozare aparte.

O expoziție de anvergură care va respira puternic în ambianța europeană, o reușită meritorie care va asigura în viitor fundamentul pentru obținerea unei imagini mai complete și, în același timp, mai nuanțate a centrului artistic ieșean, ferm înscris în configurația culturii românești. Felicitări organizatorilor pentru acest regal al gravurii internaționale care s-a materializat spre a deveni simbol al unei demnități intelectuale rezistentă vicisitudinilor.

Paweł Delekta (Polonia) Premiul I

Obiecte XIV, tehnică proprie